

KOB

Библиотека КОВ

ТАЊА КРАГУЈЕВИЋ

Уредник
ПЕТРУ КРДУ

**ТАЛОГ
НЕДОВРШЕНОГ
МИНУЕТЕ**

БРШАЦ
2010.

ДАН ЛЕПТИРА

Јулски, шарени. Такви су били.

На лишћу, на латицама ружа. Непомични, опијени, склопљених крила, што личе на крзаве оштрице одбачених жилета.

А и када би прхнули, макар и за педаљ, растварили би крила сасвим мирно, као да отварају минијатурне атласе егзотичних предела, о којима говоре њихове тишине.

Слетали би на цветове, са њима срстали, као да у љубавном споју преузимају идентитет свог малог, привременог станишта, делимице гасећи свој властити.

Око поднева, било их је по целом пољу. Готово заслепљени, улетали су у кућицу што и споља и изнутра налик је белом картонском чадору.

Занети површинама, бојама, летом, самима собом, лепршали су попут цедуљица заљубљених матураната, који славе свој занос данас, не марећи за оно шта је било јуче, нити за то што ће се догађати сутра.

У касно поподне салетеше ме, у непојамном плесу сањарења и недужности, приљубљујући се на влажну кожу, истражујући мирис млека за сунчање, словâ на папиру књиге.

А дан беше претопал, и тежак. Као да се планета отварала пламеним кратерима, обележавајући,

управо у јулу, понеки датум горких поноса, устанака и несрећа, на које су се, деценијама потом, слегали уздаси и патње, праћени поплавама нових, и других – претварајући се тако у читав календар пошести, у хронологију оракулâ непознатог жреца, која се, двосмислена и непрозирна, остварује као неизбежан удес, тек један од многих, у страшној историји једног дана.

Тако је ето, у лептировом дану, радио управо јављао, да негде, на не тако далеком пољу моје негдашње шире домовине, сахрањују, након девет лета, тек пронађене жртве минулих ратова. Отвара се четири стотине рака. Сутра ће се на другом крају, некада исте земље, отворати нових стотину, за жртве друге зараћене стране – поједнако невино старе, и невино младе.

Негде, још даље, сред рушевина неке друге, наизглед далеке, разорене земље, у традиционалном ритму, кажу исте вести, играли су свадбари, уверени да је то њихов благословени час, да и сред ратне ватре и праха, треба продужавати и славити живот. Но чувари неба и земље, будни, дакако, и с посебним опрезом спрам ритуалног плеса са оружјем, покосише свадбаре.

А већ у следећем часу, заједно са њима, погребена беше, хиљадама других, и сама вест.

Јер била је тек вест. У мору вести, у океанима речи и слика.

У свету живих, а већ мртва.

А пренос разарања древне престонице исте земље могао је гледати свако. Трајао је целу ноћ. Обневиделима од ужаса, или неупућенима, могло се чинити да је у питању ватромет. Али, у паузама сателитског преноса за глобалну мрежу, као

некакав неочекивани цивилизацијски интермецо, могао се, у цигло неколико секунди, видети и савршено обликован рекламни прилог. Камени торњеви приморских места, пребела ношња: *Sights and Sounds of Croatia*. И други призори, други звуци.

Нимало усаглашени са основним током порука који прекидају својим осигураним местом, плаћени термини сажимају *своје* поруке, о срећним пределима. О високом сјају и важности Империје ствари – свуда и свакад. Множе се, те натприродне и од свега отуђене гомиле – турбосисивачи, магичне крпе – сред извештаја који управо објављују како нестаје живот.

Девојчица у подруму моје зграде, једанаестоспратнице, изненада остареле и згурене испод крстарећих ракета, на концу двадесетог века, тек неко пролеће пре, неутешно је плакала, молећи оца да јој из стана на десетом спрату донесе јастуче без кога неће заспати, ту, где никада није замишљено да спавају деца. И отац се успео, гутајући задихане стотинке секунди, до спрата превисоког за ту ноћ. И поново се спустио у подрум, са јастучетом.

Бомба је те ноћи пала тек на корак даље.

Да се десила ту, у дечијем сну, ниједан медиј не би јавио за девојчицу, оца. Јастуче. Малу хрпу распршеног перја. Успутност трагедије.

“Када сиђем у пријатељску и трагично тужну посету багдадској мртвачници, сваког дана нађем се међу десетином оних Ирачана које смо дошли да ослободимо, а који вриште, плачу и псују док своје вољене односе на леђима у јефтине ковчеге” – пише Роберт Фриск (*The Independent*, лето, 2004).

А пред нашим очима, екрански уравнотежни, призори катастрофа промичу бешумни, глатки, технолошки усавршени. Медијска перфекција, попут маште одсутног бога, чини све да не загребе одвише дубоко, омамљује беспризорним савршенством сваке наредне секвенце која потискује претходну.

Спектакл је спреман да замени удес, ако му не супротставимо несавршаност, једноставно сведочанство – аритмију, видно поље ока, и срца.

Речи и призоре у уметности, понекад крте, озлеђене, спотичуће, учимо чистоти и невиности, само зато да би нас враћале животу, који је, каткад, сасвим налик смрти.

Понекад, обичан дан – јастуче за игле. Понекад – јастуче за сузе.

Онај дан Дан живих, о коме пева Ева Липска:

*На Дан живих
мртви долазе на њихове гробове
– пале неонске светиљке
окопавају хризантеме антена
на крововима вишеспратних гробница
с централним грејањем.*

*После
силазе лифтовима
на свој свакодневни посао:
у смрт.*

Тако слободна светлост што лута ливадама, као и безазлена и безразложна радост, постају натприродно тешке.

За њима се вуче историја удеса, барутни траг,

цик сирена. А славља, под њиховом претњом и теретом, постају једнако бахата, заглашно бучна, брутална. Дан живих оглашавају калибри смрти.

Тако феномен лептирове игре на мојој ливади једва могу протумачити. Понестаје ми знакова, за нешто тако очарављуће, безразложно и *природно*.

Можда ни Набоков не би знао да објасни како се уопште могу десити и шта значе ова поља лептира.

Како је могућ овакав дан?

Сем ако у својој тајној мисији не носи саму објаву да може бити, да јесте, и да мора постојати управо такав – чист и прозрчан.

Како би и сузе биле сузе, како каже Јан Скацел.

А бол бол.

Јули, 2004.

CARNE Y HUESO

Дијагноза је била сажета:

Ствари превише узимате срцу, превише размишљате. Покушајте са јогом, медитацијом. Евиентан је и недостатак серотонина, хормона среће. Будући да се он не може изнова створити нити надокнадити, морате сами себи помоћи, оплеменили га ведрим призорима. Нахранити радошћу.

А била је, изнова, једна од гладних година. Пуна мириса паљевине и дима. Векови у фрескама падали су као нагореле кулисе. Емоције пузале уз ребра, утискујући се, уместо оздрављујућег ероса, у карнално, попут ђавољег ладолежа.

Промицали смо кроз дане и месеце, изражене процентима дугова и захтевима планетарне економије, онакви какви јесмо: сенке у челичном корсету брижности, из којег не излећу никакве фантазмагоричне голубице. Флуиди који нас заповедају не беху друго до у привиде заоденута, прилежна и упорна тортура чула, што у преморена тела уносе, и не питајући, џакове каменог угља, неотклоњиву, више пута до оштрине физичког бола преобликовану тугу марке “кох-и-нор”.

Истина је, обрадовах се двогодишњем Детету, које ми, међу магичним претпразничним пијачним тезгама, са рамена пријатаља, јасно, и по први пут, изговори име.

Тачно је, беше тихе радости у ноћи несанице, кад испих бенседин из руже дисања Онога, који крај мене спава.

Не могу порећи, обрадова ме и Човек са пакетом пуним тек увезаних примерака *Кутије за месечину* – налет светлости са прага, мирис штампарске боје – што неочекивано, попут божићног спреја и звезда у праху, попрскаше шишарке на боровој грани.

Не тајим, за непун часак успева да ме испуни и глас Жене коју зову Мисија. И нескривено ме, попут расутих златника из таме чаробног позорја, окује, и експлозивно разведе у орионе одјека, бат потпетица Господара игре.

Али радост је кратка. Од нечега се мора живети.

Изнова се машам бележнице, подешавам у себи жаруље рефлектора, ласерска светла, скидам газу са још незацељених штафелаја. Отварам свој атеље, и он ме отвара, док залазим у свакодневне невоље, које најчешће, без озбира на њихове размере и тежину, зовемо обичним.

У њиховом тискању постојање је згуснуто, као неразређено етарско уље, или проминуће разнобојних трака које се укрштају само понекад, у устремљености честица вољних да опстану.

Ту је прострта моја хормонска кошуља. Постаје од трена.

Од озареног вина, одлежалог у капљици крви – у нечему задобијеном.

Светлуцавом од заслуга виђеног, и до сржи усвојеног.

Децембар, 2003 – април, 2004.

СЛОГОВИ МЕДУЗА

Цветови капра, дугог, зањиханог тучка и бледих латица, у коси купачица – месечево је цвеће. Јер, спрам њихове преплануле пути, остављају утисак да су сачињени од самог дисања, а како су изложени топлоти, од које их ништа не може заштити, и не могу опстати дуго.

Однеговани у камену, у самим његовим процепима, предодређени су цветању и рађању једино тамо, у тврдини каменог заклона, а опет, лицем потпуно окренути слободи, титрају морског ваздуха.

Њихов смисао не само што је нежно склопљен, и заокружен у чистом зраку, већ је и садржан у томе да буде изван нас.

Далеко од погледа. Ни близу додира.

Али на острво оштрих шкриљаца и нисмо долазили због те могуће бербе. До њеног зачинског зенита, преостајао је, уосталом, још који месец, или недеља.

Сама обала била је изазов.

Окренута пучини, на њу се ослањала, и у њу урањала, својом питомијом страном, као снатрење о хоризонту, који се на видуку није могао тачно разазнати, али се удвојеном линијом обале протезао потезом тако лежерног припадања пространству ваздуха и воде, да нам је у подсве-

сти нудио погрешну, заблуделу помисао да и ми припадамо њему као и он нама.

Јер довољно је било крочити у плавет, замасима руку се отиснути даље, па наићи на први одговор воде.

Медузе, које су се јатиле око прстију, секле су прозирност, попут узвитланих рукавица хирурга, чији се прсти ни конач нису видели, али које смо морали схватити као неки онострани знак упозорења да је та благо набрана кожа воде заправо мембрана, страност која нас дели.

Тек један смелији покрет руку – и лелујање седефних клобука преобразило би се у силовити удар оштрице који ће ми оставити и данас видљив ожиљак на доручју, као траг неког саблажњујућег електричног удара, из неразговорне зоне дубоке плавети.

Говор сребрних слогова, који саопштава да на домаку бајке, не живимо њу. Да пејзаж воде не обликује ни наше око ни наша глад. Већ њено самостојање. Ни непријатељски, ни нама сличан – од нас он не тражи ништа, ништа нам не намењује.

Хтели бисмо га, као ретку и горду почасти.

Понекад бисмо узбрали неки његов изданак, као трофеј.

Али у мору другачије чулности, за којим жудимо, сложени органички свет већ је прочитао и разумео да знак другости не представља увек слободан и срећан избор. Можда пре претњу.

Од настанка, он брани право на постојање.

Неку врсту працивилизацијског обрасца: сустанарство, у свету нужних, строгих обзира.

Лето на Јадрану

Непредвиђено сам, једном, пошла из доба
вреве, у вечно панонско, мало поподне.

Где суначала се, тек неку седмицу пре, густа и
плодна, досада на спруду.

Али у том прелету била је, попут чисте црте
изненадности, и горке стреле, сва залудност
повратка.

Грешка дамара. Заблуда душе, и крви. Премда
никада нисам веровала да је могуће – да греши
душа.

А показало се да су сви, из мог неутаженог
фантазма, да је све, већ било другде.

Исклизло из пејзажа.

Из сунчевог заласка на песку. Расуто.

Немо. Као и овде, одакле избегох.

Речни свлак касног септембра лежао је на
пешчаној плажи.

Одбачен. Прочитан.

Сам.

Као и ја.

Лето, панонско

На међуспрату се налазила лекарска орди-
нација.

А у самом подножју зграде, прва дискотека
Радија.

У ове сутеренске просторије људи су радо на-
враћали. Било је тихо, од журби заклоњено. И
топло – у развођу топловода, који је одавде вијугао
по целој згради.

Уз то, са црних лонгплејки, у танким кошу-
љицама, које су заједно са реверсом прелазиле из
руку својих чуварки под мишку уредника, и ми-
мо званичног програма одавде су се већ ширили
тешки, замамни звуци џеза или дворжаковско
исијавање.

Била сам пажљиви, повлашћени слушац тих
музичких порука.

Понекад бих – иза пулта, за којим је пословала
моја мајка, и малог окна на коме је колегама изда-
вала на реверс снимљене, велике котуре магнето-
фонских трака у картонским кутијама исписаним
подацима о трајању и називу снимљених матери-
јала – видела и праве извођаче, или творце музике
која испуњавала збијене подрумске одаје, рафове
са густо попуњеним редовима плоча.

Један од најзагонетнијих посетилаца, носио
је и такво име: Баронијан Варткес. Изговарала

сам га у себи као музичку фразу, спремљену за меморију, за неку тајну музичку шифру која ће га касније, када мало одрастем, употпунити.

Јер, одиста, много, много година касније, у њу се, у мојим разгранатим фасцинацијама и свечаном узбуђењу, у већ спремну шкољку ишчекивања, уселила једна од најлепших химничних арија које знам. *Востани Србије*. Њен творац је био управо тај тихи, онижи господин у црном, пореклом Јерменин, који је уз мало речи и веома учтив наклон, као музички уредник, долазио по музику свог радног дана на Радију. Попут многих других уредника, уметника, извођача, техничара, што су се свакодневно тихо спуштали лифтом или завојитим степеништем, и исто тако тихо, обављена посла, и одлазили, и он је ту био гост.

А постојао је и домаћин, особа прве важности, прави господар подземља, па и целе зграде.

Ложач.

Вешт у свему, одговоран за топлотне и електричне инсталације, крепак и добродушан. Опстанак зграде на углу свих углова средишта града, без њега, чинило нам се, сваког часа је могао бити доведен у питање.

Али, исто тако, и интима оних које је познавао. Тешио их је, мирио, венчавао. И ту је мајсторисао, уздисао, не губећи наду да се све некако може поправити и средити.

Помињао је и он фамилију, кћери у белом свету. Доносио фотографије: насмејана лица младих жена, унучићи.

Поклонио ми је, једном, свој скиптар: кључ од лифта. Да лакше нађем мајку која је, спикерски посао, за који се спремала као дипломирани

студент прве Високе школе глуме и режије у нас, због обавезних ноћних смена спикерске екипе, заменила радом у фонотеци Радио Београда. Тонски материјал је час односила у неки студио, час се спуштала у оскудно осветљен сутерен, где су радо навраћали и они који нису морали. Ради приче, и музичких, тихих секвенци, које су упијали зидови сутерена.

На кључу који ми је поверен била је урезана скраћеница: *ЛЖ*.

Нешто муњевито делотворно обузимало би ме сваки пут кад бих га се латила. Његову корисност и спасоносну моћ повезивала сам са добродушјем дароватеља. У онима што дарују, веровала сам, вредност је дарова.

А у Ложионичару самом, одиста, налазио се, било је то лако видљиво, кључ наших тумарања ходницима Здања.

Бринуо је о тајанственим пролазима са посвећеношћу која је давала поузданост и чврстину непоцењивих основа живота, у свему чега се до-такао. Била сам однекуд уверена, као и други, уосталом, да су топлином, којом је зрачио, и његови земаљски дани били једнако сигурно збрани.

Тек када је умро – што се збило изненада, уистину неочекивано – дугогодишњи корисници његових савета и прича, крочивши по први пут у његов дом, открише неизбежно: сем њега, ту никада није живео нико.

На ормарићу никаквих фотографија.

У фиоци – видљив недостатак било каквог писма, поруке, тестаментa.

Свешчица са телефонским бројевима, испи-сана мастиљавом оловком, садржала је само имена

руководилаца сектора, и понеког мајстора, који му је могао бити од помоћи, у случају неког већег квара у Згради, у којој се одвијао сав његов живот – где су се у прави час палила и гасила светла, и лагодно се успињало и спуштало лифтом, и бешумно ходало ходницима застртим црвеним сагом.

Тако је, испоставило се, из ложионице, свако понео по неко обасјање, а да о чувару Здања није знао ништа.

Кључ са ознаком ЛЖ током многих година отварао ми је готово све лифтове у граду.

Моје пријатеље што су становали на мансардама и у тесним таванским собицама, то је напросто одушевљавало. Ослобађало их је потребе да ме сачекују у приземљу и спроводе до својих висинских изби, светларника и атељеа у поткровљима.

Лифтови тако једноставне, старинске израде, више не постоје. Али кључић је ту. Кључна кост бића-простора. Кључна реч неког важног текста. Обећаног ми, не знам тачно кад, не знам од кога.

Само сам слутила невидљива његова врата. И, како је време пролазило, бивала све сигурнија да је кључ на мом свежњу, који не откључава више ништа, био, и остао, увод у први мој прочитани тактат о доброти.

Што оповргава сваку причу о узалудности кључа који је изгубио време.

Не тако давно, у очевој кутији, међу резервним објективима и филтерима фотоапарата, од којих су неки били у боји, а сваки при том посебно обавијен комадићем јеленске коже, нађох и један, спрам ових крхких реквизита сасвим неочекиван

предмет. Велики, старински кључ. Рад правих кључара.

Препознала сам га одмах – отварао је деценије. Кућу очевог и мог детињства, која дуго већ не постоји.

Али и један другачији простор, по коме могу у недоглед ходати, заспати под трешњом усред зиме, одабрати да чујем звук последњег пуцања леда, под којим се буде, дивљи од своје стаклене једрости, висибаве и јорговани.

И очев глас, који ме буди.

И ја се одиста покрећем, ходам по овом, убрзанијем и неразговорнијем сплету улица, бића и ствари.

Никад сасвим разбуђена.

Ослоњена на тај простор који, што време више одмиче, све више бива чиста, поуздана нежност. Која оповргава сваку могућу тезу о узалудности кључа који је изгубио кућу.

Мај, 2003.

ЛИНИЈА БРОЈ 15

мутног пространства, кроз које су пропале.
Заувек нестале.

Мај, 2004.

Сваки покрет града разилазак је са тргова.

Задиханост и тежина многољудности која, силазећи на обале, истовремено успиње се. Балканском и Призренском.

Са одушком на платоима, шеталишту Кнез Михаилове. Или у фјордовским резovima између малих истурених оаза обалских кафеа и шарених палуба на бродовљу, између умировљених шлепова и тек пристиглих теретњака.

Радујем се поласку што из срца једог града води ка срцу другог. Том премошћењу, бај-пасу спроведеном под мехом зглобног аутобуса којим се прелази мост.

Осунчане зидине Тврђаве престају да буду фортеца. То је топли, осунчани стезник који на окупу држи реуматичне тегобе старих калдрма, растројено бежање улица и авенија.

На полазној станици чекам, смештена, чудом, на првом седишту претрпаног аутобуса (ту се стоји, хвата климава шипка, доручје похабаног седишта).

У мислима већ сам на другој обали. Никуд не журим, али горљиво желим да сам већ тамо. Другде. Било где.

Године пропуштених и изгубљених живљења, једне несрећне деценије, хтеле би да споје рубове

САМОЋА

Уз седиште на које се спустих, већ је седео путник, заузевши делимице и ово друго, доскора слободно, а сада моје место.

Као да ми је тиме јасно саопштено да је мој избор грешка.

Сапутник ми је, без оклевања, држањем и гестовима, ставио до знања колико су га моје присуство, крајичак хаљине и пах лепезе коју растворио, иритирали.

Крупан, кратко и уредно подшишан, у беспрекорно чистој мајици, стао је да се врпољи, показујући колико је љут, чак и огорчен, мада руб моје летње хаљине никако није могао бити по њега опасан, тежак, и увредљив.

Села сам без питања, обрецну се. Али ово је градски аутобус, и карта је плаћена за оваква, двојна седишта, узвратих помирљиво.

Није марио за објашњења, пригрливши, уз сам прозор смештену, повећу путну торбу.

Не може се приговорити – и она је била чиста.

Носила је ознаку неке туристичке компаније која није преживела оштру климу транзиције.

Но знаци су се јасно видели.

А страст са којом ју је њен власник бранио, била је, по свему судећи, равна стрпљењу са којом ју је дуго и брижљиво чувао.

Но јарост праћена црвенилом лица и све нервознијим и неразговорнијим пребацивањем, принудише ме да у препуном аутобусу ипак пронађем друго место, макар и за стајање.

Човек је и даље простор другог седишта бранио од могућих сапутника, као да је крај њега, уместо торбе, посађено дете, или повлашћени члан непознате фамилије људи и ствари.

Његов став спрема путовања био је дакле таквак, помислих, штитио је верног друга, нешто своје, у непознатом и страном путујућем свету.

Но седиште које сам напустила, беше већ заповео други путник. Грмаљ, на кога се, од стране староседеоца, намах сручи лавина приговора.

У исто време, заштитнички би обрђена, и даље уз сам прозор, торба.

Придошли путник није био склон деликатном дешифровању психе и гестова човека са торбом. Беше довољно речит и непопустљив. И довољно мишићав, уза све то.

Те човек крај прозора невољно, успореним покретом револта и неизговорених оптужби, ипак одиже свој багаж, и веома пажљиво смести га на крило.

И даље је негодовао, лако положивши руку на сам врх предмета своје готово очинске бриге.

Благим тапкањем длана умирујући торбу.

Или је тешећи.

Јун, 2003.

ОЛУЈЕ

Био је то још један од оних дана када су стручњаци опомињали на нове ударе сунчане олује. Склоните се у хладовину, у затворен простор, узимајте више течности, упозоравали су. Претили су васкуларним и неуролошким шоковима, нападима суицидности.

И без тих упозорења, високе температуре испразниле су улице. Живело се иза застора.

Вишемиллионско становништво делило је оно мало постојећег урбаног зрака, боравећи на балконима што су наликовали полуотвореним, на различит начин испретураним кутијама шибица, никуд путујућим, претовареним вагонима.

Са његове терасе, иза зеленог платна ролетне, навученог преко прозорског рама на метални руб балкона – не би ли се тако створила и додатна сенка – учинило му се да се на заравњеном и голлом крову двадесетоспратнице у близини, усред непомичности коју је равнодневица врућине попут чини бацила на град, нешто покренуло. Налик барјаку.

Покрет је потом постао за нијансу уочљивији.

Ипак је то – оцртана на самом полиједру зграде, иза које се простирало још једино небо понад реке, помислио је – фигура. Успаваних, једва видљивих покрета. Али ипак – фигура.

Ако је неко и одлучио да у време обезнањујућег сунчевог заласка изађе у сусрет топлини само како би померио антену и побољшао слику на екрану који ће, несанично, целу ноћ треперити у врелој тами, тај покрет је, чинило му се, био преспор, неодређен.

Можда је у питању особа већ растројена даноноћним врућинама, мучена неким тајним наумом, размишљао је са зебњом. Ето, стоји ту, а само се хаљетак или кошуља лелулају, неким чудом се одвајајући од тела, потврђујући његово присуство.

И он скупи зенице, изоштравајући сочива својих богомданих догледа, те му се приказ учини за длаку јаснијим.

Као сенка која се одмиче и лако одваја од фигуре што се и сама тек назирала, примицало се и незнатно од ње одвајало – још једно, друго тело.

Као врхови топола на самотном платоу, понад кровова прободених густим и голим грањем стубова и антена, њихале су се, без иједног дашка ветра, две прилике, повијајући се једна ка другој, стопалâ утонулих у врели, омекшали бетон врха зграде.

Под самом, још увек ужареном, залазећом звездом.

Не, нису осматрале околину, усидрене и поспане чамце. Насукану тврђаву и здања налик претовареним шлеповима, ухваћеним у мрежу водостаја, наталоженог отпада и бакрених обруча сунца на умрљаним и умртвљеним таласима.

Нису ту ни да би се надисале крепкијег ваздуха – данима већ он не пристиже ниоткуд.

Љуљао их је и прегривао унутрашњи ветар,
одређујући ритам у коме спајаху и раздвајаху усне
и тела.

Свежина тог унутрашњег таласа допирала је
све до места одакле их је, скривен засторима и
сенкама, полууплашен и полузадивљен, једва ра-
зознао, никако, међутим, не желећи да их испусти
из вида.

Око му је сузило од напора.

Али свежина га је и даље заводљиво и помало
болно дотицала.

Све док се у једном трену силуете не прену-
ше, и косим, импровизованим степеништем, не
утонуше у загамњеност поткровља.

У њену непрозирност.

Истинску тајну.

Август, 2003.

НОЋНИ СУНЦОБРАН

Први видљиви знак да се неко доселио у су-
седство, било је свечано отварање малих бал-
конских врата. Потом и укуцавање металног
прстена на оградици, који је задуго ту стајао
залудан, загонетан.

Тек када је с пролећа терасицу, окренуту
реци, запосело зеленило минијатурних туја и
блиставост петунија, једног од првих сунчаних
јутара, већ у рану зору, у прстен би постављен
сунцобран.

Залепршао је победоносно, штитећи мини-
јатурно поље насељености ситним биљем, и кра-
ткотрајним уживањем.

Јер тек што би у зору био ту посађен, већ је,
након прве кафе испијене у његовој сенци, бивао
склопљен, и склоњен.

Терасица би тако, у истом ритму и истом
брзином, мењала изглед.

Напуштена од стране сунцобрана, усамљена,
урастала би у уједначавајуће, пустињско сивило
бетонских фасада. Његов нестанак је речником
празнине изговарао сегменте времена, збијене у
напорно дисање градских дана. И ноћи.

А када би се пред поноћ палила светла у
унутрашњости стана, чинећи јасно видљивим
ожеднело и клонуло растиње на тераси, то је већ

обећавало да ће се, можда, изненада, у ноћној тами, појавити и сунцобран.

И збиља. Бивао би неизоставно смештен на предвиђено место. Ведро би, лепетом платна, дошаптаво нешто ноћној свежини, као да јој је раван.

Чак се и шепурио на лакој ветру, уверен у извесну предност, храбрину распознатљивошћу својих јарких боја у мраку.

Срећан, чинило се, што ће ту дочекати јутро, прекорачујући оне оштре секвенце одређене раним часовима дана, када би, тек разапет и окренут сунцу, након двадесетак минута, ишчезавао.

Његово ноћно треперење, час раздрагано, час спокојно, попут победничке заставе, обележавало је тријумф једне посебне, непрекинуте димензије, непознате дану.

Онако мален, детињасто је пркосио нечему што нема имена, што је, шта више, наликовало чистом одсуству.

Саопштавао је, безазленим ноћним лепршањем, да пронаћи време, ма кад у времену, исто је што и пронаћи дом.

Август, 2003.

КАМП: СЕКУНДЕ И ЦИТАТИ

Ако се ништа не промени, ако не будемо добили воду и струју, и ако не будем могао да се вратим Кући, каже Човек, не хајући за камеру која га снима, и наглашавајући реч "Кућа", ено, тамо ми је Дунав...

Жена, у раму прозора, ћути.

Погледом помирљиво дотиче петуније, тек изникле на танком мразу, у лончићима окаченим о климаве жице на приколици.

Дечака, незаинтересованог за причу, а поготово за репортере и снимање, изненада удари лопта, долетела из десног ракурса, слепог угла камере, који подразумева суседно двориште.

Дланом отире слепоочницу, и, извлачећи из влажне пролећне земље стопала у превеликим, ко зна чијим патикама, упућује се, изненада разведрен, тамо, одакле му је, лоптаст и блатњав, позив упућен.

ТВ дневник, април, 2003.

Желим да прошетам градом, да чујем како људи говоре, да их видим како седе, у кафеима, шта пију, како се смеју, да ослушнем звукове града. Јер сваки град, свака земља и народ имају неки свој посебан звук. То је оно што их чини јединственим и то желим да чујем.

Да, то желим. Управо то је смисао који жамор претвара у јасан звук, у мирисима и звуцима испуњен знак.

За тим жудим.

Ја оковани путник, запљускиван истоветним, што би да се, напоном чула и лутајућим путањама распуштене жудње, непрекидно храни јединственошћу.

Али, ову поетику јутра, чисту и једноставну, као сасвим могуће освањивање у другом граду, исказао је неко други.

Мени непозната особа, са именом Марија Жоао.

Једна од сасвим посебних певачица џеза, Португалка, рођена у Мозамбику.

Био је то њен одговор на уобичајено новинарско питање: Шта желите да видите у овом граду.

А град беше мој.

И речи – готово сасвим моје.

27. јануар 2004.

Пишем мало. Дишем кратко.

Међу “ненаклоњеним зидовима”, како је Холан именовано предворје хамлетовске клопке.

А огласи се већ она, нарочитим мигом, у свим временима.

Пронађох је с пролећа, у холу националног музеја, док бежах, накратко, обасјана цинобером и златом иницијала Мирослављевог јеванђеља – на сваког посетиоца два минута погледа – пергамент не би издржао више светлости и сувог ваздуха.

Уместо предаха у стакленику кафеа, на првом спрату, помажем особљу. Подмећем шољице под пукотине стропа који пропушта потоке свеже кише ововремених сезона.

Набасах на њу и међу мермерним зидовима поштанских испостава, где пала је, недавно, равно у смрт, анонимна жена (незнани јунак битки у сезони мира), потражујући у предугим редовима, приход за дозирано живљење – ту бескаматну, строго плаћену појаву.

Ево је – и у немоћним, окамењеним и опустошеним болничким институтима. Храњеним целоживотним улагањима безимених.

Открих је и у престоничком, милионском насељу књига, које плави подземна вода, изнутра.

Јесен је. Дани витлају градом као удовичини скути.

Прикладно.

Јер сваке године, из овдашње популације ишчезне по један град. Бебе одбијају да дођу на овај свет. Тридесет седам посто становика живот проводи у непрекидном стресу, четрдесет један постотак у депресији.

Дунаву, као брату, у шкрипи премештања историјских трачница, посвећују се последња путовања – у шест статистички оверених, бесповратних, ластиних летова месечно.

Ех, ласте. Гладне.

Збуњене сунчевим олујама.

И другим.

Пролеће 2003 – јесен 2004.

КРАДЉИВЦИ

По повратку са пута, сусетка ме дочека причом о томе како су је оробили.

Крадљивац, кога је чак успела да угледа, ушавши у одају одакле јој се тог јутра причуо необичан шум, касније је, захваљујући њеном опису, и ухваћен.

Био је, рече ми узрујано, из твог завичаја!

Завичај, чијим сликама годинама попуњавах сваку говорну ситуацију овде, у велеграду, миран је градић. И појава крадљивца из тог предела деловала ми је бизарно, посебно кад се испоставило да је у питању млад човек, који је у метрополу по драгоцености долазио преваљујући аутобусом знатну раздаљину: две стотине километара у једном, исто толико у другом правцу. Изгледало је као да изјутра полази на редовну радну руту, а након обављеног посла враћа се кући, сасвим трудбенички, касно у ноћ.

Мора бити, помислих, да му се велики град чинио правим извориштем богатства, које ми, његови житељи, и не видимо.

И ова прича, неугодна за мене, а још и више за сусетку, учини ми се сношљивијом управо кад се ухватих ове претпоставке као последњег скретања пред непријатношћу.

У себи стадох развијати метафорику велеграда

као *насеља градова*, које не можемо ни доживети ни сагледати одједном. Крећући се у задатом кругу, по навици, и боравећи у једном кварту, постајемо слепи за оне друге, које и не познајемо.

Шарм центра, жамор и мешање боја покретних трака пролазника, одабирамо спонтано, као да није подједнако природно поћи у неком сасвим другачијем правцу. Тргове заменити урбаним рајевима тржница. А мирис парфимерија уљаним испарењима аутомеханичарских радионица.

А онда још даље, уз стројеве четинарских засада, крај новоизниклих насеља и њихове једноличне углађености, забасати у тамно царство отпада. Међу шкољке донедавних насељености угодношћу и брзином, уроњене сада у пустош и рђу, у призоре урамљене уцвалим стабалима дивљих воћки. Ничијим поседима, уз магистралу.

На корак од главних авенија – челична скица тржног центра.

Хибрид истовремене недовршености и одбачености грубих конструкција. Зидови под тешком шминком графита. Жичане ограде, тунелски пролази, тезге са бижутеријом, импровизоване продавнице пластичних посуда и брзе хране. Пиљарске тезге и киосци лутрије.

Недостатак ваздуха, светлости и јасних путоказа.

Измешане рекламне шаре, искидане заставе плаката.

Претећа непрегледност.

Антитезе хаотичних сраслости: Академија лепих уметности, сред скела урбаног кавеза, замрљаних стакала, у кули слепих екрана.

Потом изненадни, окрепљујући центри ведрине.

Вртићи са шкрипутавим љуљашкама, вртови магнолија, напукла теракота жардињера иза ограда од кованог гвожђа, прошивених опором страшћу дивље руже.

Рубље у двориштима.

Галерије под тремом дотрајалог породичног здања. Осипање, сред пролећних цвасти.

Традиција, скупа за одржавање, дата под закуп.

Гараже иза вењака лозе.

Тенде веселих боја.

Мале радионице.

Шивење по мери. Преправка одеће.

Сервиси за израду фотогафија.

Вијугави мириси биљне апотеке.

Три стола и дрвене столице, уз тролејбуску трасу. Кућа чаја.

Понуда ситница из чаробне фиоке: све за седамдесет динара. Дућан са семенкама: просо, сунцокрет, оvas, кукурузна зрна, раж.

Трамвајска пруга, одсјајем паралела управљена у бесконачно. У невидљиви храм очекаваних растерећења, тишине и зрака, у предстојећој ноћи, сутрашњем јутру. У даљини.

Прођем ли туда, застајкујући, у рано преподне, на повратку ће ме већ, као и крадљивца из мог завичаја, на измаку смене, затећи рани мрак.

Светлости заласка ухватиће ме, финим флешом, како одмичем са уловом свог скиталаштва у души.

И са смеђом папирном кесом у рукама, пуном семенки лана.

Мај, 2004.

КАЛЕ

У једанаест, био је испред кафане *Код два грозда*. Или бар места где се некада налазила. У пола дванаест, прошао је испред *Руског цара*. Не погледавши никог. Никог не поздравивши.

У његовом ходу, испресецањем повременим клецањем, нешто подсећа на процесију, на свечаност. Па и свежањ огромних кала, уредно поткресан, које носи у рукама, личи на витко усправљен, многокраки свећњак.

У дванаест и тридесет, прошао је Улицом липа. И даље заклоњен цветовима упереним у квадратић неба ишаран кабловима, терасама са рубљем, украсним растињем мансарди и антенама.

Као да их одржава у равнотежи што чини могућим да у њих лагано, из висина, капа етар – насветлија вест престонице.

И раније, руже које би проносио у котарицама, нудећи их без речи, сред августовске јаре, испред продавница рубља и мириса, или фризерских салона, беху једнако одважне и племените. Пах њихових цветова значио је више од обичне улице понуде. Била је то права огледна станица вибрантног баштенског свемира, сред бетонске врелине. Усидрена у немогућем.

А сада и кале! Из његових руку, отварале су се попут негованих примера хиперреалне башто-

ванске уметности, чувајући у исти мах, у сваком цвету, седеф своје потпуне невиности, отворене небу, попут вотивних труба.

Њима је он говорио, певао, плесао, шетао.

Час смерно заклоњен. Час крунисан. Прихватајући са лакоћом своју узгредност. Чак и своју урођену немост.

Истурајући их преда се, као што родитељи пред себе благо гурну децу. Писци речи.

Март, 2005.

Не умем рећи тачно шта осећам. Не бих могао поновити твоје речи. Неке не знам, неке не разумем.

Али овде, у књизи, говоре ми о теби више него док разговарамо.

Могли бисмо разговарати дуго, и много, годинама, о свему о чему овде пишеш, о себи, и другима што пишу, а ја не бих сазнао оно што сада знам.

Жао ми је што раније нисам то знао.

Говоре ми више и о мени. Не знам тачно шта.

Само знам да нисам исти.

Писмо читаоца *Кутије за месечину*
21. јуни 2004.

Сањам да сам у градовима где сам некада била.

Испуњава ме топлина тог разазнавања.

Поново освојено. Присно.

Истворено се у мом сну појављује невидљиви коментатор, који оспорава – не то што видим – већ моју увереност да сам то икада видеала и одиста проналазила и познавала пре.

Помало цинично, уверава ме да измишљам, да су призори који ми се указују потпуно нови, да тако нешто нисам могла доживети раније, јер управо сада они настају, отварају се и исписују преда мном, као сасвим нова поглавља сновног путописа. У коме не постојим ја, већ само сневаче које оставља траг о себи.

Но ја сам раскошно уплетена у збирку уличица које ме воде, на препознатљивим сам, радосно оживљеним стазама.

И подједнако узнемирена гласом који ми саопштава да тога никада није било. Да није постојало ништа пре тих покрета, којима снови, уместо мене, освајају мени сасвим непознати простор.

У исти мах, надлеће ме свест која ми саопштава да оба ова супротстављена доживљаја мојих путовања имају заједничку домовину, родно место.

Мене, која сањам.
А, остављају ме, ипак, у позадини, без гласа и без речи.
Без права да се поставим између њих. Као да два моја сневача настављају свог агон, без икаквог мог удела и уплива.
Један би да се одметне у свет без предака, други ме вуче у дубину изнова пронађене прошлости.
Удаљени од мене, беспризорно осамостаљени, рађају – треће лице сневања.
Оно, које моју најскровитију стварност, растројену у два кôда, краде и потписује као властите снове.
Чини ми се да сам опит тог сневања.
Предмет провере сновне збиље, њених мена, до пароксизма изведених осцилација.
Да сам чиста стварност измишљеног.
Која, ипак, није без дома и без порекла.
Која, шта више, проналази у мени онај потиснути, магловито испреплетани темељ на коме, као дете, човек и старац у истом бићу, успева да приметне сновни темељ, да зида и надзиђује своје знакове.
Као писмо.

Јануар, 2005.

ИГЛА, ИЛИ О ЈЕДНОМ НЕПРЕВЕДЕНОМ СТИХУ

Млада жена, преводилац, рекла је да ће покушати да на енглески преведе неколико песама збирке *Жена од песме*, које су јој се допале.
Послала ми је прву верзију.
У прегршти добрих решења, најбољих на завршне стихове једне песме – сасвим измењене.
Нестало је мог обућара, заглединог у “ципелу која се не да поправити”. Уместо тога, беху ми понуђене друге варијанте – часовничар, и сат који стоји, и много сличних, по њеном мишљењу бољих замена.
Али, зашто, запитах готово увређено.
Па – одговори она хитро – у свету, посебно оном који говори енглески, више нико не поправаља обућу. Оштећене ципеле се бацају, купују се нове! Ваша песма, која је сасвим у модерном духу, бојим се, оваквом завршницом не би била добро схваћена.
Узех да браним поетску фигуру, као да је реч о човеку, посве живом. Оном, познатом из сваког сокачета наших вароши, чије је куцкање по оплатама озваничавало и завршавало сваки дан, а да он сам не би стизао да га домаши исправљањем тела, те је тако изнова, опет у ране сате, започињао други, у непромењеном положају.
А могао је то једнако бити и онај мајстор, за којим смо трагали у невољи – када се прекине

каишчић на сандали, или пукне копча – и налазили га где седи уз свој грубо тесани радионичарски сто, као да чека управо нас, у забаченој, побочној улици наших путовања. И сеоба.

Свет се не рађа изнова сасвим нов, у часу кад отворимо јутарње новине и пијемо чај, ређала сам у себи аргументе и адуте. А главни је опет бивао управо он. Обућар погнут над ципелом која се не може више поправити.

Још увек постоји Баш Челик, додајем у свом ћутљивом монологу. Постоје Ахил и корњача. У футроле апорија и данас улажемо артритис, зимогрозицу, снебивање, страх пред решењима која нам измичу.

Постоји и Аријел. Иако га ретко помињемо.

Никада га нисам видела, али знам да ми је наложено да трагам за једним од његових лица.

Зато се нагињем над водама, грлим дрвеће.

Причам са напуштеним шупљинама стабла. Полуизгорелим кућама. Веверицама. Травама.

А најпосле, постоји игла.

Та стварчица што раскалашно плеше, са сјајним врхом, као круном на глави.

Шије по мери, и лети по замишљеном.

Одева нас у крој од некада, прилагођавајући штеп и ономе што још нико не може прогласити модним шиком, јер га још и не слути.

Али она га види, гледајући равно напред, преда се.

Будућност је у сваком њеном убоду који памтимо у прстима, у малом грчу нервних завршетака, који су обухватили собом, некад, нешто.

Као кад на жалу узмете у руку врели белутак.

И много касније, давност постоји у том упису

чула – као једно сад.

Јер, не додирујемо у белутку успомену, не мислимо анахронизам.

За плес игле, или оловке, проживљено није прошло.

Нити је оно истрошено, заувек изгубљено.

Децембар, 2005.

ЗАБОРАВЉЕНИ ЈЕЗИК

На стакленим вратима зграде у центру града, лепршала је на јесењем ветру афиша : ту и ту , тад и тад, започиње курс *брзог читања и тумачења*.

Порука, несумњиво из сфера религије менаџмента, чинила се једнако бизарна као да је гласила: “У бришућем лету доживите стоту.”

Између побуде и циља, у овом рекламном потезу изостало је само једно, и најбитније: *искуство* читања, временски неограничена и неизвесна авантура откривања смисла. У свим етапама, и тачкама лета Зенонове стреле.

Брзина је, међутим, неумољив и опсесивни покрив миленијума. Најтраженији артикал и заштитни знак, присутан свуда: од сензорских тастера, брзе одеће за спортисте, микроталасне пећнице, брзе хране, а потом и брзих дијета – до све бржих летилица и рачунара, или безболних формула знања (“Научите лако и брзо”) и исцељења.

Фасцинација брзином једнака је једино њеној неизоставној и промтној уградњи у сваки наш потез, у њено несагледиво ентропијско произвођење. “Кућна достава”, “Наручите одмах” и “Свет на длану” – све је то урачунато у повластицу која нас лишава потребе да протегнемо ноге, широм отворимо очи, удахом испунимо плућа. Да помало, бар у време викенда, или летовања, оживимо.

За сан, срес, или продужетак чулног климакса – ту је већ таблета, напитака и протеза – та мала и спретна носиљка тескобног и замршеног света, маска његове ерозије.

Наш господар је Акцелератор.

И осетљиви пут мисли замењен је брзопотезним играма, квадратима стрипа, визуелним чудом збитија жене-паука, илузијом моћи грануласте, лако потрошиве структуре спота, као замене за процес градње и откривања скривите смисаоности сликовне или наративне приче.

О властитом животу нам, уосталом, уместо мадленице у чају, говоре веб-албуми, а понекад тек и неки пажљивији поглед кроз лупу у програму фотошопа.

Ефекат брзог знака, у својој клизној текстури, чини преносивим већ и саму замисао растерене стварности, којој је приступ вишеструко могућ и безболан, а која се тиме флагрантно раздваја од оне која нас свакодневно заробљује, од које оболевамо и умиремо.

Неки будући археолог остаће без сумње збуњен, пише један француски есејиста, чињеницом да смо године 2004. били толико заведени неким непознатим гуруом, који је стекао небројене следбенике, да се смелошћу све више сматра пуко самоогољење, а врлином управо то што се свима обелодањује оно за шта смо се клељали да ћемо сачувати искључиво за себе. “Наступило је време издаје”, додаје он. Опијени смо планетарним анестетиком, који укида способност расуђивања и процењивања.

Текст оне друге стварности пак, која је одгурнута на маргину, као напуштено гнездо трња,

препуштен је напору и напону све ексклузивнијег подухвата разрешавања тензије између означавајућег и означеног, распона који не признаје варку дизајнирања. Елементе животне драматургије и поетичких опција у настајању он подвргава непознатој рецептури, која се припрема, обистињује и успева, само једном.

Терору транспарентног он тако још увек, изнова, супротставља тајну. А право на њу, тајну, једнако је легитимно, уосталом, из њене искључиве, повереничке перспективе, као и захтев јавности да сазна све.

И док мерачи гледаности подјарују све беспризорније излагање јавном оку, и док мерило популарности подстиче све даља разоткривања, прождирање митова и преокретање табуа у ласцивну формулу забаве – у свету писма, попут потпољене Атлантиде, искрсну вредности које множини супротставе једнину.

Тако је одјекнула и вест о смрти Јанг Хуањи, која је 20 септембра. 2004. умрла у Кини, у 98. години.

Због чега је постала значајна вест о пресељењу на онај свет сасвим анонимне житељке многољудне Кине?

Сигурно да никада не би била са таквом пажњом и респектом забележена да њен нестанак није значио и ишчезавање језика Нушу, током векова коришћеног искључиво међу женама, у централном и јужном делу њене домовине.

Језици попут овог живе, еволуирају, учвршћују се и нестају, коментаришу лингвисти, а њихово евентуално преношење зависи од социјалног стања које им погодује или не, или од бриге

одређених групација за њихово одржање. Али, као показатељ одређеног мишљења, осећања света, или начина живота оних који га користе, они чине драгоцену део нематеријалног наслеђа света.

Као прави песник, Јанг Хуањи је своју егзистенцију преломила на хлеб и писмо.

На истински живот, и истину о свом постојању.

На свакидаше, видљиве речи, које се користе у куповини, при справљању јела, у кратким договорима са мужем, или повицима на децу – и оне, које нас осветле у бесконачној ноћној тишини, свемирској тами.

Постоји нешто што се мора оставити у дубини, заклонити од углачања пословношћу и навиком, убирања поена или рецке на плочи провинцијског кредитора, без сумње је мислила, и посве поуздано знала Јанг Хуањи.

Нимало се у том погледу није разликовала од поета и филозофа, од Дериде на пример, који је и сам напустио свет године 2004. У једном од последњих интервјуа говорио је да се тоталитарна склоност исказује и оног тренутка, рецимо, када се изгуби смисао за поштовање тајне. Право на њу. Када се она сама изгуби.

Нека писма, песме и забелешке времешне Кинескиње свакако су на путу да тимовима научника који над њима сада бдију открију историјске, социјалне, породичне и личне разлоге због којих је за своју повест одабрала заборављени језик, језик који јој је, док је боравила у себи самој, омогућио благодет ћутања и награду унутарњег роморења. Преимућство постојања тајне.

Може се само наслутити колико је, на самој, свакодневној граници видљивог и скровитог, значила привилегија познавања једног тако скривеног, ретко коришћеног, готово сасвим личног а опет прадревеног писма.

На сваку упрошћеност говорног песник одговара начином који би се могло сматрати илузивним, по мерилима пратичног споразумевања – непотребно сложеним и осетљивим. Не зато што би тако тврдоглаво желео, већ стога што, на рубу ефикасног, дневног, по самој природи свог устројства, запрема и собом одржава постојање више светова. Комплексност равну унутрашњости непознате планете. Да би је освојио, тешко и ретко стаје на путању дводимензионалне говорне траке. Његово унутарње поље је налик ослобођеним опругама различитих стварносних равни, самим тим и новонасталој мешавини жанрова, коју тек треба да обликује и призна као властиту.

Преображених граница, тај унутарњи свет је изненађујућ и за њега самога: истовремено је то фактографски отисак, и знак његове мањкавости, недовољан да испуни празнине видљивог; биографски прескроман и нејак за пометњу времена – све док не пронађе сензитивне окидаче који су у стању да кратком даху актуелног улију тек ухваћен ритам синергијске дејствености чулних записа, али и снагу памћења и уобразиље.

Његово је оно зелено поље на које свакад пада рани, неочекиван снег.

Погледајте фотографију песника, која осване на корицама лирских збирки. Однекуд се његов лик увек чини рађен стрелом одапетом из неког

неочекваног угла. Из правца пустог неба, узавреле и равнодушне урбане вреве. Или невоље другог.

Осетљивост којом спаја границе фрагментарних реалности, од којих му се свака примиче као несавладива целина што га истовремено испија и напаја, равна је оној коју поседује унутрашњост шкољке заштићене једино тишином.

Песникова нутрина је, шта више, читаво одгајалиште шкољки! А он сам је творац и испоручилац њиховог дрхтања, у коме је садржано више од рефлекса унутарњег и спољашњег, где је збиља писма моделована удомљењем примеса свега чега се дотакао, свега чиме је прострељен, а које тада престају да буду примесе, пуки рефлекс другог и туђег.

Прибране са свих страна, оне су његова прибраност, његово, чисто, непатворено постојање. Оно, за које управо његово писмо, једва упоредиво са било којим другим, постаје неминован, неизбежан начин постојања, слободан и чист, одбрањив једино самим собом. Исто толико непоновљив колико је целокупно његово биће у времену.

Песник није подесан гост за говорни шоу.

Није опремљен прикладним варијантама бесплодне приче, а често ни основном колоквијалном акробатиком. Неугодно му је и тесно у окраћалим и испрекиданим формама дијалашког надметања, мерених минутажом, кратким памћењем и памећу. Његови рукописни или објављени папири ретко се и тешко слажу се високим цифрама фискалних каса.

Његова сажетост је компримовано знање. Знање одасвуд.

Знање без другог имена и сврхе сем да буде присутност.

А више него икад на маргини је, заобиђен и заборављен, он, творац језика који не заборавља.

Но не треба се плашити. Као што су се, са посебним подстреком, научници латили откривања језика Нушу, користећи се преводима појединих писама и песама које им невољко али ипак оставила Хуањи, ни једна истински важна и вредна песничка творевина неће остати неотворених корица.

Тајна је јача.

У ери свеопште говорне потрошње она чува ауру нетакнутости, магију обухватности и ретко доступних знања.

Привидно излишна, у привиду своје некому-никативности и свим другим привидима, показује се и као неопходна, и непроцењива, у неки глуви час, што настаје по истеку рокова употребе важећих наративних седатива и масовних опијата, у трену када самоодржање затражи бол отрежњења, и када у конфузији емоција и вредности, у тренутку апсолутне празнине, управо песничко постојање постаје доказ да је у једном простору и времену, сажетом у писму, уистину боравио неко.

Једнина наспрам множине.

Да је био, уистину загонетан, постојан и сам.

А настањен другима. Дом за све.

Јануар, 2005.

ПРВО ЛИЦЕ ЖИВОТА

Мој отац, Стеван Крагујевић (1922–2002), фотографијом се бавио више од шест деценија. Дуже, рецимо, од мог живота. Његова “Војвођанка”, прва колор фотографија објављена у нашим илустрованим часописима (*Дуга*, бр. 313) настала је три године пре мог рођења.

У раним почецима, као провинцијски фотографски ученик и помоћник, ослањао се на голи живот – хлеб и пекмез од шљива. У каснијим годинама, на подршку која је расла, а понајвише, ипак, на сопствену упорност, љубав и труд.

Стеву, напосто, за тих шест деценија и коју годину више, није било могуће видети без фотоапарата, најчешће његове *лајке*. Његове последње фоторепортаже објављене су постхумо, надживеле су га за неку недељу, или месец. Носио је у себи ту хитрину и заповест унутрашњег жара, репортерски и уметнички инстинкт: мислио је да га ништа не може и не сме претећи.

Цео радни век провео је у *Политици*, на најјавнијој од свих сцена медијског простора у нас. У образложењу Награде за животно дело Удружења новинара Србије, коју је добио 1996, стоји да је, између осталог, допринео имиџу овог листа. Вероватно јесте. Јер и као фотограф и као фоторепортер, био је несебични промотер једне

професије за коју се не зна да ли свој сјај црпи из унутарње озарености и енергије свог актера и преноси је на његова дела, или та озареност потиче из магије заната, намењеног *читању очигледности* која је вечито у садејству са својом скривеном, унутрашњом шифром.

Али, у то нема сумње, *сликати*, како је, без комплекса, старинским термином Стева означавао свој позив, *бити сликан* и учествовати у доживљају коју “слика” пружа, носило је у минулом веку извесну, не малу харизматичност. За Стеву је она била тако природна и тако спонтано доживљена да се свуда осећао грађанином света. И у родним сокацима, и међу државницима, у свету културе, спектакла – и у самоћи, под звездама попадалим у трску на реци, међу кестене, у бразду црнице.

Крчио је пут кроз дунавски лед, неугажен снег, летео хеликоптерима, млазњацима, падао под точкове аутомобила, поломио каткад руку, каткад ногу, чучао испод трибина, али се најчешће спретно успињао на стабла, стубове или постаменте, на кровове и кубета, где би се осећао као код куће, и кад год би га нечија камера у таквим приликама уловила, он је, са апаратом у руци, напросто зрачио.

Најчешће је та зачараност била схваћена, и преносила се даље.

Говорио је два језика, српски и мађарски, а понављало је говорио језиком свог дела, бивајући амбасадор свог заната, свог завичаја, земље, добре воље, дружељубља. Његове оде Сенти нису друго до поема суживота и заједништва.

Кад није трчао, пут од куће до *Политике* и назад претварао је у променаду са безбројним

застанцима. Људи би га пресретали са поверењем, тражили да им пошаље овај или онај фотос, или би он сам отварао своју актен-ташну, верујући да фотографије које би из ње вадио могу да победе заборав, премосте процепе и празнину – да представљају поруке из тајних депозита људске душе, у којима је, међу помешаним картама живота и смрти, победник увек она – слика.

Живео је у доба када је фотографија била једнако велики догађај као и оно о чему је сведочио. Данас живимо дигиталну означеност, брзину, неопипљивост, медијски ток, *флукуацију*, која је и сама парадигма убрзања и незауостављивости оне реалности која је усмерава и о којој сведочи.

Стева је обележио знатан комад историје, више од пола века, са почетном станицом где су и његове содације (“Сусрет”, 1938), или “Водоноше” (1945), али и тамо где га је камера Стевана Лабудовића овековечила са легендом фотографског и филмског снимања, на Балкану, Милтоном Манакијем (1882–1964), на битољском перону, почетком лета 1958.

За историју најчешће кажу да се понавља. Али, као и живот појединца, и она има своју непоновљивост – *своје тренутке*. А ту је Стева био на свом терену. У пословном животу, *на задатку*, *пред изазовом*, у приватном – *пред мотивима и темама*, нескривено лирски разнежен. Имао је више од једног живота, јер је живот волео где год је он, у својим трауматичним или хармоничним тренуцима, искрсавао пред његовим оком. Прилазио му је срцем, и он му се отварао. И у јавним и у мање јавним епизодама, фотограф или фоторепортер бивали су тада носиоци једне

уметности у којој не постоји *алтер его*, у којој све и сви чине *прво лице живота*.

Начинио је и оставио, па и сачувао, више стотина хиљада фотографија. То не говори, међутим, у прилог Стевине расипности. Напротив, његова професионална строгост позната је и по игри коју је за себе смислио: на једну ситуацију, или један портрет, морао би утрошити само три или четири квадрата филма. Ако се у та три снимка не постигне циљ, мислио је, тада не вреди ни цела ролна. Тог правила, можда пре изазова, који је себи поставио, Стева се држао готово целога живота.

Простор вечности стога апострофира чита-во једно богатство, у његовој разнородности и разноликости, попут енциклопедије коју је могуће допуњавати и дописивати у различитим правцима.

Да њен аутор није учинио ништа више него што је поуздано дешифровао и поткрепио почетке једне дуге и богате фоторепортерске приче (фотос “На омладинској прузи” у часопису *Наша фотографија*, 1947; потом и “Фрагменти са аутопута”, у истом часопису, 1950) учинио би за документациони фондус југословенске фотографије, верујем, много.

Овом књигом неке непознанице су откривене, неке нове загонетности можда и нехотице постављене. И то је живот – о њему је немогуће знати све.

Али, учињен је пре свега гест професионалног поштовања и дуга спрам онога према чему се и сам Стева опходио као према суштом благу – а то је покушај да буде сачуван, као документ или као

лирска исповест, један *свет слика* о ономе што је у једном часу и једној епохи, био свет, али и једна лична, непоновљива прича о њему.

Јер и фотографија, тај чувар памћења, немоћна је, ако је сама заборављена. Незнање о несталом, како каже један мудри песник, “подрива реалност света // гура у пакао привидâ // ђаволску мрежу дијалектике / која проглашава да нема разлике између супстанце и привиђења”.

Без фотографије, између прошлости и будућности света отварају се вратнице ковиталању фантазамâ, прогоњених напрслинама нашег идентитета.

Јер и када је најпрозрачнија, најетеричнија, фотографија је ослоњена на прву и последњу материју многоструких ствари које моделује разноврсност живих и животних облика.

Она свет држи на окупу многоруким и многолисним стаблом недвосмислених визуелних порука, са кога нам, са поузданошћу ДНК анализе, стижу анамнезе времена, једнако као и вести о неумитности наше судбине, о заносу и чуду обичног људског живота.

Реч на промоцији фотомонографије Стевана Крагујевића *Простор вечности* (приредио Боривој Миросављевић, Фото, кино и видео савез Војводине, уз подршку града Сенте, Нови Сад, 2002), у Танјуговом Међународном прес центру, у Београду, 22. априла 2003.

ОЧИ КОЈЕ СУ ВИДЕЛЕ ИШТВАНА ОЛДАЛА

Пета антологија фотографије Војводине, коју данас отварамо, наставак је не само антологијских избора из дела савремених стваралаца различитих генерација, већ и серије открића, или, посебно срочених нагласака, стављених на почетке и развој фотографије на нашим просторима.

Као и претходна књига из серије “Златно око”, и она се одвија у два наоко супротна правца, захватајући из времена чији смо савременици, и онога које нам се чини давним, а које нам је приближено као једнако присутно, управо по томе што је антиципаторско, промотивно, узрочно.

Посредовањем самих фотографија, тако се обеснажује теза да је историја фотографије, као “уметности затвореног тренутака”, немогућа. Сторија о најстаријој сачуваној фотографији на нашим просторима – драгуљ претходне књиге Боривоја Миросављевића – посвећена раду Анастаса Јовановића, и фотосу насталом пре 164 године (1841), подсећа, и нехотице, на то да су, и најстарији европски часопис *Летопис Матице српске*, трајањем од 180 година, као и сам рад Матице, интелектуални и креативни ангажман у овом распону збирали и уводили у грађанске токове Европе, тражећи, на свој начин, путеве

кореспондирања наше културе са модерним стваралачким токовима.

Тако ми се и повест фотографије, коју су уметници попут Анастаса Јовановића прихватили тако брзо након њеног епохалног проналаска, а са великом одважношћу и прегнућем развијали у другој половини 19. века, намеће као један вид писмености, културе, која може изразити прекиде у времену, и образовати једну посебну, сложену причу.

Као и речи у реченици, или у књижевном делу, и стваралачки сегменти те приче морају бити ваљано артикулисани, добро компоновани, да би успешно саобраћали са сваким, а посебно долазећим временом, и да би исто тако надвладали неизбежну хаотичност света их којег су отргнути.

А како свака писменост захтева и умеће читања, г. Миросављевићу смо захвални пре свега што важне чињенице, датуме и дела, везане за почетке фотографске уметности у нас и њен развој, поставља у тако узбудљив и аргументовани контекст. Фотографији је потребно то рашчитавање – људима са три ока, потребна су и ова додатна два. Као што је писцу потребан читалац, фотографији је потребан посматрач, гледалац, а њеној историји – умеће сагледавања.

Омаж у новој књизи припада првом професионалном фотографу у нас, зрењанинском калиграфу и сликару Иштвану Олдалу, чији је фотографски атеље почео са радом пре равно 150 година. Као и сви они који уживају у фотографији а њоме се не баве, ја сам причу о овом бечкеречком уметнику доживела као потрес.

Јер његов *аутопортрет*, као и сви други радови из његовог атељеа, са посебно украшених папирних подлога, муњевито преноси снагу стваралачког импулса који је пресудан за уметност фотографије.

Спремност да се *субјект*, индивидуа, преобрази у *објект* посматрања, законитост је фотографије, али када у ту двојност ухода и трећи, *онај који снима*, на овом изванредно упечатљивом аутопортрету, вољом да буде и једно и друго, реч је већ о спремности да се испита *идентитет једног медија*, у пуној свести о његовим отвореним начинима, и неиспитаним могућностима.

Из такве отворености чита се и ова књига у целини.

На једној другој Олдаловој фотографији, дечак који рукама цепа папирну подлогу фотоса, и израња пред нас из простора и времена, у први план, носи у себи сву снагу па и фигуративну дефиницију овог медија чија је неухватљивост, симболично означена транспаренцијом, ваздушном линијом ауторовог погледа и прозирношћу самог филма, још одређеније и непосредније указује на вредност и важност онога на шта се снимак односи – што пробија материјалност папира на коме је експониран, и попут саме животне енергије, тријумфује у безброју њених форми.

Наспрам уметности покретних слика, условна непокретност фотографије је крунисана управо том чудесном и у маху концентрисаном животношћу, која, превазилазећи сва ограничења као да и не постоје, саопштава, својим властитим начином и гласом – ево ме, ту сам – стављајући у позадину све што је сувишак или пад те исте

енергије, уважавајући их једино по принципу контраста који прихвата неминовност равнотеже живота и смрти.

Група радозналих, збуњених лица, махом деце, иза којих стоје ратне рушевине, на фасцинантном, “гостујућем” фотосу Американца Феликса Чаје, са Сремског фронта, гледа у објекат као у саму могућност живота, која је тако ненадано, пробуженом радозналошћу али и погледом са оне стране објектива, обећана – уистину јесте метафора царске моћи проходности, пресељења у простору и времену, којој је управо и посвећена ова књига.

Свеједно да ли је израз, који уметници данашњих времена бирају, реалистичан или постмодеран, лирски истанчан или натуралистички експресиван, да ли се посвећују *портрету* или *догађају*, што по себи говори о вишеслојности стваралачке реченице, у њиховим радовима згуснута је флуидност тренутка, који чини видљивом људску *судбину* и само *постојање*, у сваком времену.

Снимак апотекарских бочица очеве фармације, који је сачувао Павле Угринов, заједно са другим фотосима и разгледницама из Војводине (сенћанско купатило 1913, вршидба у Кикинди 1915, или уметничко-фотографски атеље “Недељковић” и друге) у књизи *Поглед преко свега* (Агора, Зрењанин, 2004), непосредно асоцира на есенцијалну моћ његових маестралних прозних минијатура и фрагмената – и на његово уверење да је књижевна, па тако и друга слика, само привид мировања: згуснуто кретање.

Јер, на фотографији оно постоји по себи, али и зрачи, исијава, посредује.

Зато је фотографија способна да буде и најнепосредније сведочанство, али и деликатна, танана игра – распон од документарности и имажизма до имагинације. Па тако у овој књизи гусан лети, иако је заправо тек замахао крилима (Горан Миланков), и башта хмеља (Јан Кишгеци) постаје оптичка илузија блиска фантастици; монументални геометризам електровода и кршно стабло (Михаљ Молдваи), осуђени на свој надреални суживот, бивају елементарне насушности данашњице; дрво у снегу (Милорад Чакардић) савремена је чаролија јонизованих пахуља, а загрљај стабла у снежној измаглици (Бранислав Станковић) и руменило сутона (Велимир Саватић) носе у себи сублимирану егзотику лиризма и топлотну и зрачну еманаацију колорне апстрактности.

Стављајући нагласак на почетке фотографског рада у атељеима, Боривој Миросављевић је постао и откривалац многих ладица и шкриња, у којима су давни радови могли наћи своје спремиште. А причајући нам о епохи када су путујући фотографи већ бивали прошлост, он сам је постао путник. Са торбом на рамену, обишао је небројено пута ону мапу Војводине коју сада видимо означену у овој, али и у другим његовим књигама.

У томе су му помагали и други, незнани и знани.

Тако смо добили сјајне примере још једног парадокса – да као дела уметности – сачуване фотографије постају и саме артефакти, којима, уз странице ових хронологија и архивских ормана, треба и реалан простор, достојанство зидова и витрина, на којима би обасјавали своје време и даље дисали.

Такви су радови првог новосадског професионалног фотографа, Георгија Кнежевића, вршачког фотографа Емила Аберлеа, са почетних страница ове књиге, руком бојени портрети Косте Трифковића и др Ђорђа Натошевића (из новосадског фотоатељеа Игњаца Рајса) као и портрети Ђуре Јакшића, Лазе Костића, Јаше и Милице Томић, или групни снимак књижевника Стевана Сремца, Милована Глишића, Јанка Веселиновића, из 1901, који уносе посебну, културолошку димензију у ову књигу, у сазнање о нашој фотографији уопште.

Али, једнако су драгоцени и они раритетни предмети из грађанских кућа и институција, вазе или позоришне лепезе, украшене фотографијама. Многи од тих предмета и фотографија чекали су, или чекају и даље, у неким кутијама, као оне, које је сакупила једна фриволна дама путујући Европом, и лепећи слике градова на поклопац свог путног ковчега. Или оне, које и данас посвећенички сакупља и евидентира београдски документариста Предраг Милосављевић.

Јер, када је фотографија у питању, увек је реч о некој кутији, само што се оне некадашње, дрвене и картонске, данас замењују спремиштима рачунара. Увек су та тајна места пуна изненађујућих открића, и увек нова обавеза, да се сачувају за будућност.

Ролан Барт је своје прво усхићење фотографијом описао следећом анегдотом:

– Једног сам дана, било је то поодавно, наишао на фотографију последњег Наполеоновог брата, Жерома (1852). Тада рекох себи, са чуђењем које тада нисам могао умањити: “Видим очи које су виделе Цара”.

На сличан начин можемо ускликнути гледајући корице ове књиге и историјски фотографски аутопортрет: Видим очи које су виделе Иштвана Олдвала!

След асоцијација могао би се наставити и слободнијим током: нисам учествовала у Алжирској револуцији, а видим је очима Стевана Лабудовића. Прича ми о томе разговарно, јер сведочи поуздано.

Нисам могла упознати дворског фотографа Милана Јовановића, али верујем његовом оку: године 1900-те открива сензуалну лепоту глумице Олге Илић. Видим ту прелепу, пред њом самом још увек помало заклоњену Жену, иза свих велова времена и тек наговештених тајни. Уметник ми о њој говори заносно, јер фотографија о томе сведочи суптилно, и тачно.

А о тој врсти документарне, тренутачне исповести, или виосоке уметничке културе саопштавања, све време је заправо реч.

Реч на промоцији пете књиге *Антологија фотографије Војводине*, посвећене Иштвану Олдалу, пиониру наше професионалне фотографије, на Новосадском сајму књига, 19. априла 2005.

ДУХ ДОБРОГ МЕСТА

Некипут је потребно да прође много година да јасно сагледамо шта је чинило окосницу нашег лелујавог бивања, срж наших бића.

Спадам у оне који ретко са страшћу претражују албуме и фотографије, још ређе са ужитком славе јубилеје, *форсирано* се сећају. Предност дајем актуалном потезу и замаху, ономе што могу учини одмах, данас, или припремити за сутра.

Па ипак, на одређени позивни звон, једног тренутка или збира година, не остајем равнодушна. Од пет деценија *Поља*, испоставља се, бар четири припадају и мени као читаоцу и песнику – то је један од облика моје аутобиографије за коју марим, једна прича о књижевном одрастању, о којој опет, боље од мене, говоре датуми.

У време када сам гимназијска и студентска лета проводила у равници, градила и себи тумачила облике од песка, у младалачкој ћутњи која истовремено застрашује и буди различита хибернацијска обећања, *Поља* су већ увелико за мене била културна метропола. Израстала сам већ из рубрика студентских гласила, и за мене је двоброј лета 1966 (јуни-јули, год. XII) одиста значајно књижевну иницијацију. У том броју овог “листа за уметност и културу” било је публиковно нешто од мојих стихова који ће чинити важан део будуће

моје, прве збирке. То присуство у листу већ изграђене и чврсте репутације, створио је у мени управо онај доживљај који све метрополе побуђују. Била сам малена, али, ето, осведочено присутна тачка у плими вредносно отвореног система, који оставља мало простора самозадовољству, пре би се рекло да изводи на црту, стављајући један млад и рањив стваралачки модел на прву пробу. Већ је један од наредних двоброја (јануар-фебруар, бр. 101/102, год. XIII), јасно предочио ту ситуацију која не подлеже никаквим гаранцијама – огласивши првим критичким прилазом (Перо Зубац, “Књижевни именик”) моју скромну назочност, коју будућност, није се тада знало, може оспорити или утврдити – извлачећи тако прву и неизвесну нит уз коју ће се уплести потоње моје песничко постојање.

Ништа стварније није за мене било од те и такве осведочености. Али наравно, и увида у стваралачки замах који су нудили други, на страницама *Поља*, у укупном сазвежђу тадашњих успешних гласила. Ту су се укрштале путање једне земље чији су се удаљени региони сусретали у свом разногласју, прожимајући се неусиљено, а управо је поезија била занос читавих генерација уверених да њоме, или захваљујући њој, непогрешиво осећају збиљу, или да је бар боље и широкогрудје виде – толико чак, да се чинило како се, у аури њеног исијавања, појаве и ствари обухваћене најприснијим додиром и разумевањем, могу и мењати, или истински преобразити.

У том погледу, ово раздобље је непоновљиво – због једне песничке вечери путовало се у други град, промоције значајних гласила испуниле би

салу невероватним бројем посетилаца, културни каравани имали су значај успелог летовања или данашњег добро припремљеног поп-концерта. Дух тих година, током будућих фрактура и фрагментаризације реалног света и све снажније владавине медијских опсена које смо искусили, остаће необични, готово раритетни документ о динамичној размени различитости и јединственој вољи за заједничким а при том ипак отвореним простором.

Исто тако, читати *Поља* значило је стицати освешћеност и просвећеност унутар варошких и урбаних, или универзитетских средина, њихов легитимитет, који у спектру свих разлика уједињу битни културни репери, развијање једне, рекла бих, метакњижевне свести. Јер, како би рекао Еко, “поред многих важних естетских разлога, чини се да људи читају и зато што им фикције дају осећање да живе у свету у коме се појам истинитог не доводи у питање, за разлику од стварног света, који се чини препун лажи”. Али управо та “привилегија истинитости”, како је назива Еко, коју ствара фиктивни свет, даје нам, такође, и нека мерила која нам помажу да доведемо у питање исфорсирана тумачења свега, реалности, колико и самих књижевних текстова.

Када су *Поља* у новој серији, постала “часопис за књижевност и теорију”, та лековита својства читања постала су још израженија, на нов начин, покрила су читаве развалине обмана и збиље која нас је уистину удаљила од токова света. “Теоријско” је у усмерењу овог часописа донело облигатну димензију самодистанце, самосагледавања, са нужним запрекама и дилемама које нуди поглед из

другог и другојачијег простора. Јер логос и језик “држи одстојање према ономе што непосредно надире, слободан је у избору добара и слободан за знање истинитог”. Верујем Гадамеру, да је у овом следу размишљања, “теоријско биће” предуслов образоване свести. Верујем да је то “свест која је научила да домишља тачке гледишта других и да тражи споразум у заједничком и општем”.

Не знам да ли је чинити то данас теже него што је било пре, али сам уверена да је неопходније. Јер књижевност, актуална и наша, једнако као и преводна, реч и мисао, двојна је тачка стварања. Окидач који увек у додиру ствара више. Тако и мапа новосадских улица на корицама *Поља* није тек дизајн, већ порука, преузета из родног града културе обележеног сплетовима незаборављених списатељских имена – Горки и Скерлић, Миљанов и Антић, Каћански и Десница, Змај Јова и Островски, Ласло Гал и Шекспир – топоними овог и оног света и времена, једне или неке друге стваралачке опције и поетике.

А међу корицама самог часописа, једна таква парадигматична мапа место је доброг духа. Један могућ живот.

Лето, 2005.

Поводом 50 година часописа *Поља*

ЛЕКСИКОН ЕНДЕМСКИХ ВРСТА

У последњој објављеној збирци, мој последњи стих је питање. Можда би се, ван ове стварности, коју живимо у драматичном низању година, оно могло сматрати реторичким. За мене је, ипак, посве стварно.

Бејаш ли, запитах се у померању ка три свакодневна, страшна obroка отрежњења, безгласно живљених питања: ко сам, и где, и шта могу чинити. *Нико, нигде, и, готово ништа*.

У прилог веродостојности ових одговора, није потребно приложити много. Довољно је, као писац, имати реални пејзаж свакодневља, или, једну или више необјављених књига. Једина смо земља, верујем, где ће се плаћати накнада и за не/постојање, и где *бити* подразумева уредни поступак вођења администрације на доходак *Зеро*. Издавачи домаће књижевности не постоје, или се клоне њених аутора, посебно ако је ове усуд обележио даром да пишу поезију, и понешто друго, једнако “залудно” и херметично. Одредба ауторских права не спада у ред било чијих обавеза да се креативни рад уважи као такав – и као рад, и као учинак више – стваралаштво.

Стога, када је књига мојих малих есеја била написана, одлучих да парафразирам стварност, да будем писац за мали круг пријатеља. Пријатељу

антиквару продала сам годишта часописа који ме је ишколовао, са једнаким кредибилитетом и заслугама као и факултет на коме сам магистрирала. А пријатељ је пријатељ. Обећао је да ћу ове комплете моћи читати кад год ми је воља. Скромну накнаду дадох пријатељу издавачу, да набави хартију. Он је пак измолио пријатеља штампара да не зацени превише, а насловну илустрацију добили смо од пријатеља сликара. И тако, на прагу 2004, штампар ми је донео пакете књиге. Снег је провејавао, он је стајао на вратима, румен, задовољан беспрекорно обављеним послом. Шта са књигама, запитах се, након повенућа првих заноса. Ни критику више немамо: погашени часописи, укинуте рубрике, празнина одасвуд. Неколико недеља пробдох одашиљући књигу пријатељима за које сам веровала да још увек читају.

Исплатило се. Добих одговоре, кратка или дуга разматрања, утиске, а тако можда и разлог да презимим. Што и сада, без обзира на текуће годишња доба, чиним.

И *Књижевни магазин* сматрам том стрехом, сред округних зима. Неки од мојих текстова објављени су ту, управо на почетку његовог излажења. Нека од мојих *читања*, која су паралелни вид моје егзистенције, а ко зна, можда и једини, исписана у личном, ненорматизованом кључу, такође ту објавих, као што су учинили и други, о мојим, и другим књигама. Овај вид дијалога, жанровске отворености и интерференције на страницама *Магазина* могућност је да једни другима потврдимо да постојимо. Никога трећег, чини се, нема у близини. Ништа страшно, само да не потраје, мислили смо. Али траје.

Завидна количина стваралачке енергије, интелектуалног прегнућа, укуса и мере, раскривена је на листовима *Магазина*. Али та улазница за концерт брижно компонованих вредности и оркестрираних гласова остаје камерни доживљај – у исти мах и репрезентативни узорак културе којој су непојамним регулативама, одлукама, па и вољом оних који не/промишљају културну политку земље у којој живимо одузети сви други акредитиви и затворена сва врата.

А *Магазин* је остао доследан пројекту отворености. Пада ми на ум реченица бразлиског модернисте, песника Карлоса Друмонда де Андрадеа: *Песници се не сврставају ни у какву Републику. Песници се сврставају као песници. У Магазину живим у једној таквој, уређеној земљи, култивисаном врту. Не малу утеху пружа нада да ће можда, неко, некада, листајући архивске странице ове публикације, моћи потврдити да је на Балкану, на почетку двадесет првог столећа, у јеку глобалне комуникације, плеса на вебу, постојао такав врт, ендемских врста. Те да ћу, у одговору на свој власити стих, и ја, у метафизичкој опцији погледа из другог времена, одахнути, и изговорити ту тешку, а можда и заслужену реч: Бејах.*

Август, 2005.

Уместо честитке, часопису *Књижевни магазин*, поводом педесетог броја

ЖИВОТ ЈЕ ЛЕП, А ТЕК МУЗИКА

Драга С,
Лепо је било читати те, па и размишљати о ономе о чему пишеш.
За Барта знамо. Ми смо веће тајне.
Музика – посебно.
Као песник, стално сам јој за петама, и док је не чујем у свом скровишту, у духу, не прихватам се речи.
Јер, знамо, порука се може на различите начине отпремити у свет. Све јој данас ласка, отвара пут – могућности дизајна, електронике, удружених медија.
Све је ту, али, Поезија... Она је ипак нешто друго.
Прожета музиком, сама себи тајна.
Сваким стихом опет, једнако тајна, а увек различита. Померање сваке речи, отварање сваког наредног стиха, само су нов занос, померање малих опруга у музичкој енигми, шкољки. Дотичу је, заливају, попут нашег унутарњег мора, оснажују њен опстанак. Њен јединствени шумор, глас – музику.
Имам у себи *различите ноћи, и увек исто небо*, рекао би Црњански.
Живот је леп – шта бисмо могли додати у његову славу. Сем што много вољеног то већ

слави, тиме што постоји.

Стварност, у нашем стваралачком доживљају и поимању, компликованија је, и то је оно што вуче конце нашег поетског света, потхрањује нашу вољу, и нашу, каткад се чини, једину моћ, да одређеним изборима и решењима кажемо Да, или Да – можда, или Не. Или баш то Не... Нарочито кад пишемо.

Не морамо се због тога никоме правдати.

Док ћутимо. Или опробавамо своје могућности, нигде тако очевидно скромне, или тек притајене, на дну кутије. Тишине. У свемиру речи. Скрушени или самозаљубљени, занесени сваковрним другостима, које нас очаравају, изводе на неизvestан и неизбежан пут речи. Свеједно.

Што више различитог, у тим опцијама, док путујемо најбољим решењима, то боље.

Тако је, бар наизглед, бар израз отворено поље.

Залеђено језеро. По коме се понекад клизамо.

Понекад га само осматрамо из даљине.

Понекад осећамо стаклени зид, и јасно видимо како се боримо за речи, као за ваздух.

То нам је и право, и судбина.

То нам је ноћ, и небо.

Твоја Т.

12. 2.2006.

КОЛУМНА ЗА НИКОГ

На каменој клупи шаховска табла. Групица радозналаца око играча, оседелих, као да су их године завејале у игри, која ето, баш дуго траје.

Фигура пса уз њих.

Дахће у сумрак, хтео би, у својој машти, да загризе површ воде по којој зимски дан клизи, и одлази.

И девојчице из оближњег обданишта под платаном су, у шареном кругу. Учини ми се однекуд позната песмица коју певају, а опет, другачија од оних које памтим. Све док у њој не препознам мелодију и речи – рекламе за омекшивач рубља.

Бајковита ода о мекоти одевених предмета потопљених у чудесни додатак води за испирање, безброј пута одаслата са екрана, тријумфално је заменила дечје слогане који у памук увезују мајку и загрљај, зечића и белину крзна. У ритму модерног плеса, девојчице, и не знајући, славе исто што и мантре савремености у бесконачном низу озакоњених неопходности наших живљења, урамљених сјајем спота: тржишни тотем.

Исте вечери пријатељ ме замоли да у виртуалним речницима моћних претраживача пронађем једноставан податак: колики би данас био износ неколико дуката – давнашња плата једног од наших славних писаца, скромног провинцијског професора.

Откуцам кључну реч: *дукат*.

Одговори ме за тили час засуше, као жетони из слот-машине. Но бесконачна листа што је започињала називом посебног зрна пшенице и понеком врстом јестивог уља, попут рекламних етикета, прилепљених на читаве серије других производа, ширила се и на пекарске и угоститељске објекте, фолклорне групе, називе награда за разна постигнућа, а завршавала се помињањем фиктивног јунака телевизијског серијала о ратовима у васиони.

Бљештави ореол – од самих именâ – обавијао је значење речи које упорно измиче, као да се скотурало на дну меморије.

Недешифровано, и, неспоменуто.

И тумачење текста у суштини је провера, коју дочарава архетипска слика што у средишту садржи новчић постојане вредности. Загристи у дукат, синоним врхунске поузданости квалитета, у речнику критичких акција значи – проверити вредност речи, или саму природу њихових игара.

Но оне се већ дуго крећу по рубу света сачињеног од назива, који се муњевито мењају. И стварности – која се под њима распршује. У хладном смо рату. Између сна о животу, који се лако може исказати – кад већ и речи што се њиме хране дејствују толико игриво, као је да њихова моћ одсвуд призвана да подржи управо ту, илузивну, страну стварности – и ласцивне моћи језичке фикције, која разодева један вербални скоп да њиме одене сасвим друго и другачије вербално чудо, крхко, али и постојано, у самосвести свог језичког диктата.

“Реторичке вештине” тако више нису упутства за песничко стварање, већ постају, како пише

Барт, уметност и реторика читања. Одговор, у основи сваке комуникације, па и стваралачке, којим оном Другом “желимо да ставимо до знања да га проналазимо, и препознајемо”.

Реторика је, вели Барт, љубавна димензија писма.

А ето љубави, и ту, где је отворена велика сцена супституције и хујања означитеља, где је обрт дубок, и заснива нас као глас који тражи, и потврђује свој одјек у другом, увелико већ такође преображеном – у симулакруму, заоденутом пелерином именâ и кошуљицом брендова – што остаје без боје и смисла – ако је лишен присуства оног другог, који чита, не знајући можда ни сам шта тражи, док не препозна име које га мами.

Име је довољно, или је готово све. На одећи, предметима, кутијама, справама, лековима. У градовима, путним агенцијама, у алејама паркова и излетишта, где прикуцана је понека афиша, са позивом у звучно именовану плесну школу, или мала акустична депеша, која нас на радију позива да јавимо ако шта знамо о изгубљеном псу, који не уједа а уз то је и на терапији. Одазива се на име... Јавите се нашем агенту, чије је име... Купите чај, *хербавита*. Његово име само лечи.

Име се губи и налази, размењује на тржишту назива, продаје се и купује. Или, још прецизније, име је оно које продаје, промућурно скривајући шта иза њега стоји.

Читаоци белетристике нових генерација произведени су у туристе што у свету именâ тек понекад обилазе знаменитости речи.

А оне се пак тешко пробијају кроз мреже лежерних романи заподенутих између нестал-

них појава и промењивих назива.

Једна млада жена, нехајни носилац најпознатијег имена ових деценија, уједно капитални купац *означених ствари*, изјавила је – а та изјава беше преведена на све светске језике, замењујући сажето издање Петраркиних сонета, или Конфучијевих мисли – да никада у животу није прочитала ни једну књигу.

Имам то на уму, док слушам минијатурни прилог о збирци поезије, у “тренутку за књигу”. Обасја простор, као светиљчица на апарату што означава пријем осетљивих ФМ фреквенција.

Појачам тон, напрегнем слух. Знам да тражи управо мене, као своју наду. Као и што сама, негде у крајњој тачци свог текста, одашиљем тај исти љубавни позив, надајући се да преплављује безнадежност.

Сажимам речи до крајњих граница. У малим вежбаоницама, учим се да их, у њиховим ломним бићима, учиним снажнијим. Отпорним, и на пораз. Знам колико их неповерљивих погледа чека, иза стакла студија. Колико маркетиншки одбројаних секунди, чији заступници маштају о прегрштима могућих уносних реклама, у истом термину, у коме поезија саопштава само себе.

Одбројавам удах и слог, мерим их временом које је потребно да се заврти и загризе златник.

Упорна сам у томе, и лична. Знам колико, у свету речи, свака једна другој вреди, и значи.

Чак и као касни говор у етру. Колумни за никог.

Фебруар, 2006.

ПУТНО ДРВО, ИГРА МАЛИХ КУТИЈА

Волим путовања зато што ме удаљују од места у коме сам био а приближавају оном у које идем. То је једна обећавајућа позиција – памтим речи иранског редитеља и фотографа Абаса Кијаростамија.

Путујем, дакле јесам, рекао је при својој београдској посети (2006) литвански песник Томас Венцлова.

Радо бих доказивала да *јесам* – ето, путујем и ја – истина, унутар тешко одредивих граница.

Понекад се оне сложе, понекад опирају ономе што називам собом. Као старински упијач, што не пренесе увек верно мастилом исписане речи на папиру. Неке му умакну, исклизну, деформишу се, попут косе сенке онога што пресликавају.

Али и та места разилажења, можда управо она, рекао би Михаил Епштајн, могу се сматрати истином.

И какав год да је, боравак у сопственој кожи структура је живота, која ми се чини час прозирном, час несазнатљивом. Губећи ослонце спољашњег, расте у дрворедима упитника. Чини да дан за даном проживим као херменеутичке капље, над текстом самоће. У који тонем, као јагода у пурпур, стрепећи да не могу бити а да не осетим ветар и шкрипу отвореног, коме меко

ткиво самоће одговара несагласјам. “Јер могућност разилажења и оцртава место истине”.

Потребно ми је да знам куда је копно отпловило, за мог одсуства. Колики је размак начињен. Провалија? Јесам ли хируршка копча, што спаја ободне ране, или заборављен, отуђени део хујећег света.

Одиста, у самој помисли на путовање има толико обећавајућег. Предајем јој се као доброј причи, или посебном, *путном есеју*, што наговештава толико различитих – чак и међусобно противстављених обистињења. Уместо да се усредсреди на јасне путоказе и одређени циљ, то унутарње штиво, што настаје у часу док га желим, расплиће се по својој вољи, у смеровима једва подложним контроли.

У листању сам, дакле, посве имагинарних путних програма, који прикривени, гипки, један из другог следе, а као да, на дну маште већ давно припремљени, чекају да их дотакнем – изазовне и удаљене. Утолико изазовније, што их подстиче *немогућност* мог удаљавања.

Умирују ме те мале странице унутарњег нотеса, фрагменти окушаног. Муђувреме – у коме пребива наталоженост. Попут стечене енергије у мишићима атлетичара, спремног за трку која га тек очекује – у њој није ни прошлост, ни будућност, већ нека притајена садашњост. Моја. Али ни удаљенија ни ближа од постојећег света него што је треперење Веге. Или шум жуниних крила, кад прхне са ливаде, управо покошене.

Свет нема средишта и рубове, центар и маргину, каже Дерида. Свет – и људи који га настајују, обликују и дају му смисао – не могу се делити на

централне и маргиналне. Нити се он може само пројектовати. Ту је, у нама, на начин на који смо ми у њему. Чак је и наша утопија једна од његових реалности. Могућност да замислимо нешто, да се упутимо ка томе, са извесношћу да ћемо негде, на путу, срести нешто друго.

И затвореношћу могу бити испуњена. Чак и као онемогућени ходач, охрабрена упамћеним или замишљеним искуством ходања. Јер упамћено, верујем, не значи и окончано, као што ни имагинирно не значи недосегнуто.

Неправедно тужан чини ми се стога стих Луизе Глик: *Љубав за облике, љубав је завршености, из њене Небеске музике. The love of forms is a love of endings* (Luise Glück, *Celestial Music*). Подсећа да свакога трена помало умиремо.

Али свакога часа нешто и примимо, из загрљаја јарких другости. Где смрт је близу, а форма коју саздајемо осипа се у прах, којим скупљамо, као голим дахом – грађу за нове форме. Облици и постоје да би се изнова рађали, каже Карлос Друмонд де Андраде:

*Стварност одева нову стварност,
језик проналази свој мотив
чак и у тренуцима тишине*

(“Поновно рађање”).

Тако се померам, из једног у други облик, осликавам га у себи. А речи се у њему препознају, дотичу, селе у други. Као облоге кутија које се растварају, предају једна другој – да након свега – преостане нешто.

Ако је живот поема нестајања, уметност је мајсторство малих кутија, најфотогеничнији обрис невидљивог: покрет који води другим покрету. Само рађање.

Ма где се нашла, у штивима које читам, или пишем, затичем своје путно дрво. Преносив корен стварања.

Децембар, 2006.

ЧОВЕК КОЈИ СЕ РАДОВАО

Ти си моја мала вереница, говорио је, подижући је са тла, ловећи је у гранама, међу које би се успела, понекад боса, понекад у клизавим, блатним ципелицама.

А, сада, на ручак! Налагао је шаљиво, односећи је на раменима у суседно двориште. У свој дом.

Са својих дванаестак година, није могла да се не смеје, и не чуди његовим “просидбама”, којима би, с времена на време, окончавао радни дан.

А радио је у околним кућама, у суседним улицама. Сви су га знали. Ведар, поуздан и вредан, није будио ни у њој, нити у другима, ни присенак страха.

Па ипак, “улазак у дом”, отворио јој је вратнице невероватног, невиђеног – заслепљујуће другачијег од било чега што је до тада видела или знала. Једва да је тога било и у бајкама, које нису лишене необичних, каткад и сурових обрта.

Јер тај младолики, вижљаст човек, проседе браде, уносећи је у суседно, па и суседово, не и своје двориште – увео ју је заправо у малу избу, грађену просто, од саме оплате. Као у бајци, онај најмлађи, неправедно прогнан краљев син – њен, истина постарији, вереник-самозванац, становао је заправо у малој, панонски уредној кућици, која је, мора се и то рећи, у ствари била – обор.

Грађен војвођански прецизно, окречен, изнутра чист, неупотребљаван од стране власника, “газде”, био му је стављен на располагање, и значио је какву-такаву заштиту, кров над главом – простор који је он, како је знао и умео, начинио својим боравиштем.

Погнувши се, уђоше кроз мала врата, са којих је пажљиво одигао резу. Мирисало је на креч. А свеже обојену спољашњост сменио је тајновит, златасти препис касног поподнева, што се љескао на зидовима најмање просторије коју је икада видела. Низак строп налагао је да се и даље крећу повијени.

Седи, рече добронамерно, и озарено.

Уз дрвени столић, необично ниског постоља, стајала су и два трonoшца, од једнако грубо стесаног дрвета.

Сад ћу ја, додаде, скидајући са ексера велику платнену кесу, која се белела једнако као и зидић на којем је до малочас почивала.

Стао је из ње вадити, и, на парче смеђег папира за паковање, просрто на столу, ређати комаде хлеба.

Најпре крајак оног огромног, равничарског, који се справља за многочлане породице. Потом неколико кришки другачијег, правоуганог, печеног у уском и равном калупу. Па онда опет, један за другим, нове парчиће, другачије од претходних.

Одмеравао је пажљиво сваки комадић, распоређујући и даље кришке, полако, са свечаним миром, по величини, облику, и – “скупоцености”.

Прво црни, потом ражани, затим бели, и најзад онај млечни, од испреплетаних трака умешених

од белог брашна, који се уз шољу беле кафе или чаја, куша у малим залагајима, као колач.

Никада није видела толико богатство. Уз његов осмех, осветлило је сав овај мали, чинило јој се рајски простор.

Одједном је, у тим понудама, као на каквој листи препознавања, видела исте комаде хлеба, које су на улицу, из својих кућа, износила деца из суседства. Могла је са изузетном тачношћу рећи из којих домова потичу. И сетила се да њен “просац”, човек без игде икога, управо тим породицама непрекидно нуди своју помоћ, и, као једину надницу, након обављена посла, добија неколико комада хлеба. Након једне радне седмице, то је бивало довољно да испуни белу платнену кесу.

Радовао се свом благу, у беспрекорно чистом свом станишту. Радовали су се његови чисти, танки, дути прсти. Радовали су се зидови, загрејани бојом хлебног злата и руменила. Радовала се цела његова прилика, заштитнички погнута над малом “вереницом”.

Никада касније није видела толику озраченост.

Толико радости.

Било је то тридесетих, прошлог века.

Ко би помислио, додаде мајка, одлажући начари, да ћемо сада, у овом новом веку, видети толико туге – толико глади.

Испред ње су стајале новине, наслов који је болдом, тамним тешким словима саопштавао: 845 милиона људи је “у стању непрекидне глади”. 25 хиљада људи дневно умире од глади. На сваке 3,6 секунде свет је сиромашнији за једно људско биће. У Африци је 30 милиона гладних више него прет-

ходне деценије. У Азији, у Северној Кореји, тај број и даље расте – цифра се за непуну деценију готово удвостручила.

Као и глад оних који нису гладни. Сакупљача васцеле материјалности света. Који никада нису упознали никог налик човеку који се радовао.

У једном од својих малих есеја Шимборска се, по свом добром, и хуманом обичају развргавања регула, наругала и статистикама. “Више волим да уместо бројки”, каже она, “угледам стварне призоре живота”.

А управо је такав приказ, тако успело, помишљам, причом о скромном, а озареном музеју хлебова, посебно за мене, из успомена, отворила моја мајка.

Али, шта ако су глад, и бол, непрегледни, какви заправо јесу.

Тешко да имамо довољно речи, боја и приказа за сав тај дубоки и неисказиви ужас. За сва та умирања. Или једно једино.

Хербертов господин Когито сâм је, у “ризници свих несрећа”.

А понекад, уистину, једина самоћа, и једини ризничар, који могу изаћи на крај са непребројним, несагледивим, готово апстрактним – обухватајући их и разбијајући, мислећи их, а опет и садржавајући сву њихову огромност и сву појединачност истовремено – јесте голи, вишејезични, непоткупиви, страшни број.

Јануар, 2007.

ЛУКА У РАВНИЦИ

Запис са културне мапе панонског севера

У ведар дан, и видик са торња сенћанске Градске куће јасан је, отворен.

На северу, могу се видети звоници сегединских цркава, што подразумева, наравно, и српску.

Једнако важи и за поглед који отуда допире до Сенте. Довољно, за опис равнице, и географску одредницу овог града, која гласи: Панонска низија, десна обала реке Тисе, данашња Бачка. Надморска висина 82 метра!

Ничега дакле нема да заустави северац и мраз, који стакла на прозорима за оштрих зима доводе до пуцања, а лети се пак ту отворе широки, прашни друмови.

Иако *Planum geometricum* из 1808. године, план места означава као правоугаони, мој доживљај из детињства чува утисак концентричних кругова. Годова на древном стаблу, по коме се може прочитати историја овог места.

Улица у којој сам расла, рецимо, права је варошка. Поплочана циглом, између багрема и липа води на Живинску пијацу, где, уз артерски бунар, петком цареваху голубари.

А на корак даље, то је готово сеоско место, препуно башти. Отуда су нам мештанке, и Мађарице и

Српкиње, на бициклима, у корпама разносиле, за летњих вечери, кисело млеко у глиеним шољама, прекривеним белом газом. Уз шунку, кришку паорског хлеба, и диње, расхлађене у домаћем бунару, ето божанске вечере!

А опет, на корак ближе центру, назире се контуре европског града: неколико велелепних грађевина, попут Задужбине Павла Вујића, прелепа здања у стилу сецесије (сачувана Ватрогасна касарна), породична кућа знаменитог архитекте Владимира Николића (1857–1922), са извајаним амблемима градитељске струке, те, наравно, и чувени дом-музеј великог колекционара и српског угледника Јоце Вујића (1865–1934), који чека, након готово два столећа од када је сама зграда сазирана, и прву озбиљну обнову.

Уз Храм Св. архангела Михаила, најстарију грађевину у Сенти (зидана 1751), Градску кућу (сазирану 1830/1838, а након пожара 1911, обновљену 1912–13), Гимназију (образовану 5. октобра 1876) и данашњи Културно-образовни центар, и Музеј, са Галеријом, то је већ језгро грађанске средине, која ће вас подневним и вечерњим звонима четири католичке цркве и православног храма, уз мађарско, православно и јеврејско гробље на ободима града, подсетити на сложене историјске преплитаје, па и на стрпљиво грађени суживот ове средине, коју чине поглавито два етницитета, преовладавајуће мађарско становништво (око 26 000 становника) и српско (око 2000 житеља).

Према археолошким налазима, ови крајеви настањени су већ од праисторије, поред налаза из палеолитске заједнице, присутни су и трагови

материјалне културе Келта, Сармата, Хуна и Авара.

Од краја 10. и почетка 11. века ту се настањују Мађари. Средњевековно насеље је вероватно настало у 12. веку, од зимског станишта, као посед мађарске родовске аристократије из лозе *Сенте* – *Магоч*, одакле по свој прилици потиче назив насеља.

Први писани извор који помиње Сенту потиче из 1216. године и везан је за име угарског краља Андрије II. Синтарев, “сенћанско пристаниште”, настарије је име Сенте. Пристаништа је уосталом, без обзира на смене епоха и царстава, уистину у Сенти било. Капетанија је постојала до половине прошлог века, пристајале су ту беле лађе, а касније, шлепови који су преносили панонско злато, пшеницу. За време Владислава II, 1506, Сента, као развијена *варош аграрног типа*, добија титулу *слободног краљевског града*, мада и даље у поседу будимског каптола.

Из тог периода потиче и грб, који се и данас корисити као симбол града.

По опису Евлије Челебије (1667), она је још увек “мала паланчица, облика четвороугла”, “на територији Сегединског санџака”, са мало дућана, али са много башти и околних напредних села.

Ослобођење од турске превласти донео је Бечки рат, и одлучујућа битка, управо код Сенте, 11. септембра 1697, кад је аустријска војска под вођством Евгенија Савојског нанела велики пораз турској армији.

Годишњица битке први пут се прославља 1816.

Данас овај датум означава почетак Свечаности града Сенте. Прилику да се окупе сви којима су у

срцу мир, добра воља и пријатељство, а нарочито да се град у нечему обнови, унапреди. Да се, након периода пожара, поплава и историјских недаћа, који тек чекају своје летописце, настави традиција успешних раздобља, из 19. века на пример, када се овде отвара болница, прва приватна апотека, организује противпожарна заштита, стижу први важнији листови. Да се унапређује и чува осећај заједништва.

Мисија очувања сећања на значајне датуме и личности, тих драгоцених оријентира у времену, веома је жива у сенћанској средини.

Поносна на савременике, посебно књижевне и духовне корифеје, рођењем и животом везане за Сенту, као што су академик Матија Бећковић, модерни класик српске лирике Стеван Раичковић, као и један од најумнијих духовника нашег времена епископ шумедијски Сава (1930–2001), Сента не заборавља да је изнедрила и друге вредне посленике: академика Иштвана Селија, списатељицу Магду Сабо (1922–2004), као и једног од данас најбољих преводаца са руског, и ерудиту, др Драгињу Рамадански, али и композитора и хорског диригента светског ре-номеа Александра Вујића. А часни низ се ту не завршава.

Посебан значај у овом миљеу има културни археолог по вокацији, страсни посленик у чувању вредних трагова историјске и културне баштине града, инжењер технологије Петар Терзић (1950). Не само што одаје дигнитет Сенћанина инспирисаног културном прошлошћу Сенте и позвањем њених просветитеља – попут Јована Мушкатировића, или пак културних посленика и

врухунских стваралаца попут Јована Ђорђевића и Стевана Сремца, те знаменитог колекционара српске архивистике и уметнина и најплеменитијег дароватеља наше културе, Јоце Вујућа – већ са посебним смислом за временске споне, које чине стуб културног и националног самоосећања у садашњости и подстрек за будућност, г. Терзић посвећеничком енергијом буди културни дух Сенте, њене могућности за нова открића, отвореност и спремност за комуникацију са центрима наше духовности у земљи и свету.

У његове заслуге спада и иницијатива да се, веома жива успомена на Стевана Сремца обогати новом фактографијом и стављањем у достојне културне прилике пишчевог родног дома, па и града.

Откриће оригиналне спомен-плоче која је за четрдесетодневни помен поводом пишчеве смрти израђена у Београду 1906, и намењена освећењу на Сремчевој родној кући, па доскора заборављена, довело је не само до свечаног чина њеног постављења (28. новембра 2002) већ је побудило и низ других активности везаних за нашег класика. Уз подршку сенћанске општине и председника г. Јухас Атиле, г. Терзић је 2002. публиковао књигу *Стеван Сремац Сенћанин*, која садржи фотозаписе и документе који посведочују давнашње, и данашње, пишчево присуство у његовом родном граду.

Интересовање које је овим догађајима изазвано, подстакло је нове пројекте и идеје.

Поред тога што је објединио низ података везаних за духовни развој ове средине – објавивши 2001. и 2002, као ауторска издања, трилогију

Црква светог Архангела Михаила у Сенти 1751–2001, Српска читаоница у Сенти 1868–1957, те и нове томове: *Српско црквено певачко друштво “Зора” у Сенти (1886–1941) и Аматерско певачко друштво у Сенти (1941–1957)*, г. Терзић се показао као настављач најбољег што су добротворни рад, задужбинарство и помоћ сународницима у нашој култури одувек значили. Оживљавајући успомену на племенитог пароха Тимотија Бранковића, чији је дар од 52 књиге, поводом прославе дана Светог Саве далеке 1859, већ 1862. уграђен у оснивање Школског фонда и Школске библиотеке која први пут књиге издаје грађанима, о истом празнику, 2001. године, г. Терзић је, инициравши добротворну акцију, омогућио да се у оквиру светосавске академије коју уприличује, као своју славу, КУД “Мика Антић”, успешни ђаци српске и мађарске народности дарују књигама.

Посебни удео у добротворном раду има сенћански огранак Кола српских сестара, за који је везан и значајан куриозум. Након основања Кола у Београду 1903, његов први огранак оснива се управо у Сенти, 1919.

Зна се да је госпођа Анђелка Качавенда била председница овог Огранка до 26. фебруара 1924, као и то да се први јавни наступ чланова Кола збио 26. јула 1919, када је престолонаследник Александар, тада регент, посетио Сенту.

Коло је деловало до 1941.

Огранак је обновљен 1996, а његова председница је, до данашњег дана (премашивши деведесету), угледна и омиљена гђа Невенка Терзић.

Огранак је одиграо значајну улогу у мобилисању сенћанског живља, посебно омладине, у

прикљупљању добротворне помоћи након мартовског погрома Срба на Косову. Прикупљена импозантна помоћ, посредством Српске православне цркве, допремљена је онима којима је била најпотребнија.

Са великим ентузијазмом Сента иде у сусрет новим значајним догађајима и јубилејима. Међу првима је то стопедесета година од рођења Стевана Сремца.

Напорима општине и културних посленика Сенте, родна кућа великог писца настоји се реновирати и претворити у јединствен културни центар, који би пре свега похранио значајна документа, предмете и књиге везане за породицу Сремац и прошлост Сенте. Познато је да су, по жељи Сремчевог брата Андреја, одличја Стевана Сремца поверена на чување његовом родном граду. Повеља Српске књижевне задруге, која се чува у парохијском дому, и Ордење Св. Саве III, IV и V реда, као и Таковски крст, који се чувају у Градској библиотеци, биће прве драгоцености које ће осветлити Сремчев обновљени родни дом. Уз то, 200 старих српских књига које су припадале Српској читаоници (које више нема, будући да се срушила под теретом година), постаће основ библиотеке, којој ће се придружити друга даровна дела и завештања, а о којој ће стручну бригу водити Матица српска, чији ће се огранак наћи под кровом будуће Сремчеве фондације.

Визија сенћанских ентузијаста је да, поред импозантног Института за мађарску културу у Војводини, у центру Сенте, постоји и делује и овај меморијални, документациони и културни центар, отворен суграђанима и гостима, а такође

– и сарадњи са другим нашим срединама као и сродним центрима у свету.

Децембар, 2004.

БИТИ СЕНЋАНИН

Некада је то била кућа бр. 705, у Сенти.
Данас, у Поштанској улици број 5, у истом граду, имам част да откријем спомен плочу, за коју сам с поштовањем срочила неколико речи:

На овом месту налазио се дом Филипа Ђорђевића, у коме је рођен његов син

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ
25.XI 1826 – 21. IV 1900.

секретар Матице српске, оснивач и управник Српског народног позоришта у Новом Саду и Београду, ујак, учитељ и духовни покровитељ знаменитог српског писца Стевана Сремца

Драги Сенћани, уважени гости, драги пријатељи Сенте,

Верујем да у овоме тренутку делимо осећање истог поноса и задовољства што тако значајан јубилеј, 180 година од рођења знаменитог Сенћанина Јована Ђорђевића, обележавамо, низом свечаности, у његовој родној Сенти, па тако и управо овде, пред кућом у којој се родио.

Сента је, последњих неколико година, убрзано стала листати своју културну читанку.

И чини то са разлогом.

Јер странице ове читанке испуњене су делима њених значајних културних претходника и вишевековних културних предака, који не смеју бити заборављени: почевши од просветитеља Јована Мушкатиновића, скромног пароха Тимотија Бранковића, сеоског учитеља Тодора Тоше Брановачког, све до образованог, умног нововековног хуманисте, широких видика, епископа шумадијског господина Саве.

Али те странице су исписивале и генерације анонимних прегалаца: архивара, документариста, библиотекара, етнолога, етнографа, музеолога, историчара културе – аматера или професионалаца – једнако понесених твораца картографије овог посебног места на мапи културе у нашој Војводини.

Стога не може бити заборављено ни то да је овај мали, вишенационални град, поносан на своја два академика, прослављеног и омиљеног српског писца Стевана Сремца, али и на вечито младог др Иштвана Селија, који се и данас Сенти радо враћа, не заобилазећи је ни у својим књигама, научним и књижевним радовима.

Нећемо заборавити ни читаве генерације просветних и културних радника, као ни многобројне ствараоце стасале у Сенти: музичаре, композиторе, сликаре, графичаре, писце, филологе, преводиоце, новинаре.

Посебно је вредно памћења да је култура ове средине, увек, а нарочито у одсудним временима, имала подршку и заштиту “из позадине” – своје добротворе, донаторе, задужбинаре.

Мало који град у својој меморији има, попут

Сенте, забележено и то, да је неко продавао “ланце” земље да потпомогне живот и опстанак једног националног позоришта, или да је пак, целокупни свој животни и радни век, и сав свој иметак уложио у проналажење и сабирање највреднијих докумената и списа, уметничких и књижевних дела везаних за културну прошлост српског народа, да би их завештао најзначајнијим институцијама науке, уметности и културе ове земље.

Посебно данас – не заборављамо да је читава једна страница ове културне читанке прожета делом и заслугама Јована Ђорђевића, који је из ове родне куће кренуо, да као још сасвим млад, испише своје прве радове, али и да пружи многострук, вишезначан одговор сложеним изазовима свог времена, и упише се у корифеје наше културне, просветне, књижевне и позоришне баштине.

Уза све то, Јован Ђорђевић је био и песник.

О томе сведоче до данас сачувани поетски записи.

Али, његова алегоријска драма *Маркова сабља* изнедрила је и посебан бисер: песму химничне интонације, молитвеног, премда и одлучног звука, која је, првенствено, и надасве, апотеоза љубави сваког човека према његовој родној грудима.

Ту песму су упамтиле генерације, а данас је она званична химна Србије. И како је свака успешна химна, у ствари, песма над песмама, Јован Ђорђевић је, захваљујући управо овој својој песми, остао песник – за сва времена.

Тиме се ставио на чело песничке лозе која је у овом граду дала своје најплеменитије изданке, захваљујући делу песника који су, животом и

радом, свако на свој начин, били и остали везани за Сенту, а представљају најзначајнија имена српске поезије двадесетог века.

То су, разуме се, Стеван Раичковић и Матија Бећковић.

Осветљавајући и обележавајући своју културну прошлост, Сента, попут светионика, указује да постоје узвисита места – и у равници, и у времену.

Због тога јој припада, данас, наша захвалност.

А Сенћанину, Јовану Ђорђевићу – наш незаборав.

Сента, 25. новембра 2006.

SINFONIA LYRICA

40 година Галерије “Милан Коњовић”

Носталгија је попут писања, чежња за пуноћом. Док напуштам карирана поља земаљске трпезе, зелена и жута, порубљена врбама, дудовима, багремљем и тополама Војводине, то увек изнова осећам.

Али у соби, шкртог светла, у згради урбано и тесно заклоњеној другим зградама, као што је књига међу књигама, коју треба са напором узети из полице да би се отворила и читала – за тренутак – бујност летњих сезона и бљештава зима Паноније згасну: као у давнини моје сенћанске Змај Јовине, врела ковачка потковица, каљена у води. И познија нека опеклина на кожи. Улица Златне греде. Мали жиг. Драг, задобијен вољењем. Одакле ће душа пригрлити графему меланхолије. И не питајући ме, у последњој власти унутарњег капута, прокислог од свежих, нападалих туга, та моја интимна графема сете срasta уз Николајевићев приказ над радним столом: *Одбљесци летњег дана на води.*

Меланхолија, уистину.

Боја графитног праха и чаја. Дуга као година, век, вечност – док поново не угледам Тису. Пратиља светлости, бивања, сведена на свој тињајући

идеограм, узвијена изведеница животне суштинне, што нагони нас да је обновимо у менталном пејзажу, дневнику самоће. Чист уздах предела, који у чулима распусно беху расути, у оном сад већ невидљивом глосару значења и боја.

А жудња, са којом се Панонији враћам, нестрпљиво, дамарајуће озрачје – носталгија је што размиче улице, вијуга предграђима, више не види асфалт, дивље растиње, не мисли сиво, стрмоглава као запућеност кроз предметност што је запосела наркотичку обамрлост наших градских нарави – слика која гута рам сваког окна, као и Коњовићев пејзаж, пробрано заустављен, у својој егземпларној усхваљености појавног, у поетски жестокој и сликарски облапорној канцони животног оглашавања. Поеми, која упркос свом вршном, епифанијском уздизању тренутка, надасве тече, и траје.

Коњовић је глад повратка. Бујање, налик *пламтећим записима* у стиховима Тодора Манојловића. Радост изнова пронађеног. Све, *упркос свему*, у сваком трену, па ипак далеко од свевлашћа апсолутног. Пуноћа закотрљана, плотска, раскриљена – жива.

Али и Николајевић ми је потребан: тишина есенције, сиренски узбрана из титравог знака, *након свега*. Густи етар, танана измаглица. Све што више није. А јесте.

Тако изузетни, речити – један у колоритном усклику, други у ћутљивом згасју боје – драматика су великог текста *моје Војводине*.

Коњовић саопштава, изнова узима дах, и из давичовских “петњих жила” твори оно што смо: учворени, донекле и раздешени смисао. Све што

му је у дамару и оку, он је. И све што нам открива, огромност је и уздрмана снага неисцрпног изворишта. Бритка и узљуљана, између два тла и два неба. Ка једном се погиње: паорска прилежност. Ка другом уздиже: хладно светло севера, што не заводи, не обмањује. Једно му враћа тамну енергију тла, друго додирује астралну, једва окрзнуту трансцендентност, као комету, муње-виту пројекцију боје и геста, којом обасјава, у трену, непрозирну импулсивност ероса, што навире изнутра, допире до тела и лица, згуснута и извијена – умивена унутарњом милошћу југа, ишибана северцем равнице. Ко није осетио хладноћу стакла у венама и топлу пуноћу вина Паноније, једва ће разумети колико прикривених метаморфоза стоји иза сунаца у Коњовићевом житном пољу и кукурузиштима, док се не сведу на сушту неминовност – благослов и удес равничарске самоће.

Коњовићев *Полуакт*, делимична и рана разгољеност на његовом платну, најаву је тајне која чека прасак, излазак, експлозивни додир унутарњег и спољњег – коже, тканине, ваздуха, земље и неба – у мрежи сензора коју је разапео ловац сунчаног зенита на пољу, мотрилац звезде.

Бродски је за Венецију говорио да је љубавница ока. Коњовићева љубавница склупчана је у бићу, вечно носећа, плодна, потом тек одбљеснута на физиономијама и телу панонске земље, вароши, људи. Подсвест саме природе та је која заводи, и обзнањује се неизбројивим другостима, што је нагоне да се обнови у унутарњем свемиру, не доспевши још до гласа, најављена олујним бунилом и сунчевом вртоглавицом. Имао би шта да каже

над тим духом фестивалне, растрошне тишине, кад упече звезда, или о том свечарском паду у амбис ћутње и привида зимских смрти, о том двојном гесту умирања и рађања у нама – један Батај.

Јер, којим просторима плови *Експресионистичка риба*, ако не у васељенском мору, етру што пршти и искри плавилом, ноћним и дневним у исти мах, што акцентује, скенира појединачно, у његовом кратковеком потресу, да би га вратио свеопштем, непрозирном јединству света, узрујано оглашеном, пролазном, али ипак и трансисторијском – заденутом, као распукли приказ, у албум свеколиких наших природа.

Док се Николајевић сваки пут изнова прихвата малог инструмента, величине тајног слова наоко непознатог писма, и свира ону арију која, сензацијама и рефлексijом, чини подједнако *просветљен* и *просењен* отисак света, одмеравајући тренутак и пролазност спиритуалношћу која је *свела видљиво* на загаситу децентност, *сажетост* смисла свих наших прохода кроз обојени свет, Коњовић је на другој страни *ликовног кантоса*, мудар и нечујан, чак и када иза саме плоти поима колико му је важна експресионистичка, винаверовска артикулација, спознатљива по *“пространом обухвату, брзом значају”*, али да управо таква, без рефлексивног додатка, поима сав шар, сав разнолики свет, ослобађајући га, у један трен, као унутрашњи прасак антрополошке визије.

Јер иза простора амбијентално оживљене свакодневице, цветања, жетви, сокачића, алеја, атељеа, праље на трему, паорског умора-опијума за кафанским столом, портрета разложених на апстрактна поља разнородних фрагмената

неопозиво комплексне збиље која се уистину живи те је уистину и присутна, стоји продор у бесконачни систем света, који уплићући појединачно у урођену, прихваћену или поетички усвојену пројекцију, располаже елементарним, суштинским, вечно пролазним и вечно вечним, оним истим свежим, осетљивим знацима, које остављају трагови у снегу и у летњој прашини – које отискује сам живот. У полицентричности Коњовићеве визије, у којој сваки кут и детаљ чине угаони камен света, нестаје појам маргине. Тај кантос, рапсодија црнице и неба, што је избегла микросегментацији градских видика, само у књишким обрадама зна за епизодичност. У стварности, она је жамор суштинâ, што допире из сваке пукотине, боре и белуге, и чија жудња за пуноћом, па и вечни динамизам – трајна садашњост света покрета – уистину имају нешто од заклоњене лиричности. Слути се у њој онај по све интиман ритам, који дамара у сензибилној, умној и страсној црти разапетој од писма Вирџиније Вулф до оног Маргарит Јурсенар. “Желим да прожмем, да натопим сваки постојећи атом. Да прикажем тренутак у свој његовој пуноћи, свеједно чиме је испуњен”, писала је прва. Само садашњост је пуноћа, све друго је сећање, потрага за њом, тумачила је друга.

Рапсодичност Коњовићевог опуса носи и под-текст те интимне, сетне и жудне мелодије, која долази изнутра, и без икакве кићености помера звезде унутарњег свемира, као божански дар, ону *жар у нама* Црњанског, која *држи свет*, и у креацији га изводи у *догађај* што спаја човека и биће, на тачкама њихове суштинске саприпадности.

Та условна лиричност, и метафизика, што стоје иза и изван видљивог, то је космички сат наших природа, и космички часовник Војводине. У ковитлацу је *Салаша у олуји*, тоглог оркана, лебдећег и носивог у исти мах, склупчане енергије што прожима сваку честицу и надлеће земљу као метафора замамне родости, пре но што у поспаности леја и сокака укотви свој зачудни мир, а потом и одбљеснутост у барама на путу, стакалцима леда у блату, нерастумачљивим огледалима обиља, замора и поновног буђења, што у трансу одигнутих висинских низија, спознају и чувају свето.

Лирска симфоничност, сва од ритма, мир су и немир, сакрално и тривијално, неизмерни занос и изненадна запустелост прекомерне засићености и тишине, коју познају само велике равнице, на бескрајним, танким и сплетеним линијама свог постојања и замирања.

То је укршеница равнице. У којој су загледана једно у друго драматична и лирска лица њене збиље. И збиље света.

А надасве, то је свест, о којој говори Исидора Секулић – “да Бог није само дух свеопшти, него је и крв појединих раса и народа”. “Из земаља које су вољене, које су завичај”, вели она, “дигу се дејства нема, тајанствена, свемогућа”.

Треба их само пригрлити, вотивно сажети. То су оне сићушне, у панонском снегу завејане земљане црквице Црњанског, са топлом заветношћу кандила, нафоре и вина, које нас чувају од безвремена и поништења. То су, у Коњовића, божури, бокал на столу, цвеће за Ему – обредно сведена и стишана лепота и плодност, остављена

птицама, намерницима, вољенима – будућности живота.

То су у исти мах снажне и витке молитве: *Купе кукурузовине*, и *Торњеви*, *крстине*, што у свом узвинућу, и дотицају неба, само претходе јаросном ритму плотског обредног плеса, разблуделе знаковности света, која се ритмом космичког заноса склапа у текст наслеђа и нових форми, у тоталну метафору света – што ће се изнова распући, и разнизати, уздижућу саму *авантуру*, јаркост отпора боје и геста – против ригидности, игре поравнања, мртвог слова.

То је иста она бунтовност која подрива савност варошица, то је прочишћујући ветар уметничких колонија у Војводини, педесетих и шездесетих, са укусом ексцеса, културног шока што вазда бане са вертигом новума. Па и у Сенти, на песку, међу сладострасним липама, био је то, уз Коњовића, и са њим родоначелно, у равничарски мир уведени замах и занос модернизма, који, како би рекао Бодријар, *колонизује* свет, чинећи га поприштем своје беспризорне новости, слободног, освајачког подухвата стварања. Након низа успешних сенћанских колонија, остала су не само у тој вароши удомљена вредна платна (седамнаест их у Градском Музеју, а ту су и *Крстине*, па *Сента варош*, *Живинска пијаца*, *Чокански предео...*), већ и потоња, темељна глад, која настаје иза стваралачких потреса.

А друга пак Коњовићева дела те епохе уистину су походила и освајала градове света, у дугом низу, обзнањујући се као метрополе смисла, као модерни еп с ових страна, о драматургијама и еротичности видљивог, као химна опипљивог и ствар-

ног, са кореном у нама, као “крв завичајна”, али и општа, свемогућа.

Смена културних парадигми чини да се човекови златни пресеци данас тек називу, или траже, у појекцијама слика са екрана. “Свет је све више мисао о свету, штавише машта о њему”, вели један домишљати тумач новог доба. Недодирљив и заљуљан, он је заправо негде између питања да ли је био, да ли је могућ, да ли ће га, у његовој постмодерној и постисторијској реиноваацији, у одблесцима разграђене воље субјекта или у етарским стратегијама реконструктивних модела, уистину бити. Он лебди у бестежинском простору, у титрају, у мозаику остатка.

Све бочице са парфемом су мање или више исте. Једино је мирис одсуства различит. Памти порекло *разноврсја*, оних боја које не рађа огољено царство предметности, и оних речи које је језик изгубио. Лирску симфонију, рецимо, са чулних изворишта, или антрополошки фундус игре страсти и духа, антологијски узорак животне и уметничке синергије, попут оне у Коњовића.

Њему ћемо, управо стога, долазити у походе, у мајсторску радионицу. Али и у набавке. Као што се, за мирисом ишчезлог, иде по прворазредне сензације, и друге неопходности – храну, воду и светлост.

Сомбор, 18. новембар 2006.

Наслов текста инспирисан је називом Коњовићеве слике, *Лирска симфонија* (уље на платну, 260x120), која је 1959. године, уз осам других његових радова, под називом *Sinfonia Lyrica* била присутна на Бијеналу у Сао Паолу.

ВАТРА И СЈАЈ

Пошла сам, са оцем, први пут у Карловце, прошлог века, хиљаду деветсто шездесет шесте, не знајући да не идем само Бранку, крај чије бисте се повијах на ветру (види се на очевим црно-белим фотографијама), са својих мршавих двадесет, као танки шал.

Јер као нетом пре, у Матичином салону, кад ми је предао *прву књигу*, и у Карловцима је био Ређеп, живи монумент, изумитељ многог књижевног почетка, па тако и мог. И сам помало занет знаменом *Бранкове награде* коју ми уручује, а коју је, родоначелно, примио родоначелник свих модерних у модерној лирици – Васко Попа – 1954.

Стајао је пред препуном салом Гимназије, где су се званице, мени једва знана лица, тискале и нагињале да боље виде и чују мистичног покретача једне у основи једноставне и поновљиве јавне сцене, која је замахом и аријом његове реченице допирала до своје античке прадубине, светлуцајући једнако и попут пенушца, што чак и под штурим гимназијским рефлекторима мами у задихану и скровиту срж речи.

То је та Ређепова замка – так сада знам. Након толико деценија од првих омађијања. Та јавка, ковитлац, иза које је скривен драматуршки обрт,

игра на све и ништа, гола истина речи.

Укус *последње вечере*. Ноћи што обелодањује. Дира и покреће.

То ерудитско крунисање Војводине, драгуљарством Европе, та енциклопедијска похрањеност наших зачворености, и продора, тај занос пејзажа, атељеа и салона, тај надреалистички и надреални транс метрополâ, озвезданих предграђа, та подривачка и носталгична филмска мелодија: инаугурација свих и сваковрсних посвећености и дружби у вртложни ерос света.

Та истина о себи еросу.

Али и о Миди, на софама артизма. Чији смо млади уздаси и налети, за толиких нараштаја, били. Одбљесци на води градова, на снегу равнице. Тек фусносте и докази основног, Драшковог устоличујућег креативизма, којима ће требати опојства и зноја сопства, да досегну моћ и разину саговорничког текста, и књижевну исправу властитог гласа.

Та ватра. Која и у временима ровокопача, ракетног лудила, туробних табача, турбо-окретача, махнитих трубача, открије понешто из наших несаничних ризница, стрепње и неверица.

Тај сјај. Што долије пламен привидима, који би без њега ишчилели. Ионако, и вазда, привиди.

Та перманентна побуна. Драшко.

Збрика тек настајућих изама, у загрљају.

Земун, 18. октобар 2006.

КЊИГА МЕСЕЦА, ОПИТ МАЛЕ ФОРМЕ,
ГОДИНА 2007.

ЈАНУАР-ФЕБРУАР

Ева Липска, *Негде другде*. Избор и превод
с пољског Бисерка Рајчић, Просвета,
Београд, 2006.

Ева Липска (1945) у поезију је ушла 1967, као дипломирани сликар. И остала је сликар, у души. Премда савременик Новог таласа у родној Пољској, поетички ангажман уложила је у то да буде, и остане, своја. Данас је она сама велики талас поетске промене и свежине – подстицајна, интригантна, и веома читана. Трећа књига њених изабраних стихова у нас (у преводу Бисерке Рајчић) сведочи да Липска и даље чува своју “усамљеничку страну”, на којој је “чудак, путник, странац”, а стога и луцидни, иронични и осетљиви проматрач глобалних, или неприметних покрета отежалог и непоузданог текста света, и понеког словца нежности на старинском “порцулану странице” – који чине, подједнако, “лектиру постојања”. “На земаљској игранци” где “лупкају наши кораци”, почива раслојено, али и епиграмски сажето синтаксичко ткиво њеног стиха, фасцинантна поетска Књига новог доба, оних диспаратности које у ритмовима “земаљске

анархије” проналазе занос и скепсу као песму супротности, и где, у напрелинама слика и бића, готово као грешка изричаја и “тренутак непажње”, светлуца мудрост поезије.

*

МАРТ

Тело и поглед, Нови италијански песници.
Приредио и превео Дејан Илић, Повеља,
Краљево, 2006.

“Нови песници” – селекторски је принцип, али и начин да се несвакидашњим, усредсређеним, ауторским избором из савремене италијанске поезије, отвори спектар питања. Између осталих – шта данас представља *новост* у свету непрекидних језичких игара, и по чему је поезију и даље могуће схватати у знаку *промене*. Или, како формулише Дејан Илић, приређивач и преводилац овог поетског штива, како изаћи из двадесетог века и његових текстуалних парадигми, из “естетичког забрана” модерне, па и авангарде, која је већ постала традиција. Пре, и уверљивије од теоретичара, одговоре нуде сами песници, доказујући, изнова, да је у поезију уграђен модем који прецизно детектује оно што је из ње ишчилело – и то јој надокнађују. Тако, по Умберту Фјорију, “оно што недостаје, скоро свуда, јесте *глас*, схваћен не као подражавање говора (...) него као чулан, нужан, посебан повод за реч, реченицу, стих – као и за ствари и свет”. Песницима

представљеним и у ранијим приликама (Магрели, Пустерла, Фјори, Бенедети, Ломбардо) Илић прикључује још пет значајних имена, уз драгоцене увиде у поезију Антонеле Анеде и Силвије Бре, упућујући на *нову сензбилност*, треперење језичке мембране, која досеже мноштвеност стварности – референцијалност поетског текста, дубоке везе између субјекта и света, речи и ствари.

*

АПРИЛ

Новица Тадић, *Незнан*, Завод за уџбенике, Београд, 2006.

Путујући, кроз четрнаест досадашњих песничких књига, као Песник Потукач, овим али увек и неким другим светом, једнако тешким и заумним, и наукујући тим ходом, и болом, Новица Тадић нам дарује своју кутију тамних чуда, црни бисер својих самавања. Синтаксом сведеном, у изокренутим пројекцијама, које од времена Васка Попе обавезују да и *несвет* заробимо малом кутијом, да не би он посве заробио нас, да оно далеко и незнано спознамо као блиско, а оно фантазмагорично – присно и свикло своје – наменујемо да буде јасновидо, чисто огледало наших непознатости, Тадић нас новом књигом, и магијом њених рашчаравања, проводи кроз хадске просторе савремености. Његов већ парадигматски *антипсалам*, сабирно место мноштва перспектива што пуцају кроз древне архетипске копче добра и зла, језиком

тихог и ужаснутог документа, тужбалице и жаобе, саздаје јединствени алманах свакидашњих ужаса. Окамењена, обезличена, обезбожена обичност, ту вапи за пламеним гласом, и пристиже нам прочишћена својим калом, погледом оностраним, и сасвим овдашњим, у поетској мисији која и *епитаф*, посрмтно слово, и прогорели псалтир, у шапату пепела и врајних рупа, преобраћа у вишеструки *епиграф* – плочице истинозборства, златне орфичке листиће сведочења о времену и простору у нама, и ван нас.

*

МАЈ

Маглено звоно. Савремена јапанска хаику поезија. Избор и коментари Хироши Јамасаки Вукелић. Превели Хироши Јамасаки Вукелић и Срба Митровић. Рад, Београд, 2006.

У *царству знакова* Ролана Барта хаику песми припада улога водича кроз свет писаних трагова. Он има значај *епитоме*, сажетог одраза баштине, културног идентитета и мреже стваралачких идиома. Тај минијатурни простор песме, од 17 мора, данас је путник међу поетским знацима наслеђа и модерности – заступник свежих креативних импулса и естетичких метаморфоза. Избор из савремене јапанске хаику поезије, који је сачинио и коментарима пропратио Хироши Јамасаки Вукелић, осликава управо “нове тенденције” унутар

ове лирске врсте, настојање да *форма* постане *искуство*. Ко је прочитао и један тростих Масаке Шикија (1867–1902), памти га као осетљиви унутарњи идеограм, а његово реформистичко залагање за поступак *скице* – уместо призора у “коме се огледа вечност” – генерацијама подстиче генезу поетске слике. И док је класична хаику песма опчињавала авангардне песнике Запада, хаику новог времена усваја технике других култура, приповедну и романескну мотивску окосницу, поступак монтаже, ваздух слободног стиха, начине да се “живот додирне изнутра”, и да се искаже комплексност савременог човека и његов сензибилитет. Јер, како каже песник Срба Митровић, и сам хаику-поклоник и преводилац ове поезије у нас, способност песничког језика да се изнутра мења омогућује да ступимо на откривалачко тле песме.

*

ЈУНИ

Чарлс Симић: *И ђаво је песник*. Есеји. Превела с енглеског Весна Рогановић, Откровење, Београд, 2006.

Једна давна и лепа поетска слика Чарлса Симића описује дете које окреће главу од мајчине дојке и гледа свет: “Очи су му пуне небеског ужаса и сјаја”. И песник универзум види као помешану збиљу – чаролију којој треба дати име, и страхоту, коју попут неочекиваног трика, “сатана вади из своје

паклене торбе”. Ниска есаја, у избору и преводу Весне Рогановић, различитим приступним тачкама, у поезији, сликарству, фотографији и филму, осветљава blasphemичну двосеклост уметничких ревелација. Јер како ће се две стравности, одраз и креативни увид, слика и свет, уистину укрстити, творац хибридне истине дела не може ни да слути. “То је због тога што су ђаволи у нама листом песници, какви су, срећом, и анђели”. Полазећи, зналачки и акрибично, од појединих уметничких ситуација или проблемских односа (песништво и историја, поезија и мит, уметност и савременост), Симић са страшћу анимираног тумача осликава непредвидиву окосницу стваралачког чина, у коме је “имагинација двосмислен благослов”: ван интенционалног, у њеној суштини, обитава и њена субверзивна природа. Визионарска алхемија уметничког дела, спрам свих норми и идеологија, твори универзално, али и двосмислено огледало. Захват у реалност – ма колико заљубљенички предан – у “архивима ужаса” постаје критички рефлекс, етички чин.

*

ЈУЛИ-АВГУСТ

Пол Малдун: *Пољупци и приче*. Превели са енглеског Душица Маринков-Јовановић и Предраг Шапоња. Ков, Вршац, 2006.

Уз Хинија, најславнији Ирац у поезији нашег доба, један од најзначајнијих песника енглеског

језика данас (од 1987. живи и предаје у Америци), овенчан признањима, Пол Малдун (1951) је однедавно и добитник Европске награде за поезију Књижевне општине Вршац. Избор стихова у преводу Душице Маринков-Јовановић и Предрага Шапоње представља га као неукроћеног прекршитеља утврђених мишљења и форми, који риму и законе класичне песме узима као повод за протејску променаду кроз обиље поетских облика а носивост симбола из разноликог културног наслеђа уписује у свој магични песнички пејзаж: родна Ирска и сав универзум, историја и савременост, висока и популарна култура, пасторално, урбано и метафизичко, ту дишу заједно, не и униsono. Језичком интелигенцијом и жаром, Малдун – разбарушени ерудита и посвећени рокер – твори зачаравајући свет хетерогених значења, где иронија или инкантација оснажују важност чињеница и речи, као питања одрживости саме уметничке и животне реалности. Елегије, баладе, успаванке, приче и сећања, дубоки интертекстуални колажи, уз актуалне поруке, сугеришу напетост искуствених промена, нестајућих и настајућих облика, под којима се митски трепет детињства света и свест о импликацијама садашњости венчавају, разастирјући сјај и сету запретених региона песме.

*

СЕПТЕМБАР

Алесандро Барико: *Хегелова душа и краве из Висконсина*. Размишљање о озбиљној музици и модерном. Превела Ана Србиновић. Паидеја, Београд, 2006.

Бизарни наслов књиге Алесандра Барика (1958) – *Хегелова душа и краве из Висконсина* (превела Ана Србиновић) – сведени је облик варираних питања његових есеја: шта се догодило с идејом и праксом озбиљне музике у додиру са модерним. Филозофски и музички образован, Барико прецизно изводи опсервације о модерном времену, које је сред експлозија догађајности разградило и сам појам уметности, поимајући дело као раскрсницу фрагмената смисла, али једнако сугестивно тумачи и музичку традицију, чија су остварења сажета знаковност света, згуснути текст властите историчности, са траговима свих његових кретања и преображаја у времену. Стога на месту трајне и целовите грађевине смисла стоји тајна дела – догађање у констелацији других променељивости, и лозинка заједничке проходности којом музика *надилази* себе – “не чаролијом, већ фактичким сударом са стварношћу једног времена које је није створило, али које је сада дочекује”. Барика надасве занима она трансцендентност дела која значи његов истински, даљи живот: не наслеђена икона, “већ обличје модерног”; графит садашњости, а не разгледница прошлости.” Писац чије су приче

продужена музика, и есеј види као промишљање контроверзи, методу “теоријске гериле”, што сред хаотичности спољашњег света запоседа тврђаве окошталих истина, и чини то увек изнова, без краја.

*

ОКТОБАР

Марија Шимоковић: *Киновар*. Народна књига, Београд, 2007.

Склона промишљању и вишеугаоном поетичком истраживању, Марија Шимоковић (1947) је сериозан казавач поетских прича о суштинама. Фаворизујући, као песник ликовног образовања, слику као одраз спољашњег, али и увид у запрете регионе интериорности, песникиња у новој збирци *Киновар* суптилно разиграва своја сабиралишта видљивог и имагинарног. Прасимболички дуализам боје (*киновар* је спој сумпора и живе, темељни космички и животни елемент, као и носилац креативне преобразбе) повод је за евокацију “палићке алхемије или разговора с Тикалом”, сусрет Лугара и Вентислава – сучељавање два креативна пола и видика и проицљиво растварање слојевите разине бића, космичким и биолошким прапочелом, што у себи носи и универзални духовни трептај. Животне епизоде, али и митска, филозофска и уметничка транспозиција искуства, сугеришу у збирци, “главном песмом” и “песмама-напоменама”, промењив и недокучив феномен истине, одбље-

снут сноповима различитости и збиром парцијалности, којима трепери хипотетичка целина. А многозначна радијација *твари* и *творбе*, попут мистичног грумена сазнања, у свом златном пресеку носи тајну свих тајни и езотеричност без премца – алхемију “злата метаморфозе” – као вибрацију првог покрета стварања и пут у друге светове, у посвећену микрокосмичност у нама.

*

НОВЕМБАР

Јовица Аћин: *Шетња по крову*. Сабрани цртежи Франца Кафке. Геопоетика, Београд, 2007.

Франц Кафка (1883–1924) је писао да је самоћа све што му је потребно, али и досуђено, жудећи, ипак, да се та надмоћна осама испољи, у свим видовима, да се “страховит свет” у његовој глави искаже. Можда су и читаоци одјек те стваралачке самоће – кошмарном мноштву гласова додају своје, неизвесно разбиралиште. Логични, а ипак сјајно измаштани називи, попут насловног, које је Јовица Аћин (1946) покатак давао Кафкиним *цртежима* (које је у расутим изворима три деценије откривао а у албуму *Шетња по крову* и сабрао), његови записи и приче – сагласни са мотивским мапама Кафкиних оригинала, а опет само његови, Аћинови, никад спрам свог повода посесивни, нити у коментарима надмено распричани – поштују Кафкину жудњу за

равнотежом, те тако и траг оловке која “пише и црта”, та визуелна Кафкина “острвца прича”, као призори живота и снова, и чудесне левитације над понором, остају двозначни изазов. Као ивер од леда, Аћин нам у вене ставља увиде у Кафкин свет, у коме можемо бити изгубљени, али и просветљени – са тек изнађеним покрићем у себи схватити те ломне црте, аутопортрет чисте самоће, идеограм сред немости света, кавез који је нашао птицу, а птица манускрипт душе, свакога од нас. Или бар иницијал, попут магичног *K*, што је приспео из таме и дугим краком од тинте је усмерен у таму. Бесконачну. И нашу.

*

ДЕЦЕМБАР

Војислав Карановић: *Наше небо*. Завод за уџбенике, Београд, 2007.

Предео стишаности за Војислава Карановића (1961) предуслов је унутарње поетске отворености, *боје вида* која је могућа тек у тишинама, где се присно отварају влати бића, споне које подстичу преноснике исте, *етарске енергије*, обиље светла, или зрачење, којим се без великих речи и наглашене фразе, у овој поезији гласи готово тек откривен, настајући свет. Природа говора ту у себи носи и шифру растварања поетског осећања. Или, како у збирци *Наше небо* (Завод за уџбенике, Београд, 2007) каже сам песник: *Осећање – једино је оно битно. Имати га у себи; / из њега говорити.*

Све се онда склопи како треба, / сви описи и приче постају поново топли, / обраћају нам се говором без дистанце. Растопиве, снежне строфе ове књиге поетски су фрагменти који раскривају поетске спознаје као “обалу коју заплускују слике”. Чак и када су њихове вибрације тако супротстављене да спуштају небеско у срце земље, а свакидашње уткивају у ваздушне опне светости и дубине, форме збиље су посебно усклађене – елегичне и химничне у исти мах. Тако је и “Осмех, акробата”, на нити између два света, више од успеле фигуре – модерним сензибилитетом обновљена вера у сржну моћ поезије да искаже било живота и песме, и подједнако их афирмише, и сакрализује, као саму трепераву структуру духа – на длану стиха отварајући “небо језика”.

Овај дневник читања је рубрика, коју је ауторка водила у часопису Српског књижевног друштва *Књижевни магазин* (од броја 67-68, до броја 78), током 2007. године.

АЛЕЈЕ, ЗАЛАСЦИ

Писмо пријатељима

Драга Вера, драги Павле,

Увек сам тако писала, и данас то свето правило и обичај мењам само за један пасус, којим вас одвајам, а у себи спајам. За један дашак времена, који нас још није успео превести са једне на другу страну Велике реке.

Драги Павле, никада нисам прошла Алејом Великана.

Данас покушавам да је замислим, али никако не успевам.

Моји великани су у мом духу, и Ти то знаш. Ти си међу првима ту, где нема обележја од камена и мермера.

Све је само дух, и љубав. Живот дакле.

И тако ћу Те понети, у срцу, и духу. За све време овог света, које листамо док у себе смо загледани. Хвала Ти што си био, уман и достојанствен, белег овом палом времену. Племенит и мио, страстан и бескомпромисан.

Карту наше лепе, широке Паноније, однеговао си културом естетике, храброг авангардисте, грађанина света, у свему што си мислио, у сваком блиставом фрагменту своје прозе, тако блиске поезији, као трава што витко, у сусрет небима расте.

Витез уметности, који је, са племенитом пажњом, и мене ставио под свој обзирни, пријатељски skut.

Хвала Ти, сретаћемо се, у мојим предвечерјима, пуним Дунава, залазака који греју.

Хвала Ти, дивни, усправни, први грађанине малог Мола, једнако први на Сајмиштима и у Атељеима, Радију, улицама под липама, где сам Те сретала, још и не знајући како су снажне Твоје бусоле, како су крепке Твоје апотекарске капље саздане од речи, како је висок и непосутали Твој корак бечкеречки, над водама, овим и оним, где свакад се можемо срести, и ћутке разменити коју реч, разума и пријатељства.

Хвала Ти, драги Павле, за Поглед преко свега, за баршун, и љубав. Тако Ти и узвраћам. Свакога дана док дана је!

Хвала Ти, драга, јединствена Вера. Само они, који Те знају, могу појмити сву љубав и оданост, којом си штитила Павла.

Дисала, шетала, причала са нама, и за њега. Не *уместо* њега. Ништа није било уместо.

Све сте то Ти и Он.

И ми, који вас увек, и заувек штудујемо, и волимо.

Бескрајно одана,

Твоја и ваша Тања,

са мамом и Василијем

На адресу електронске поште Павла и Vere Угринов,
6/27/2007 4:26:51

КУПЕ И КУПОЛЕ

Младом писцу

Будите своји, будите ви – најчешћи је мој мој поклич, када одговарам на дилеме младих песника. Но признајем, понекад треба превалити деценије па моћи рећи – ево, у овим распонима и опозицијама – ја постојим. Млади лакше *сносе* него што су спремни да искажу опозитност у себи, као да је у њеном саопштавању садржано нешто подривалачко: супротност *идеји певања*.

Но ту им domeћем још једну заповест: и не треба да певате, *мислите*, слушајте свет – онај у себи, и око себе, оних индивидуалности које поштујете и волите. Али авај! Тада, из слапова рима, изроне читави лексикони у дучићевским штимунзима, дисовском патосу, покоји бледи слог борхесовске куле, аутоматски текстови или нападна гинзберговска лежерност – једнако без покрића.

Где сте тек сада ви, гутемберговски загубљени, завапим.

Наше књижевне љубави су велики корнети сладоледа. Осетите га свим чулима, упамтите све боје и укусе антологијских стихова, упијте их, нека у вама живе те чудесне, генијалне ароме и светови! Али отопљени лед не можете вратити, нити у њему извајати своје купе и куполе под којима ћете се тек накратко скрасити! Сладолед, који обожавате, онај

у Змај-Јовиној, рецимо, можете заиста наћи само и једино тамо. Дође час, наиме, када и Борхесу морате шапнути: остави ме мало самог. И величанственој поезији векова рећи: да, то је мој космодром, где сам сањао, опробавао летилице, а сада треба да узлетим, и тонем, сам.

Ето, пољуљајте свој идеал, оборите у лету коју опеку вавилонске куле – начините себи места!

А када се то и деси, биће понајмање заслуга певања – много пре мишљења. Јер поезија је врхунска игра духа – мудрост древне игре шаха и вајарско дело, сликарски потез и психоекспертиза, дијалог и раскол, језички вулкан и склад, дисциплина и машта, неред и лични закон мере, шум непознатог и арија властите душе – чин врхунске *критичке интелигенције*.

Семјуел Тејлор Колриц, аутор оне чувене дефиниције поезије што каже: *најбоље речи, у њиховом најбољем поретку*, али и прелепих *Лирских балада* (1798), ту књигу је написао са пријатељем Вордсвортом.

Требало је да Вордсворт свакодневну тематику искаже као натприродну, а Колриц да натприродном подари уверљивост истине.

Песнику нових времена пожелала бих и једно и друго. Пишући о Попи, Чарлс Симић каже: добру поезију не пишу заљубљени тинејџери већ превејани лисци.

Помирите се са тим – не можете бити Попа!

Пригрлите опреке, као саму суштину света: будите мудро одмерени, и бескрајно слободни. Будите своји, будите ви.

Новембар, 2009.

РИТАМ ПРЕОБРАЖАЈА

Поезија Николе Вујчића игра је пепела и жара.

У свету речи, који све односи, и све ствара, његова песма је и драма и благослов сталног обнављања завета поетске тачности, у језичком пејзажу који застире, игром опсена, и оно од чега живе речи непатворених лиричара.

Или понајпре, и управо то: малу и тиху истину ствари.

Њену негласност, неагресију. Треперав сјај у тами бића. И песме. Те, на трен, погледом ухваћене и осликане плахе птице. Вилиног коњица, искројеног тишином, или укрштеним зрацима светлости на води. У неком дану, непознатом рачунању времена. Насталог потезима древности, вичним техници гваша, у опитној заљуљаности препричаних подлога, игром разбуђених чистих честица и категорија, земље, ваздуха, светлости, времена, простора, у којима су предсократовци видели елементе проширених димензија, наглашене узајамности животне и божанске есенцијалности.

Сваки од ових елемената у поезији Николе Вујчића (1956) апострофиран је призивом моћних секунди што негде, у унутарњи заклон песме, склањају бродоломне остатке неке, увек нове, Нојеве барке. Као да желе да припреме зрење

јабуке, воћке говора, хибернацијско оглашавање из мрака и ћутње, остварено негде међу делићима огледала, са којих се одбијају пређашњости, а где би тако радо плесале зачетне искре у стварима, у виду, знању, речима.

Од раних књига (којима се огласио 1980, 1983, 1988)), до недавно објављених нових песама (2008)*, Никола Вујчић, као мало који песник у нас, поезију исписује једновремено и као стрпљиву и мудру поетску креацију и као размишљање о језику.

Далеко од брзог и овлашног исказа, а посебно, упадљиво удаљен од нарације и описа, његов стих ће у минуциозној изведби лирског, каткад и херметичног говора, понајпре понудити *рефлексију*. У знаку целокупне Вујчићеве истрајно грађене поетике, то је први, страсни, и меланхолични, поетском мишљу продубљени отклон од пропадања у “свакодневне рушевине”. Али, истовремено, то је и песнички брижно, иронично и игриво ширење простора поетске речи, “рађене говором”. Настављач и модерни казивач скаске о двозначности истог, о замци парадокса, у причи чији је наратор и јунак *реч*, и где је она заправо и казивач и казано – Вујчић исписује, у више различитих поетских регистара, лирску драму *опстанка поетске истине*, сред умножених спектрума њене сукобљености са плуралитетом језичких функција, и њене суочености са несагледивом поплавом говора.

Самозвани истинољубац и трговац истином, изложен је у Вујчићевом поетском осматрању сумњи и упорном пропитивању сваке установљености. Почев од фиксираних и понављаних

форми, до брзометних и флуидних приказа, реч, као тркач кроз језик, облик и време – што на самом циљу најчешће бива тек доносилац изгубљене поруке – није друго до у многим копијама истоветног аутографа потврђени творац “мале смрти” говорне форме, и отисака истине.

Али, исто тако, та реч, извођач радова у тексту, превозник, комуникацијско средство и релеј, субјект-разарач смисаоне интегралности и водич кроз пределе изгубљеног, у Вујчићевој поезији постаје изазивач и искушеничка осама посве опозитне, субјекатске, творбене воље, остављене на отвореном. На танкој црти. У пољу потпуног ризика. Где ловци су уловљени – а у најбољем духу дисовског осећања егзистенцијалног фатума као језичке судбине – свет бива виђен и прогумачен оком и духом бритког осматрача, као *Атлантида потопљена у језик*.

У посве модерном кључу, каткад и неоавангардним спојевима неспојиво, поезија Николе Вујчића проналази исходишне тачке у пресеку осетљивих доживљајних поља, децентне цитатности приче о расапу приче и смрти апсолута, или о времену без сећања и будућности, где речи “секу оно што нам се дешава”, а комади празнине у неодређеном и у унапред изгубљеном простору граде неизвесност наших судбина. А у размаку између две реченице, прикупљен са оштрица руба, испод истраживачког геста *читања/писања* (“језик се суши, речи шуште као кошуљице/кад их скидам са ствари/да бих рекао шта ту пише”), згуснут, у рањеном “месу” текста, обликује се фундамент овог писма, сачињен од последње разложивости, измакле “језичком заплитању”.

Овај “говор ситница”, језик инфлексије, поистовећен са “спасавањем самог живота”, спада у најузбудљивију стваралачку авантуру избављења самог лирског говора, и означава повратак на сцену његовог носиоца – осетљиве песничке субјективности, лишене ауторитарности, али не и воље да искаже свет у коме се налази, и да посвећенички обликује емблемску сведност изнова виђеног, као нови почетак, другу, прецизније исказану вредност почетне перцепције, у којој почива лепота речи, и саме креације, која, ослобођена закупљености собом, пред новим простором, лирском штиву враћа пуноћу полифонијских дијалога са наново израслим димензијама пејзажа свести, а са дискретном страшћу потврђује аутономну снагу речи, и њеног великог изворишта – чисту светлост субјекта, и духа.

Као ненаметљиви транскрипт ове фражилне структуре, песма понекад може рећи: *стижем одасвуд* – јер “језик је стизање”, “даљина просута у дубине”. И једино тада је жал над недостатностима речи превладана тренутком измирења, преобраћањем живота у еквивалент поетске форме. Стих који обујми и искаже трунку, зрнце прашине *које јесам*, како каже песник – прву и последњу истоветност субјекта и објекта, поетску једноставност и животну честицу – тада природно шири распоне затворених кутова. И шапнута реч налази свој простор, “мекши од ветра”.

И једино тада рефлексивност уступа место пуноћи преображаја.

Већ у следећем налету, светлост ће нас рани, дотакавши поље нове напетости, сумње, неизвесности и таме. Она постоји, како ништа у

свету речи не бисмо сматрали сигурним и посве својим. Као упитни, вијугав и несигуран пут, али и нада да ће нам инфлексija гласа, прионувши уз непознато, отворити нова поглавља поетског говора, отворена за преображаје самог живота.

Онако како то из књиге у књигу, бележи и имагинира песништво Николе Вујчића, означавајући, парадигматски, пределе спутаности и слободе, као дисање и ритам преображаја саме поезије.

Април 2009.

* Нови прилози за аутобиографију (Књижевно друштво „Свети Сава“, Београд, 2008); *Звук тишине*, изабране песме (Избор и поговор Васа Павковић. Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2008).

ЧЕСТИЦЕ ЈЕЗИКА, ДУГИ ЛЕТ РЕЧИ

Када је за основног протагонисту свог поетског подухвата одабрао *реч*, Никола Вујчић се, у свом маштовитом песничким редуccionизму, блиском ономе Васка Попе, подухватио и поетске мисије која у играма света демаскира вечите плетаче његове празнине, проносиоце изношених кошуљица истина, који у регионима истинске творбе, и високе осетљивости поетских чула, сањају “крађу речи из наученог говора”, повратак своје значењске моћи: подлогу и речник елемената, набој унутарњих озарја што им враћају висину и дубину, као *пуне димензије постојања* – чак и оних ситних чеситица, “брзих на језику”, чији шумор нам, како то само непатворени лиричари могу огласити, “може испунити сав живот”.

Та лична истраживачка страст, истовремено опсесивна и скромна, која испитује границе до којих нас може довести *употреба језика* као рефлекс света заплетеног у речи, где је свака реч као “мала смрт”, на креативан и иновантан начин нас враћа драми трагања за изгубљеним ослонцима бића, и призива у сећање онај Дисов инфернални *живот речи* поринут у антиегзистенцију – “престанак јаве” - “где дух лагано, нечујно опада / Као лепота, прах лептира; цвеће...”.

Немир и драмска напетост Вујчићеве поезије

игра је двојног идентитета судбине и улоге речи – једна изневерава прапочетне фондусе језика и бића фиктивном надградњом хиперреалија, друга у *расутом* звуку тражи маштовну снагу креације призивом онога што је из речи, и њеног изговорача, субјекта, ишчилело.

У истом, “дугом лету реченице”, стрпљиво, а промишљено и посвећенички, у овој поезији испитује се да ли је та ишчезлост тако дубока и неповратна да је не можемо вратити као *смисао* за мирис руже, дашак духа, иманентну јасност постојања и наших властитих представа, за *смисао по себи*, свих, а увек другачијих, нијанси у заносу светом, које пуне, очаравају, еманирајући суштинску снагу и вредност од које је сачињен *истински дан*, од етра који *истински* насељава песму – јер испуњава дисање.

Потрага за најнепосреднијим спојем чистоте изговореног и пуног обујма онога што се изговара, вера у директну, брзу, прочишћујућу јасност светлости, ваздуха и дисања, то је тај други идентитет речи, коме се окреће Николина песма, заправо онај прапочетни, први, способан да успостави *тачан однос* са оним што изговара.

А тиме смо већ у слободном простору, прихваћени, и вођени кроз мале и безбројне одаје насељене кристалима поетских откровења.

Писана увек у ретком часу таквих открића, или склапана дуго и брижљиво, Николина песма је свечаност песме. Њене моћи да у опсег доживљаја и свести врати сећање на језик, као *близаначки однос* субјекта и бића.

Она је подсећање на могућност да постоји таква реалност, која се може појмити и изрећи не

као сигурност заувек нађеног, и бесконачно црпеног, већ изнова траженог, мишљеног, доживљеног и изреченог – обојеног одлучујућим и осетљивим *потезом избављења* звукова, боја, мириса – видљивог и невидљивог у постојању самом.

Чачак, 22. мај 2009.

Љиља најчешће гледа спуштеног погледа.

Када га подигне, у њему је већ читава слика, обојена тишином оног што је Љиља из себе саме изнела.

И њене руке, док мирују, те шаке, док не држе ништа, привидно празне, одају колико дуго већ, и непрекидно, додирују и разумеју папир, платно, угљен, свилу.

Као да кроз њих протиче само ткање времена, које не видимо, док му њена слика не подари визуелно благо примарне али и трансцендентне твари. Чистог смисла.

У суштини, оно што сам у нашем заједничком београдском детињству сматрала стидљивошћу, није се изменило, само је током година стицало други облик, бескрајно поштовање форми које чине наше постојање, а којима уметност даје видљивији лик. Као да је лични естетички белег, већ сам по себи – то наше постојање у обгрљености обликом.

Тако пролазност времена, у општем току, али и њено властито постојање – никада на слици директно и аутобиографски цитирано – Љиљина слика зауставља и склапа новом загонетношћу и вишесмислом унутрашње структуре, увек упућене некуд даље, неком другом циљу пута, и

вишем региону искуства, и рекла бих, мудрости.

Њен немир и мир читава су једна књига.

Немир су путовања, а мир ми се у њеном делу чини древан, медитативан, посве ванвремен – срочен у готово источњачком духу – што полази од малог, а стреми великом, и где Велико значи, као што каже *Књига смисла и живота* (Тао Те Ђинг) Лао Цеа: *Увек у покрету*. А “*Увек у покрету*”, значи “*сеже унедоглед*”.

“*Сеже у недоглед*” значи “*увек се враћа*”.

Сећам се раних елемената Љиљине графичке композиције. Наликовали су усамљеним, напуштеним, и помало тужним објекатским представама у мимоилажењу, које се траже, а никада се не додирују.

Чини ми се да су деценије Љиљиног рада у ствари значиле премошћење тих даљина.

Њена сензибилна понирања, и њена зрелост, дали су им боју путовања, деликатност и смелост истраживања, културу сусрета форми и разноликих садржаја коју својим пореклом носе, али и тон уметничке чежње, што у њих уноси константну носталгичност: смеђу топлину земље, родног брежја, плаве боје мозаичких, згуснутих форми грозда њеног завичаја, у којем се, као у неком ликовом путопису, све даље, и даље, одвијају нова номадска поглавља, тако да се једно “пре”, и једно “можда једном” сусрећу у необичном, чисто интериорном искуству.

Тако се преплићу у Љиљиној меморији, и њеном сентименту, светлости различитих поднебља: висока духовност њене родне Тополе, златни одзвон Византије и плаветност неба, са медитеранским реминисценцијама и са

дубоким памћењем говора фрески и мозаика. Као оплемењени знаци фундамента различитих култура, сабрани су у зрелост спритуализованог грозда, и чине умножене структуре њеног унутарњег вида, просветљеног прозирношћу азура.

У Љиљином сликовном погледу, наталожена су упоришта њених финих резова. Пут свиле са застанцима. Са зачином децентне приче, и дугим мирисним тишинама.

У њима – уместо бесмислене буке велеграда, који расту, и заробљују нас сиромаштвом свог изобиља – она успева да чује своје биће, као померање стакла дубинских океанских драгуља, или као шумор у оку невидљивог блага Марка Пола. Враћа нас тако у саму жеђ за покретом, у откривалачку чежњу, важност и вредност невидљивог, као чист дар наслеђа, и као суштинско благо света – које је из света ишчилело.

Њене трепавице се спуштају као мали засуни, који ће, када се очи поново подигну, открити на папиру пред собом бескрајно танане линије.

Сличне онима које под дрвеним капцима скривитих медитеранских кућа оставља сунчан дан.

Повијање морских трава у још непротумаченом.

Или капљице што падају са весла у покрету, над водом.

Београд, август 2009.

ТАСОС ЛИВАДИТИС, ГОСТ ИЗ БЛИЗИНЕ

Када у нашем професионалном, или истраживачком и занесењачком бављену књижевношћу, посегнемо за појмовима, и терминима, којима је древна грчка култура дала значење, па и данашњи значај: *билиотека* и *поезија*, *апелрон* и *логос*, *онирика* и *семантика*, када, у нашој жудњи да подржимо и оснажимо своја надахнућа, поменемо небеска сазвежђа, или алудирамо на митске и филозофске мотиве и симболе, када затражимо помоћ муза које су заштитнице Лире и уметности – ми спонтано, и дубоко укорењено, *мислећи наши свет*, *мислимо неизмерно богато наслеђе*, које управо из *живе прошлости* Грчке, баштини универзална модерна култура, књига, филолошка мисао, и само стварање.

Хеликон и *ерос стварања* и у данашној, модерној књижевности, имају за нас безмерно подстицајно значење, али се исто тако дивимо великој грчкој култури и месту, посебном значају које она, у својој високој хијерархији духовних вредности, обезбеђује, негује и чува – за своје песнике.

Корифејски сјај припада ту песницима, колико и самој поезији, и то је оно што нас при сваком сусрету са грчком културом и књижевношћу, и са нашим пријатељима и колегама, задивљује и инспирише.

Као песник, и уредник, и као читалац, усуђујем се рећи, да су и за све нас, велика имена грчке модерне поезије, хлеб и вино.

Од великог Грка из Александрије, Кавафија, до Јоргоса Сеферија и Одисеја Елитија, добитника нобелове награде за поезију 1963, и 1979, и Тита Патрикија, добитника наше угледне *Европске награде за 1994*, до монументалне фигуре Јаниса Рицоса, чију сам изабрану поезију имала част да као уредник објавим и промовишем 1983, ми смо упознали не само велика песничка имена, већ непоновљиве поетске светове.

Ко и мало зна о грчкој култури двадесетог века, зна и то да се у модерном поглављу грчке књижевности *реална историја* драматично преплела са *песничком историјом*, а песму учинила сведочанством сложених и запретених историјских, друштвених путева, и како увек бива, пре свега индивидуалних искушења и патњи, али и невероватним извориштем наде.

Песма је поље уједињења сумње и љубави, живота и смрти – инфернално и рајско – јер би, пред парадоксима историје, као и у античким драмама, и у песми, како каже велика савремена пољска песникиња – *било сувише једноставно/пасти у очајање. Или умрети.*

Песми је све поверено, и у казаматима, и у логорима, и у сањаним пределима дома – и пре самог чина њеног настанка – њој је све завештано. Она је све одузето и све враћено. Стога у само једном Рицосовом стиху, који је и читава песма, може бити сав парадокс постојања који у делићу секунде може постати ништавило, а који опет значи, славим и посвећујем: *Сунце – рана која зацељује.*

То *узвишено јединство поезије* великог барда, препознајемо и у поезији другачије поетске палете, чудесног емотивног, драмског и лирског набоја, пригушеног сјаја стилске отмености, и зачудних слика произашлих из *ране која сања сунце*. Јер управо данас, у наш културни и поетски простор уводимо једно блиставо име модерне грчке поезије, које нам је до сада било мање осветљено – име и дело Тасоса Ливадитиса (1922–1988).

Његови потресни стихови, сведочећи о дубини патње, из понора душе високо уздижу искрену, људску и поетску реч.

Она је и овога пута, као у свакој великој поезији, сведок човековог удеса који се још од библијског и античког, чини вечит, али га у океанском пространству душе, и потресима судбине, само велики духови сажимају у једној јединој речи, *човек*. Као што је рекао Јоргос Сеферис, та једноставна реч, и данас, као некад из Едипових уста, пред Сфингом, “у стању је да уништи чудовиште”.

Избор из поезије који данас имамо част да представимо, под насловом *Виолина за једноруког*, показује да је у свакој од своје двадесет две поетске књиге (од којих је једна објављена постхумно), Ливадитисов стих увек различит, а једнако драматичан, али заправо увек љубаван, на моменте – спиритуалан.

Јер, како сам недавно написала у свом есеју, у покушају тумачења овог великог песника – “трајно лишен наде у пацификацију великих сила које управљају човековим животом а које двоје и његово биће, без измирења у себи самом, Ливадитис

остаје, чини се неминовно, песник трајно везан за поглед из саме ране. Срастао са њом, која му је додељена као неки тајанствени, дубоко похрањени и безмерно осетљиви инструмент, намењен упијању бола, а потом и вежбама, и оглашавању душе. Но истовремено обавијен и неким нетраженим, али ипак досегнутим ореолом, што зрачи посвуда у овој поезији, видом вишег сазнања, продубљеног тегобним и прочишћујућим загрљајем песме.

Условљеним при том, искуствено, емотивно и мислено, колоплетом животних токова, *соствених* и *иних*, својом судбином и судбином многих, и најпосле, оним јасно уоченим *судбинским својством* егзистенције по себи – што као умножено сочиво – и вишеструка значењска и звучна подлога Ливадитисовог поетског текста – еманира снагу визије, хиперсензибилност, драматски напон и виолински тембр гласа одабраних, уистину ретких.

Плени нас та узвишена и једноставна истина поезије, која је патњом досегла своје ослобођење и своју поетску лепоту, а ништа није сакрила – супротстављајући се ужасу, злу, или просто, празнини, просветливши свако зрно таме, као пушчани метак – зауставивши га – чудом песме, у зраку, претварајући га у могућност да постане нешто друго, да га не буде, завијајући га у писмо, песму, у поруку свог искуства, апсолутно и до краја свим регистрима подвести, чула и духа проживљеног, као своје наслеђе – нама, и будућности – са фасцинантном племенитошћу и топлином.

Како и каже његова песма “Сејач”: *Хајде, хајде, посеј и мене, човече мој, добри мој. /Родићу ти много песама.*

И још више, један његов трагичан, мистичан сан, о чистом присуству светлости, која нема другог изворишта до саме душе, у стиховима угравираним на надгробној плочи Тасоса Ливадитиса:

*Једном ћу поново доћи. Једини сам наследник.
И дом ми је где год погледам.*

Поносни смо што приносимо у ове дане светковине књиге, нашим читаоцима, на нашем језику, овакав дар. И што смо тако, присутни у оном *дому од стихова*, у који је, испоставља се, овај песник, најпосле, највише веровао.

Он је још један угаони камен у мостовима између наших култура. А био би незамислив без својих стрпљивих градитеља.

Захвални смо госпођи Гаги Росић, провереном амбасадору и Грчке и Србије, на приљекности и топлини којима је обојила свој превод, али једнако тако и свима који су овај подухват учинили могућим, вером, племенитошћу и песничким осећањем братства две културе: породици Ливадитис, и његовом преданом, узорном и брижном издавачу, издавачкој кући Кедрос, из Атине, са којом нас већ везује, чини ми се, поуздано пријатељство.

Повезао нас песник Ливадитис. Читајте га.
И разумећете више од једног времена.

Сајам књига у Београду
1. новембар, 2009.

КАЗИНА ИСТОРИЈЕ И ДРУГИ ИВЕРИ

Када је, у раној поезији, Ева Липска (Краков, 1945) записала – “Отећу/ земљу коју ми је подарио језик” – није се слутило да ће *реч* овом историчару уметности постати вокација, нити да ће управо она, на парадоксалан начин, револуционисати поетски говор – *ослободивши га речи* – њихове армијске бројности и готовости, и ритуалне службе наслеђеним значењима, што нас одводе далеко од “неурозе неумитних судбина”, која чини потекст њеног узбудљивог поетског штива.

Импулс лирског бунта у Липске одвећ је интиман и суптилан, да би се могао подвести под стег гласности или *нови талас*, за који је најчешће везују. Кључ њене побуне је у ономе што брижљиво проучава, разуме и осећа, а њена лирска топлина наместо *солидарности* одабира *емпатију*, дубоко везану за судбину појединца, док иронијски обрти интелектуалне страсти, поринути у апологију обичности, истрајно граде афирмацију оних вредности које, по себи већ, значе живот. Ова одбрана “великогмалог царства постојања”, драматским скицама поезији враћа арому *поетског конкретизма*, лишеног украса и сувишка приче, и та непосредност поједнако је заносна, огољујућа и продорна, јер стенограмским пречицама води ка мрежи осетљивих критичких преиспитивања времена које живимо,

чини нас повлашћеним, и забринутим, узваником у тријумфу *готово случајних* преживелости лепоте у поплави безначајности, “литургија куповине” и фестивала испразности – из којих сваког трена ишчили по читав архипелаг човековог наслеђа, неки антрополошки смисао, или незамењив коензим опстанка.

“Вирус пролазности” и напукла “оса точка историје”, као лајтмотивска одредишта, тргови су, који у песми Липске сабирају синтагме, фрагменте укрштене семантике, брзометних рефлексција и контроверзи, чија надстварна легура хуморне и трагичне конотације није плод пукле поетске игре нити катастрофичне инспирације, већ лудидни увид, апдејтовани извештај, унутрашњи глас, мислена дистанца, што сред нарастајуће фантомске стварности оставља прецизан траг о *суштинама којима недостајемо*, о трагици егзистенције. Јер ми смо, сугеришу њени стихови, једини одговор на питање “зашто је тако”, и једина одгонетка енигми која нас саплиће.

Рођена у “биографији од ратних отпадака”, на рушевинама једне земље, али и једне цивилизације, Липска нове генерације, “уловане” у празнине и “практичном пејзажу”, подсећа да је “парна лакоћа постојања”, преиначила закон креације и опстанка, у опсенарску, *вечну младост* света, чинећи нас “акционарима загробног живота”. Њене смеле конфронтације, које везују дубину пада и одсуство памћења (*У венама античка трагедија/ На столу беле јагоде*), само су један вид стратегије да се искуственим парадоксом, ван књишких “порука”, успоставе видљиви спојеви између празнине и значења, ишчезнућа и постојања.

Мапа ове поетске и филозофске приче о потомцима уснуле садашњости и наследницима испражње будућности (*Њутнова поморанца*), засута је упозорењима – *Пажња: степеник* – којима Липска поставља питања о смеру којим иду наши путеви, без наше одговорности, и напослетку – без нас. Синкопе које пак песникиња успоставља у историјском времену, отпор су истрајностима насиља и зла, при чему је управо прошлост Европе снажан подстицај њеном императиву *културе сећања* (збирка 1999), смењујући се са иронијским отпором афазији, “неписменостима” новог доба, (“*Mein Kampf* читају аналфабете!”), у коме нас просто “мирење са вибрацијом злочина” смешта у *казина историје* (збирка *Негде другде*), носећи, и у високотехнологизованом свету угодности све “заједљиве боје/проиграног живота”.

И нежна, и немилосрдна, поезија Липске, дисперзивним тоналитетом и језиком савремености, демаскира лаки дах слободе што језди континентима и заклања зло, усидрено сред опште “брљивости”, која увек “заглушује нечије дозивање у помоћ”, а човеков удес заодева пародијским сјајем лажног мира, где “свет скројен по нашој мери/испод краткотрајне тканине неба/има преуске рукаве и вашарску капу”.

Захваљујући трајној пажњи свог преводиоца, Бисерке Рајчић, једна од највећих песникиња данас, Ева Липска давно је у нас више него гост. Књига *Пажња: степеник* почасне серије *Златни кључ Смедерева*, пак, најобимнија је, при том двојезична селекција – омаж лауреату, и поезији ванредне снаге. Очаравајуће и отрежњујуће у исти мах. Њеном поетском иверу, “цепки”, која боли, и

не да се отклонити.

Јер парајући “небо хипокризије”, открива угрожене потпоре опстанка, исписујући при том и своју опору, и заносну, похвалу животу.

Децембар, 2009.

О ДЕЧАКУ КОЈИ ЈЕ МЕШАО ПЕКМЕЗ

Збирка овог лепог и необичног наслова сачињена је пробрано, из више збирки, и од поезије посебно. Великих језичких распона, који чине песника, у трену, у колоквијалној нијанси. Али и оног из светог братства песника. Са дигресијама, опчињеностима детаљем, и опсесивном посвећеношћу сржном питању: *Ко сам*. И са одговорима које даје – рањив и одлучан, „збуњен, и противречан“ песнички субјект – тежећи фузији супротности, скептичним али и снажним легурама: „На двоколици инвалидских колица./ Испод тријумфалне капије ироније“.

Песник, Јануш Шубер, неко је кога нисам сретала. Кога нисмо знали. Што мора бити исправљено. Рођен је 1948, на далеком југоистоку Пољске. Студирао пољски, писао, боловао, писао. *Парадно оделце и друге песме*, прва му је збирка, из 1995, а ту је још десет, објављиваних готово сваке године.

Кад би стих мењао космос, ови би га покренули:

...делиће догађаја/Вадим из очију попут савијене трепавице/Стављам на папир и кажем им: живите/Дуже од мене који сам био и нема ме.

Лирски субјект ове књиге је наглашено мушки. Са племенским стопалима што „сричу азбуку

камења“; дечачић у оделцу од сомота, карпатски дрвосеча и дрводеља, потомак, војник, филозоф, свирач на светом инструменту, сликар на платну „испод боја“. А драматично сам, у војскама, међу људима, стварима и бројкама. Усамљени Ерос, пред „лампом, лутком, курвом“. Читач ситница. Један од многих. Свако. Писац *есеја о идентитету*. Управо онај дечак, који је мешао пекмез. Нехотични песник. Замењив, незамењив. Неко.

Када бих кренула на пут, ову књигу понела бих у горке и бистре часове. Провинције и градове. Горке и бистре авеније.

Ову књигу треба читати пажљиво, трезвено. Јер много види, и саопштава, из различитих ракурса. Треба је сабирати, као зрна утехе, и дезилузионизама. Као лековиту, и рашчаравајућу. Као Поезију.

Јануар, 2010.

ДРУГИ ЖИВОТ РЕЧИ

Много пута означен као припадник песничке “генерације деведесетих”, Саша Јеленковић (1964) ми се, у свом разастирању карти јединствене трансјезичке поетске пустоловине, и данас чини усамљеником, не само због поетског говора на ивици говора, и посебног, евокативног језичког сфумата, који предочава “далеки одјек усуда модерног човека” дисовске провенијенције, већ и стога што, као проносилац поетског казивања о судбини света и језика, као својеврстан поетски сублимат пред читаоце износи плодове сагледања читаве генезе *увишестручених удеса*. Кроз симболичке пресеке њиховог надслојавања, од апострофа древности, до лепезастих усека свих других временâ, а нарочито, у трауматској тачци обрта, што из сутонске атмосфере краја двадесетог века – призорима разложиве, “пејзажне архитектуре” стања свести, али и снажних духовних увида – изнедрује и визију таложења празнине и пуне неизвесности наступајућег, новог доба.

Бивајући, метафизичким геном свог писма, *иза* ствари, овај лирски казивач је једновремено и у пољу фракталне појмовне слике, која додирује ванпојавно, и ванпојамно, те је тако, својим сензорима, изван фиксираних митских,

историјских или филозофских предлогака – у новој, граничној културолошкој позицији, што упркос времену које је, како негде бележи Јеленковић, изгубило осетљивост за судбину епигеје, па и песме – акцентује критичне тачке њеног постојања, али и њену реafirмацију.

Тако из перспективне *другог живота речи* (оног медитативног, ћутећег, и једва постојећег, и тако најближег тишини), својом поезијом, и аутопоетичком цитатношћу, Јеленковић склапа игру огледалâ, која, парадоксално, емитије и тонус, или хијатички дијаграм, што измицање пројектованом, задатом, осиромашеном и вазда рањеном смислу, остварује у жељеној зрачности, чистом етру, а потом, у неочекивном зјапу, потпуној празнини – раци – у коју панајпре пада вишеструко недостатна стварност. У којој почива, дакле, смрт свега – речи и бића, али и њихових кошуљица, у паралелној реалности парафеномена, и бескрајно модификованих улога речи, промењених видова поетског идентитета језика – што продужавају свој живот под покровом и скрамом, у појмовној и термилошкој љуштури, у запустелом одјеку свих значења. Па тако и значења песме.

Свет као тамница, игра опсена, полазиште је Јеленковићевог стиха, подвученог меланхолијом и наслугом трансјезичког пространства, посвећеног неименованим бозима транспаренције, којима одаје почаст “распршеностима” суштинаâ, саздајући им свој стиховни обод, и облик, свој златни грумен, као одговор недостајућем. Јер, није ли меланхолија чежња за одсутним. За потпуношћу која, као земљу и небо, у магичну и мелодијску

инстанцу стиха, затвара чулност и чујност, а из ње, и кроза њу, *кроз тело песме*, изнедрује лепет, којим се осведочују дух, и душа. У *Земљи језика*, тој песничкој завичајности, и песници мање склони мистичној трансгресији, не губе осећање озрачја што из друге, заборављене језичке перспективе, призива ауру тајних полазишта сваког значења. Значење само. *Изгубио сам оно / што на врху мог језика стоји / Нешто другачије, нешто цело*, уме рећи и песник тако оштрог стварносног дискурса, какав је, на пример, Енценсбергер, призивајући и сам, међу своје иронијске стварносне скице, небески одах, бестежинску мелодију бића.

Јеленковић би рекао: *Да се искује прстен, да се доврши круг.*

Сав у сугестивним обликовањима Речи, што као сума, врх, *кошница, маслина*, у водама меланхолије, постаје “огромна стена”, освојена сабраношћу и енергијом духовног бића, *елегијским острвима*, а потом, и прозрењем, *херувимским лествима*, које су премрежиле невидљиво јер су од њега и саздане (*Херувимске тајне*, 1994; *Краљевска објашњења*, 1998; *Књига о срцу*, 2002). У најбољим стиховима, наиме, Јеленковићева поетика и остварење сагласни су упрво у језику који “дрхтање претвара у реч”.

Ако је Скерлић прекорио Диса, ироничном опаском да има чула која други немају, способност да “види ваздух”, онда управо тај дисовски наслут – да тамо *где је гроб, и гроб само*, и “лик свршетка, и крај панораме”, у исти мах и станиште, у коме некад “беу сан и звезде саме” – чини тајно залеђе Јеленковићевог света. Усредсређеност његове визуре, изнутра.

Јер свет виђен, као у Диса, “са заклопљеним очима”, извире оданде где је све видљиво окончано. Где се све већ догодило. *Некоме прозор смрти, мени први стих*, стоји у Јеленковћевим *Краљевским објашњењима*, док његова *Књига о срцу*, “хроника урушавања”, уобичајено у овог песника, већ носи заматак будућих књига, претварајући циљна места у тачке новог почетка, новог, одисејског луталаштва – не више јунака, већ саме душе – између острвља и празнине, знакова и ништавила, смрти и новог буђења: *душо, будиш се увек у новој смрти./Зар нису ране једине твоје очи?* (“Итака”)

Јеленковићеви каталози виђеног, и друге меланхолије, у сталном преображају, претварају се у астрали знак, езотеријски траг, и налазе снажења у фрагментима сродне књижевне баштине, ширећи своје имагинарне слике до нових лавиринтских тачака. Јер, можда, када постанеш чист дух, задобијаш и “неки од живота песника”.

Но у немерљивом и етеричном, песнички животи се умножавају, средиште и руб губе своје граничне ознаке, поља разлике нестају. Постојање и непостојање, живот и сан, сан и смрт, претапају се, и своје изражајне обресе траже у пољима без онтолошког, временског, митолошког или књижевног, симболичког предлошка. Тако са маргина мита, историје, цивилизације, без друге могућности самоодређења, Јеленковићеви *Елпнори*, у очекиваној множини својих ликова и гласова – у новопронађеној нестварности – затичу свет без света, без ствари и језика. У постојању, и тексту, дисперзије.

А тамо где се текст света, и текст знакова

расуо, ни гномске ниске које га прожимају, као оживљени мисаони и езотеријски нанос, у Еплениноровим дневницима и писмима, више нису порука, већ *светлуцање*, присећање на места где су биле ризнице. Сан и звезде. Праг и траг.

Стога Јеленковићево енигматично трокњиже (2006), дневник пене, настао након нестајања – као разграничење од заробљујућих, општих места наслеђа, и сваког апсолута – у брисању препознатљивих симбола и трајних упоришта митопоетских светова, испоставља и амбиваленцију саме празнине, јер оживљава песничку зебњу над цивилизацијским тренутком, и судбином писма. Као пријатену Јелениковићеву чежњу за Елегијом, Песмом, у којој снежни филигран избуњеног никада није раздружен од жудње за недосегнутим и новим.

Где изгубљено и не постоји. И где је враћање завичају песме, плодни меланхолични итинирер, што води тамо где раскош смрти *може* обновити раскош стварања. Свакад нови праг – живот.

Где ваља *измислити* загонетке – “бескрајне облике преокрета”.

Изнова пронаћи други језик речи.

Земун, април 2010.

У ВЕЛИКОЈ САМОЋИ СВЕТА

Признање, које ми се данас поверава, не доживљавам као дуг дугу, књижевни обичај, или годишњу конвенцију. Додељују га мени драге и цењене колеге.

За мене је оно *посебно*.

Управо као што је лик из чије је блиставости и трагичне доследности изведено, и чије име је понело.

Упућује ми се за књигу која сабира деценије мог бивања у лавиринту од збиље, поетске фикције и словâ.

Он можда не би био тако видљив, доступан распознавању и аналитичком читању, да га један одважни и инвентивни тумач није профилисао у књигу *изабраних и нових песама*. То је, дакле, једнако, и признање ауторском избору, и приређивачу *Стаклене траве* Ненаду Шапоњи, и “Агори”, као њеном издавачу.

Са не малим поносом морам рећи да признање примама као део загонетног сјаја који исијава из талента и умности једне од првих међу песникињама наше културе.

Премда је песме писала од ране младости готово до последњих дана, њене три песничке збирке, и све њене “врсте”, могу се сабрати у једну књигу. Строги антологичари бирају из њих тек

једну песму – као минијатурни рам епохе којој је припадала. А више од тог медаљона, који краси наше књижевне хронологије, поклањају јој они што су је видели и доживели као *кнегињицу духа*, носиоца *сабраних порука* свог времена и средине, прелепог “барда” – женског пола и красоте – и посве женствене, затајене, можда и несвесне туге, у исто време пак, доследног и храброг власника сопствене судбине, заточене у најаутентичнијој верзији властите синтагме “срца и барикада”, која је, увек надахнута и вођена снажном емоцијом, вером и аутентичном вољом да отвори путеве другима, по себи, песничка.

Чаровита и отмена – у разговорима са природом, и са савременицима – и тако драматично срушена у ходу времена, на плочнику великог града – она је достојна нововремених балада о суштини песничког бивања и речи, које се опирају скованим идеалима, а по закону парадокса, у журби и нехају свих пролазности, остварују се у фатуму, у кратковекој лепоти, у драми тренутка и личне нарави, што одређује суштину човековог и песмоторног бивања.

Из рода дријада, та “изгубљена нифма”, са душом коју је остављала сваком дрвету у које се загледала, пред конвенцијама свог доба остајући зачудно независна и своја, а најпосле и сасвим заборављена, Милица Стојадиновић Српкиња понела је, *пре нас*, песникиња овог доба, и *за нас*, и не знајући да је у томе у новом светлу искрсла ова њена мисија, један трајни, фатално огољен усуд самавања – посве, и увек жив и не сасвим објашњив – као никад уравнотежен и никад довољно пригодно уобличен формат независног

уметничког опстајања, свугде, и у сваком времену.

Па ипак, према кристално изведеним и сублимним тезама Анице Савић Ребац, “Милица Стојадиновић Српкиња спада међу творце предела српске домовине”.

Њено *даротворство* и њено *губитништво*, додала бих, *измирени* су у том духовном пејзажу, као отисак душе, холограмска копија њеног лика.

И “кврге судбине”, које је емпатијски спознала у другима, и њена земља – чији је „одлом“ од света носила као свој терет, и коју је желела да види бољу, напреднију, прихваћенију – и њене споне са најумнијима, са којима је њена образованост лако саобраћала, и њено рашчитавање фрушкогорског лишћа и тишине – а нада све, њена *страсна меланхолија*, њена писма, песме, лирски записи и преводи, све њене „године душе“ – пре него што су пале пред неком уличном светиљком Савамале, обасјале су, и даље то чине, једну могућу земаљску и астралну карту, коју разумеју песници, и знају саздати одговор том пуном *пределу душе*.

Јер та кутија од тавног плиша, којом витлају мећаве и олује, и та милошта, што забилиста као понека ретка звезда – то је песник. Наг, и сам. *Кнегињица* и *Бескућник*, фрушкогорски и велеградски ребус јавног и тајног, који није знао ни за копрене мистификација ни за брозметни лет укрштених димензија – за тријумф нашег доба – у коме је *бродоломник* прво лице множине, које научено влада најригиднијим супротностима, тим рељефним лицем празнине, у обиљу тривија. А при том једино што му недостаје, док удара у типку сајбер упитника, када креће у потрагу за собом, јесу можда управо предели душе.

И стога, заувек у свом ребусу, овај скромни портрет који је данас предмет наше пажње и штовања, остаје трајно похрањен, у заточеништву самерљивих постигнућа свих својих посебности – и као залог и као изазов – схватљив и дирљив говор тензија стварног и немогућег – као *чист дрхат*, од двадесет и четири карата. Пред решеткама савамалског подрума.

Као страсна вејавица Паноније, наше страсти, и ума, као самоћа у великој самоћи мегалополиса, универзума и света, што нас опомиње да је наш мали посед од речи увек на танкој црти освојеног и изгубљеног.

Увек на новом испиту омеђеног, или неограниченог.

Нови Сад, 11. децембар 2009.

МИТСКА МЕСТА

Још у августу, стигао ми је позив да у септембру учествујем у телевизијској емисији посвећеној војвођанској вароши. Мојој родној Сенти.

И тако сам се тог петка, 8. септембра 2007, нашла у свом малом митском месту, заједничком, на сличан начин, неколицини великана поезије мог језика.

На пут сам кренула са Матијом Бећковићем, а са нама је, у нашим мислима и причама, док је аутомобил клизио равничарским друмом, био и невидљиви, високи и витки, сетни песник Тисе, Стеван Раичковић.

Уместо куртоазних ритуала дочека, у Фондацији “Стеван Сремац”, смештеној у предивно обновљеној пишчевој родној кући, која гледа у Цркву, а такорећи се ослања на Гимназију, домаћини су нам одмах, након обавезне чашице кајсијеваче, понудили да кренемо, свако у свој квартал детињства.

Тако смо се привремено раздвојили.

Матија је пошао дугом Карађорђевог улицом, која води пут Касарне, Болнице и Гробља. Јер тамо је негде, улогорован у једнолично грађеним “официрским” зградама, некада био његов дом.

Из узбуђене приче, када се вратио из похода, а касније и из саме емисије, сазнала сам да је, са великом тачношћу, уз помоћ визуелних детаља

које је сачувала његова меморија, успео да идентификује “своју” кућу.

Напросто је зрачио.

А у славу тог пронађеног, врхунског митског места, проговорио је и један ненадани сусрет – са маленом птицом – која је усред снимања слетела на његов штофани, елегантни качкет – и тамо се задржала.

Дивним чудом, начињена и фотографија, коју су као, ексклузивни дар тренутка, репродуковале новине, а касније се нашла и на омоту једне од потоњих песникових књига.

Мене је пут водио на другу страну, ка Тиси, где су аутори емисије желели да нешто кажем о улици Златне греде.

Не само због тога што је ту, у један малени стан, био пресељен дом мога детињства, већ и зато што је та улица – њен питоми смер од Градског трга то тајанствене Тисе – својим сенкама, шуморењем шимшира, отменошћу скровитих живота својих мирних кућа, представљала прву, детињу фасцинацију песника који је ето, уистину, све време био са нама, а који је овој улици посветио и једну од налепших књига својих сећања и лирских записа.

Тако сам, ето, рекла понешто о *златној греди*, тој последњој линији одбране од поплава у мом родном граду, али и о Раичковићевој књизи *Златна греда*, но у исти мах и о мојој малој породичној луци, међу стаблима јоргована и липа, а у улици *Златне греде*.

Све време сам међутим слутила, и знала, да ме главни догађај овог путовања тек очекује, и да овај дан неће проћи без похода у прави квартал мог детињства.

И он се збио.

У судару брзине проласка мојом родном улицом, са екипом и камерама, у телевизијском комбију који је поскакивао под још очуваном калдрмом – од крупних, заобљених комада камена о који су некада тако јасно ударала коњска копита, фијакери и свадбарске колоне – и од блеска успомена.

Када смо са Живинске пијаце зашли у Змај Јовину, дугогишња мрежа стрепњи и туге, која ме је саплитала и забрањивала ми да у ову улицу крочим, напослетку је сачекала тренутак да ме сколи.

Дисала сам тешко, једва да сам се, након две деценије избегавања овог сусрета, усудила да погледам кроз аутомобилско окно, и осмотрим, радознано и престашено, како сада изгледају леје багрема и баштенског биља, који су облици и боје загосподарили оним, у мом сећању заувек заустављеним следом слика, како су окречене фасаде кућа, чије сам најмлађе и најстарије житеље сматрала крвним сродницима свог детињства, да ли однекуд, између решетки вртних ограда, још извирују пламено топле, касне летње руже...

А оку нису промакла ни она изненада изникла слепа места, која су се стала ређати над порушеним зидовима, искорењеним вртовима, несталим домовима.

Тако сам, испред ниске, типичне равничарске куће, са бројем 21, најпре уочила да нема багрема.

Утолико је сама кућа била видљивија. Иста, и непоправљиво другачија. Као и сама капија. Која је остала неотворена.

Да, она је привукла сву моју пажњу.

Обојена другачије, још очувана.

У свему другачијем, она се још увек подупирала истим, неизмењеним зидићем од старинске жуте цигле.

Одједном сам схватила да је тај, толико пута летњим сунцем огрејан комад дома, на који се деда ослањао, ишчекујући разносача новина и поште, а зими, у рана јутра, да предахне, у разгртању ноћног снега – да је само он остао нетакнуто исти – мој.

Знала сам да ћу, поштујући истине, ето, од тога часа, уместо магловитих и нејасних нада, носити у себи комад зида.

И да та реалност, што израња из наших илузија и привида вечности, остаје и даље облик мита, јер расте, изнова, из померених и као громом погођених светих места.

Расте, и траје.

Тако је и Загајевски писао о свом поново пронађеном Лавову, о *стварности* која улази у успомене, не бришући их.

“Да”, каже он, “чак и седећи у авиону треба да посећујемо митска места, иако то подразумева тугу и тешке тренутке. Треба да посећујемо митска места јер су она оса, поларна звезда нашег живота која се помаља из етра пуног иња. Морамо их посетити, али једино ако нас прате трезни, поверљиви водичи”.

Има ли ичег трезвенијег од комада зида, у мени.

И панонске звезде над њим, помислим.

Носим их прикривено, тајно, тихо.

Не виде се.

Све док их не обасја радарска светлост,

ултразвук песме.

Ма о чему она говорила. Јер ја сам та која говори.

А тако и сверњача, и зид, у мени.

Септембри, 2007. и 2010.

ТРЕНУТАК

Над сопственим безданом, као и свако, понекад бих и некуд даље, ван времена.

Хватам се за неки изненада, и ниотикуд, добачен колут, ореол, облак. Облутак.

Како год да већ у том часу замишљам вечност.

А кад год се јави, видим где носи – у меком архиву, и тврдом памћењу – ништа друго до озледе, и омашке времена.

Непогрешиво их репредукује, и све је опет ту.

Усеци, ране. Опомене.

Сачуваће, тако, цео, неокрњен, камени бодеж.

И статуу Нике, са крилима. Не и главу, оне сасвим вероватно прелепе руке, видљиве и у прекинутом млечном путу са њених рамена, у наборима хитона.

Сателитски, пустошан пејзаж Месеца. Не и месечево дрво, усамљено, разгранато, у негативу снимка.

У потпуном мраку васионе.

Исушене површи пустиње. Не и хиљаду свиленкастих чворића ручно рађених ћилима.

Камење употребљено за смртну казну недоказане прељубљице, на планети Земљи, у овом, 21. веку. Не и мирис њене љубави, што испунио је сав њен живот, а није доспео у етар, понад сваког закона, забрана, ограда, тамница.

Зашто бих веровала, дакле, округлој утешно-

сти времена, која понавља, ритмички, обеспокојавајуће, своје неверморе.

Ближа ми је песничка религија тренутка.

Његова фактографија, са ударном снагом секундаре.

Његова Поезија. Која преплави сав живот, и премаши га.

Јер нешто снажно, моћно, стоји у неисказаној и непознатој његовој структури. Отвори се, као луминозни кратер, и обасја време, судбине, блиско и нестало, јасно, и нерасплетено.

Као кад гледам друга из детињства, који откључава поштанско сандуче у нашој кући детињства, у центру метрополе.

Испадају, у папирном, шареном слапу, неупотребљиви рекламни листићи, а он се нада разгледници, писму, макар и закаснелом рачуну, за стан који давно није његов.

Изгубио га је – у простој коцкарници – поверивши га, сасвим природно, и очински, сину. А овај пак, лутајућем племену продаваца среће, на грам, на строго премерено – не би ли се уложило више, и тражило још.

Када брава тог старинског, дрвеног сандучета, испусти под кључем познати звук – секунда је кључар. Невидљиви, магични скиптар времена учини да мој друг буде опет у свом дому, у који више не може ући – одакле је, још давно, испратио родитељске судбине, у простом сандуку, растао се од браће, подигао своју децу, са којом је сада, као пензионер, у подстанарској собици – у избеглиштву од властитог живота.

Све их види: за истим столом, под лампом, из које веју снег и смех наших распуста, и добра светлост,

то црвено море, које се роји под ножем што расеца лубеницу, штедро нам делећи дан на кришке.

У том тренутку, и заувек.

А ево, стиже ми са једног од водећих америчких универзитета и писмо младог човека, потомка најближих пријатеља мојих родитеља. Давно је напустио завичајну равницу, а сада ме пита да ли бих негде, у архивама једног од најстаријих наших дневних листова, могла наћи тај фотос, давно објављен: отац држи у наручју његову плавокосу сестрицу, мајка пак, њега, дечачића у краћушним панталонама, сви су у врту, окружени брижљиво негованим ружама, наизбежним шимширом, и, нагнути, ето, над земљани сат, нацртан руком, у песку, сред баште.

Да, баш му та слика, потпуности, целине, и необичног, сунчаног сата – који оставља траг сваке своје минуте у сенци на тлу – објављена некада, давно, у штампи, недостаје.

Само то: да баци изнова поглед на тај збиљски а данас, и одавно већ, непостојећи сат, на та, одбљеском сунца у пешчаном зрну обасјана лица, било би му довољно да изнова осети, и задобије, све што га и иначе, уистину чини.

Али другачије – пренесено у зрачну вечност трена, у којој је сав његов живот. Прошло, и будуће.

Кад нечега нема, највише га има. Написао је мој пријатељ, размишљајући о овим прворазредним, готово додирљивим, а у суштини, трансценденталним сензацијама.

О осећају тренутка који јесте, у свему што је ишчезло, у свему што више није.

А тако је снажно, удомљено у распуклости самог бића, да заправо чини сав присни наш регион,

где сигурно и нетакнуто борави, нешто још давније, премоћније, за шта смо веровали да је потиснуто, или, још страшније, да нас је напустило. Узнесе нас понекад, из саме пукотине, и амбиса, обистињујући се у оновременом, и оностраном – док га препознајемо у неком фрагметну видљивог, у непојамној обичности – *желећи* да буде присутно, да нам се обзнани, у својој, верујемо неправедно затаженој потпуности.

Осетим то. И засигурно знам. Као и свако.

Када искушавајући, са свом самоистраживачком страшћу, са пакленог руба, обресе празнине, у опиту последње наде, позовем телефонски број, знајући да ми се, отуда, из чисте тишине, не може одазвати нико.

Као што знам и да тај застрашујући траг ништавила у мени, није цела, није баш сва истина.

Јер у истом, безнадежном, најпоразнијем од свих сазнања, засветли ореол. У зеници таме.

Укуцам број. И на дисплеју мале справе у мојој руци, појаве се четири слова. У којима је садржан сав мој живот.

Деценије. И више од њих.

Више од онога што разумем, и знам. Куца сад у мени, Она – као некада, давно, сићушна и још неприметна ја у Њој.

И тако заувек постајем Чуварка Руже.

Дубина у којој је нестала, враћа ми сва бујања, мирисе, пастелне боје, нежност безбројних овоја. Година, минута, секунди. Непоречивих, истинитих, једнако онолико колика је и сама рана.

Епифанија је премоћ, осећам. Езотерична и души блиска стаза, којим нас походи изгубљено.

Тако савршена, као да је Онострано зачас

помешало кутије и огледала. И узело лик, најближи нашем срцу.

Са трагом толико болног одрона Стварног, да учини се како и сам Творац, у тузи за окрзнутим савршенством онога што нам је подарио, испусти сузу.

Нађем је, изујтра, у капљици на листу. Док заливам мушкатле.

Или усред зиме, на слеђеном копљу травке.

И чудим се, откуда она ту.

Та кап. Тај чисти бљесак јутра.

И јасно видим оно што без ње никада не бих могла.

Мале стопе у снегу, нежност загрљаја два облака. Што из мене шапућу.

Љубав саму.

Тако потпуну, да се и Створитељ стварног, узнемирен, повлачи у своју Радионицу. Поправља Чудо.

Усавршава никад окончано Дело, у једном трену покидано савршенство.

Ту окрњност којом ме је заувек ранио. Очовечио.

У тренутку ми поверивши једино што познајем: што имам и немам. Епифанијску савршеност изгубљеног.

Узвишену, драгуљаству.

Гласну и ћутљиву истинитост.

Тај паклени. Свемоћни час. Тај Свети Живот.

Што у часу откровења – у једној капи на латици Руже, или Срца – пригрлио је сву моћ овоземалског, једноставног, кратковојековог спасења.

Божанску, а опет човеку примерену Вечност.

Јули, 2010.

ТАЛОГ НЕДОВРШЕНОГ, ПИСМО НА ВОДИ

Тиса цвета!

Тако је гласила порука на мом мобилном телефону, 21. јуна 2008.

Не цвета Тиса увек – а цветала је управо тад.

Потребна је необична и готово потпуна сагласност ваздуха и воде, температуре и чистоте, невидљиво стаклено звоно врхунске заштићености – климатске и еколошке равнотеже – и врхунске пуноће, па да мајушни, готово невидљиви инсекти, налик вилином коњицу, започну своје треперење.

Игру живота и смрти.

Да понесу ерос и танатос у распону својих прозирних крила.

Тек за једно бдење. Једно лебдење. Један лет. И пад.

Да дрхте од силине тог задатка, неслућено важног и непримерено великог за свој сићушни род, ког лаици често мешају са неком непознатом биљном врстом. Да проживе, дакле, читав век, и испуне његову и своју првотну сврху – ту светлу и тамну животну сласт – у само једном дану.

Да испевају при том нечујну мелодију чежње, коју из предачког писма, исцртану властитим телашцима, узносе у нотни систем нечујности пејзажа, као музику светлуцања. Зачаравање.

Ковитац зеленог и златног ока ваздушне олује над реком, из кога ће одважно прокрчити пут у рађање читавог потомства треперења, новог живота, дуго скриваног и чуваног у плаценти воде.

А сав тај пут – преваљен у тек неколико сати – након свадбеног трансa, остаје напокон телашцима свилено учворен, покретни саг на води. Као љубавно писмо, нестало у краткости својих порука о трајању. О судбинском значењу неколико судбинских ствари. Рађања, љубави и смрти.

Одувек сам знала колико је драматично лепа та минуета – минут и пируета у пуној симултаности – коју исписују водени и ваздушни трнци у времену. Са њом сам рођена.

Palingenia Longicauda.

Појава које нема нигде, достојна синонимне помисли на завичај.

Нечег потпуно мог, никад изгубљеног.

А никад посве неизгубљеног.

Крхкост немогуће равнотеже, остварене једног дана, једног трена. Између очигледне пропасти читавог једног живућег рода, што се као сама узалудност надвија над наше бивање и претапа у потпуни, поновни тријумф, изнова освојене, и увек изнова освајане, трајности живота.

Тај дрхат панонског лета. *Тиски цвет.*

У његовом флуоресцентном пејзажу стасала су моја панонска лета. Тиха, до ишчезнућа звука. Усијана, до поднева у високим торњевима тек одзвонилог злата, што се у тешким недељним топлинама и сјају спуштају на белину столњака, у полуиспијене чаше младог вина, у зуј осе на презрелој, напуклој кајсији.

Тиса цвета!

Нешто самртно тужно, а обећавајуће, тиња у преображају танког и неразговорног вела понад реке, што светлуца у неразделивости просјаја воде и песка, најављујући посебност своје објаве. Јер та фузија крајњих и међусобно удаљених феномена и није друго до обзнана равничарског чуда, дуго припреманог променом сезона: оне дуге, и веома споро, у земљи и небу, чуване радости рађања, што кликне након бескрајне зиме заустављене у леду под уличним светиљкама, на минијатурним клизалиштима канала и барица, са читавим претећим лавиринтима небеских сигнала уроњеним у њихова огледала – пре него што се тајне мреже животних објава разбистре и раздане, у добима првих висибоба, нарциса и зумбула – нестварно крупних и стаклених – у кристалној јасности трава.

Тиса цвета!

Равно је то преокрету свеопште ћутње речних становника, заветованих тишини, неодавању тајне, која никада није у домету ока, никада сасвим откривена. Чак ни онда када рибари изваде свој улов. Ни мрмора, ни вапаја, из тих отворених уста!

Тиса цвета!

Као преоблачење невесте, у час пре изрицања светих завета, повлачења дугог вела сокацима, преко руменог и свеже поливеног размака између цигаља, одакле ничу и цакле се ромбови црнице, а даље, уз пут, расте, слободна, једна, јединствена, земља панонског тла.

И када дрхти у врелини, и кад у цичи зебе – дрхти цела.

Тиса цвета! Па то је равно веселости игре, коју

започињу дечаци са куваним кукурузом у руци, трчећи узаним путељцима између сокачића и коловоза, где простор још није освојио, ни табане опрљео, течни асфлат.

Тамо где се и прашина радује уздицању из мртвих, и свом васкрсом сјају. У облацима, понад завртложених сукњи девојчица, које у рукама, трчећи, носе хлеб намазан машћу, присут паприком, каткад намочен у води, раскошно засут звезданим шећером, као слутња слаткиша са никад виђене трпезе.

А облаци су понад њих, и под њиховим стопалима, испред, и иза те раздрагане дечије поворке, и веселе буке.

И опет облаци, будни пратиоци, огрнути у црно, над поворком изломљених фигура, са издишућим цвећем и малим погребним велом над сандуком у коме је Неко.

Тиса цвета! Као да се одједном у мале градове сјати непознато мноштво. Ту, где на прозорима и капијама, с нескривеним запрепашћењем бива дочекано и испраћано и једно једино, и свако лице, дошљака и странца. Јер свако је посебно, у свом раму одвајања од знаног. Другачије од оног много пута виђеног на свакодневном углу, крај бунара, у дућану, на улицама на којима извечери, багремовим гранчицама се бранећи од најезде мува и комараца, слегну се суседства на претакање приче о истом. Тек за реч или две, или понеком шалом, померају се вечности прича: о вртларским радовима, свадбама, прељубама, изненадним одласцима. Ко зна куд. Тамо, где ни Тиса не цвета.

А Тиса цвета!

Како сам могла и за тренутак заборавити име те формуле, те преображавајуће новине света који би, без ње, заборавио себе. Те у себи уједначене, меке, утишане, пастелне боје суровости истог, повучене попут неке одсудне графитне црте у прабини панонског акварела. Или директности, непорецивости леја, које ће настанити луковице лала и њихове хералдичке, успламтеле боје.

Или оних линија, које одвајају, најједноставнијим потезом непосустале маште, и глади за променом, руком мајстора молераја, доњи зид куће, од оног вишег, коме једнако припадају. Као бело, и чисто. Бело-бело. Као плаво, и плаветно. Небеско плаво.

Нешто од геста првог, прозачног стварања, надвија се над реком.

И то је оно што, у незаметљивости плахе и прозирне животне радости и драме, и панонског паора, и усамљеника у ходу кроз прашину – ако га спази – учини песником у души. У томе часу. И за сва времена.

Тиса цвета!

Како сам то могла превидети да постоји тај неименовани дан и датум, та фешта, када је то моје властито памћење, и моја афазија, и моја визија, моја лексика.

Никада, до сада, нисам описала тај феномен, нити сам о њему писала. А он одређује саму чежњу да ухватимо трепет и драму тренутка.

Потребно ми је, у свакидашњем животу, много корака у градским улицама, по лишћу, и новинама које носи кошава, да сакупим и проденем сећање речи, њихова чула и њихову имагинацију, у значење тог флуида који пролази, а не нестаје,

истрајно и невидљиво владајући нашим бићима.

И све више верујем да управо то готово измаштано преплитање слика, које имају подлогу у етру, није друго до голо и чисто постојање – са својим крхким физикумом, журбом за оним што не стижемо изговорити, а што ће протећи зраком, ако га не зауставимо претапањем слика у себи. И да ће тако, непознатно, не буде ли наших унутарњих слика и колажа речи, однети и нас, и све што нас чини, непознате нама самима, у ново непознато.

Погледај шта сам донео, говорио би мој отац, отварајући своју велику ташну, пуну објектива, смештених ту, да му се нађу за различите околности, светла и даљине спољашњости – и за његово пробрано, танкоћутно и муњевито осећање онога што треба забележити. А тискале су се већ ту, управо тог дана, пре неки сат, израђене фотографије.

Ах, толико призорà, *толико слика*. *Сав свет је у њима*, мислила сам узбуђено.

Сада знам да нигде, и никад, свет није сав.

Али да ми је потребно *толико слика*, да именују, у мени, призоре који нестају, који само у једном часу добују по мојој кожи, као киша по табли реке, а све после, њихов је нигде сабран и нигде постојећи збир, који ће се расути у нигдину, ако не нађем за њих стих, метафору свог присуства у општем току, у променама које нас чине.

Томе дакле служе сочива.

Ту су сви судари мира и страсти, и топлина и језа тих судара, које нам споља и изнутра нуде призори.

Снежне цвасти на прозору. И оне под кожом. Мале уличне светиљке у вати магле.

Радујем им се колико их се плашим, јер ту су,

да зауставе ток, и *чују промену*, која исклизне, тиша од покрета минута у равнодушном капању дигиталних сати. Након којег нисмо исти, и ништа није исто.

Види шта сам донела, говорила сам себи. Браћајући се са реке, где су људи излазили да се накупе дисања, за дугу ноћ под високом убилачком писменошћу невидљивих носача бомби тог касног пролећа 1999. Када сам живела од *вести* да свет постоји, од колебљивог напона струје која шаље сигнале из мог етарског постојања, некамо у свет, у даљи етар, кад сам и сама постојала као посредник знакова о постојању, као бежична телефонија изгубљених, безимених, која тражи хитра охрабрења.

И пристизали су ми у свест, са фасцинантним ореолима, и у фантастичним убрзањима, ту, на ивици потпуног мрака и претећег одрона у непостојање, одломци поема, загрљене структуре животних импулса, говор биља, одједи музике, удаљени и никад виђени предели, којима сам желела путовати, ритам удараљки, стихови песника, секвенце филмова, њихање бакиног ружичњака у летњој олуји, шапата оних који су ме волели, снегови на капији које више нема, а ја је видим, и могу је отворити.

Добовали су, као добра киша. Писмо на води, чија су слова била као мали инсекти *палингеније лонгикауде*, већ зароњени у смрт, што крилцима преносе брзу, ласерску вест о животу. О лепоти значења које се гласи, не пристајући да близачкој половини, чистог ништа, пренесе своје испражњено место и име.

Гробље је Тиса, када прецвета... каже једна

лепа мађарска романса.

Зато чекамо цветање реке. Јер је из ње настало, готово ускрсло, а више је од ње. Сама *метафора цветне страсти* у огледалу пада, заборава, једначења свега, у једноличности времена и вода.

Види шта сам донела, кажем себи, у одразу компјутерског екрана, над папиром. Кад обиље слика клизне из путне торбе облака, из говора људи, из крхких речи наших споразумевања, из млаза авиона, из звонцета поштара. Јер када река мирује, када не пролазе тегљачи, катамарани, мали рибарски чамци са једним путником и једним псом на прамцу, када се не спусте у брзом лету ластва и рода – вода времена уме бити тешка попут уљаног друма. Непробожна, као санта, која леди свест. Потребне су јој слике и речи, њихова надреална узрујаност, успламсало именовање живота. Побуна пред нестајањем. Да би живела, пре своје смрти. И пренела својој смрти тај успламтели живот – да би постојао, и након смрти цветања.

Волим снег речи. И прашину.

Празник игре усковитланих сићушности.

Којој се предајем чисто, јер му се материјалност већ само привиђа, као успомена. И зато је тако пуно, и сажето. Као Тисин цвет – до неверице кратко, готово непостојеће, а опет потпуно биће – инсект и биљни плашт, тело и светлост, ваздух и вода. Трепет који постоји да бисмо му уочили значење. Можда тек обмана чула, и само стање духа. Врхунско умеће природе да надвлада болест времена – коју по нашем срцу зовем *arithmia absoluta* – између брбљивости света и апсолутне тишине, које нас подједнако удаљавају од нас

самих, и из нас самих нас одводе.

Стога верујем да је песма мали метафорички одливак неспојивог, бритка zasiћеност слике, понад две речи. *Минијатура* – најсведеније *устројство света*, који нигде није потпун и сав. И одлази, као неизрецивост истина. Између изненадно стасале моћи речи негде, у нама, и апсолутне слабости језика, његове тишине, стоји исто значење, које волим у стиховима Ива Леда: *Тако птице / размичу границе неба и показују / да живот треба волети силно сваког трена / снагом и побуном растављених љубавника.*

Тек на трен могу да зауставим значења која постоје и мимо мене, која хватам дамарима, и малим емблемским згуснутостима речи, везујући их у ланац одбране пред поплавом. Храбрећи се њиховим спонтаним збиром, разностраношћу њиховог мајушног братства, њиховим играма које их отварају и склапају – отискујући их даље, ка непознатом, гласом нехотично насталих *поема*.

Тај празнични усклик и одах постојања, *тај догађај* је стих. Мој тиски цвет.

Писмо на води. На кожи.

Ишиба га кошава, и изнова испише свака секунда.

Као Господар промена.

Кад дуне у латице руже и божје осмејке.

У наша имена. У сузе и лед.

Као живот сам.

Лето 2008 – јесен 2009.

БЕЛЕШКА

Известан број текстова ове књиге публикован је на страницама културног додатка новина *Политика*, *Вечерње новости*, *Блиц*, или пак у књижевној периодици.

Мали есеј “Кале” објављен је првобитно на немачком језику, у преводу Горана Новаковића (“Calla-Blumen”), у оквиру међународног пројекта *Dictionary of the Street*, Vienna, 2005.

Текст “Прво лице живота”, објављен је у *Антологији фотографије Војводине, књига четврта* (приредио Боривој Миросављевић. Фото, кино и видео савез Војводине, Нови Сад, 2004. стр. 239-240).

“Очи које су виделе Иштвана Олдала”, мали есеј посвећен *Антологији фотографије Војводине, књига пета* (приредио Боривој Миросављевић. Фото, кино и видео савез Војводине, Нови Сад, 2004), објављен је у *Антологији фотографије Војводине, књига шеста*, 2005, стр. 246-259.

Напис “Дух доброг места”, односи се на петодеценијско постојање и деловање часописа *Поља*, а објављен је у броју 435. овог часописа, септембар-октобар 2005, на странама 124-125.

Текст “Лексикон ендемских врста” написан је за педесети број часописа *Књижевни магазин*, који је објављен августа 2005 (бр. 50, година V).

“Лука у равници” подсећање је на богату културну баштину Сенте, најаву отварања обновљене Сремчеве родне куће, као и на почетак рада Удружења чланова и пријатеља Матице српске у Сенти, основаног 18. новембра 2004. Текст је објављен у *Листу Вукове задужбине*, децембра 2004.

“Бити Сенћанин” реч је Тање Крагујевића, изговорена у Сенти, у оквиру свечаности поводом 180 година од рођења Јована Ђорђевића – аутора химне “Боже правде”, оснивача и управника Српског народног позоришта у Новом Саду и Београду – 25. новембра 2006. у његовом родном граду. Споменик, који је израдио новосадски академски вајар Ласло Силађи, открио је, том приликом, уз беседу о Јовану Ђорђевићу, Миро Вуксановић, председник Матице српске и Управник библиотеке Матице српске у Новом Саду. Спомен-плочу, са рељефним ликом Јована Ђорђевића (рад истог аутора), открила је на месту где се налазила родна кућа знаменитог Сенћанина Тања Крагујевић.

Мали есеј “*Simphonia Lyrica*” објављен је у публикацији *Милан Коњовић данас* – Зборник разговора за округлим столом. Како књижевници, припадници неколико генерација посматрају, виде и промишљају сликарство једног од лидера модерне уметности Милана Коњовића (1898-1993). *Четрдесет година галерије “Милан Коњовић”*, Сомбор, 18. и 19. новембар 2007. Стр. 10-13.

Текст “Ватра и сјај”, посвећен личности Драшка Ређепа, објављен је у збирци текстова о овом аутору: *Клан и банда од једног члана*, Прометеј

(Нови Сад), Јефимија (Крагујевац), 2009, на странама 294-296.

“Књига месеца, опит мале форме”, збирни је, овде понуђени наслов, за текстове писане као редовна рубрика часописа *Књижевни магазин*, и публиковане од броја бр. 67-68 (година VII, јануар-фебруар, 2007), до броја 77 (година VII, децембар, 2007). Обим свакога од њих не износи више од хиљаду карактера, што у домену мишљења и питања о књижевности – више од рутине – представља својеврстан креативни изазов, “опит мале форме”.

“Купе и куполе” одговор је редовној рубрици “Младом писцу” листа *Блиц*, а објављен је у овом листу 9. новембра 2008.

“Ритам преображаја”, текст је посвећен лауреату Дисове награде Николи Вујчићу, који је ауторка исписала као члан Жирија Дисове награде. Објављен је у публикацији *Дисово пролеће*, бр. 40, Чачак, мај 2009, стр. 16, док наредни, “Честице језика, дуги лет речи”, представља беседу, одржану на свечаном уручењу Дисове награде Николи Вујчићу, у Чачку, 22. маја 2009.

“Lilya”, запис о сликарском раду Љиље Павловић Dear (1947), графичарке и сликарке – Витеза уметности Академије у Милану (1998) и лауреата Награде Леополд Сенгор (2010) – поводом њене изложбе родној у Тополи, 2009, обављен је на страницама културног додатка *Вечерњих новости*, под називом “Премостити даљине”, 26. августа 2009.

“Тасос Ливадитис, гост из близине” реч је изговорена на 54. међународном сајму књига у Београду, на штанду почасног госта, Грчке, 1. новембра

2009, поводом грчко-српских књижевних веза, и посебно, поводом објављивања књиге *Виолина за једноруког* (Агора, 2009), у преводу Гаге Росић, а под уредништвом Тање Крагујевић, у оквиру библиотеке “Аријел”.

“Казина историје и други ивери”, осврт на песнички рад Еве Липске, посвећен је двојезичној књизи изабраних песама ове песникиње *Пажња: степеник*, почасне серије *Златни кључ Смедерева*, 2009. Објављен је у листу *Блиц* (Додатак *Књига*, год. II, бр. 60. 6. децембар 2009).

Кратак текст о књизи Јануша Шубера *О дечаку који је мешао пекмез* (коју је са пољског превела Бисерка Рајчић, а објавила Књижевна општина Вршац, 2009) публикован је у додатку *Књига*, листа *Блиц*, 10. јануара 2010.

“Други живот речи”, текст о поезији добитника Дисове награде 2010, Саше Јелениковићу, објављен је у публикацији *Дисово пролеће*, број 41, Чачак, мај 2010, стр.18.

“У великој самоћи света”, слово је лауреаткиње, на уручењу Награде “Милица Стојадиновић Српкиња”, 11. децембра 2009, објављено у *Летопису матице српске*, јануар-фебруар 2010. Стр. 198-200.

Мали есеј “Талог недовршеног”, објављен је у оквиру сепарата “Песников избор” (стр. 101-120), на странама 101-106, у часопису *Повеља* (Краљево, 3/2009).

Сви текстови се овде преносе у аутентичном виду, уз незнатне интерпункцијске измене, незнатно другачије обликовање наслова или пасуса – прилагођено обједињеном објављивању у књизи.

Остали текстови, везани за мотиве и теме посвећене свакодневици, или поетичким и ауто-поетичким реминисценцијама, могу се схватити као део имагинарног, испрекиданог, и нигде пре објављеног лирског дневника.

Аутор

Садржај

Дан лептира	7
Carne y hueso	12
Слогови медуза	14
Повратак	16
ЛЖ	17
Линија број 15	22
Самоћа	24
Олује	26
Ноћни сунцобран	29
Камп: секунде и цитати	31
Поетика јутра	32
Ласте	33
Крадљивци	35
Кале	38
Прва лекција о читању	40
Опит	41
Игла, или о једном непреведеном стиху	43
Заборављени језик	46
Прво лице живота	53
Очи које су виделе Иштвана Олдада	58
Дух доброг места	65
Лексикон ендемских врста	69
Живот је леп, а тек музика	72
Колумна за никог	74
Путно дрво, игра малих кутија	78

Човек који се радовао	82
Лука у равници	86
Бити Сенћанин	94
Sinfonia Lyrica	98
Ватра и сјај	106
Књига месеца, опит мале форме	108
Алеје, заласци	120
Купе и куполе	122
Ритам преображаја	124
Честице језика, дуги лет речи	129
Lilya	132
Тасос Ливадитис, гост из близине	135
Казина историје и други ивери	140
О дечаку који је мешао пекмез	144
Други живот речи	146
У великој самоћи света	151
Митска места	155
Тренутак	160
Талог недовршеног, писмо на води	165
Белешка	175

Тања Крагујевић
ТАЛОГ НЕДОВРШЕНОГ

Издавач

Књижевна општина Вршац
26300 Вршац, Стеријина 34

Књигу препоручује

Петру Крду

Коректура

М. Васић

На корици

Sonia Delaunay-Terk
Farewell My Summer Love II

Припрема

Марија Добрић

Штампа

Жиг, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-4

КРАГУЈЕВИЋ, Тања, 1946 -

Талог недовршеног : минуete/ Тања
Крагујевић . - Вршац : Књижевна општина
Вршац, 2010 (Београд : Жиг). – 182 стр. ; 21 см.
– (Библиотека КОВ)

Тираж 300.

ISBN 978-86-7497-185-7

COBISS.SR-ID 178482188